

15 КВІТНЯ 2022 РІК

М. ЛЬВІВ, УКРАЇНА

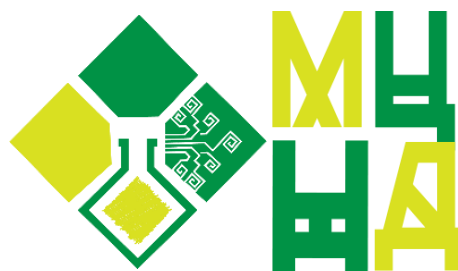
2 TOM

DOI 10.36074/mcnd-15.04.2022

ISBN 978-617-8037-62-8

МАТЕРІАЛИ
ІІІ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Міжнародний Центр Наукових Досліджень

ТЕХНОЛОГІЇ, ІНСТРУМЕНТИ ТА СТРАТЕГІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

15 КВІТНЯ 2022 РІК

м. Львів, Україна

2

ТОМ

Вінниця, Україна
«Європейська наукова платформа»
2022

Організація, від імені якої випущено видання:
ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»

Голова оргкомітету: Рабей Н.Р.

Верстка: Білоус Т.В.

Дизайн: Бондаренко І.В.

Матеріали конференції знаходяться у відкритому доступі на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).

Роботи, що містять цифровий ідентифікатор DOI індексуються в ORCID, CrossRef та OUCI (Український індекс наукового цитування).

Т 38

Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень: матеріали III Міжнародної наукової конференції (Т. 2), м. Львів, 15 квітня, 2022 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. — Вінниця: Європейська наукова платформа, 2022. — 142 с.

ISBN 978-617-8037-60-4

ISBN 978-617-8037-62-8 (том 2)

DOI 10.36074/mcnd-15.04.2022

Викладено матеріали учасників III Міжнародної спеціалізованої наукової конференції «Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень», яка відбулася у місті Львів 15 квітня 2022 року.

УДК 001 (08)

ISBN 978-617-8037-62-8 (том 2)
ISBN 978-617-8037-60-4

© Колектив учасників конференції, 2022
© ГО «Європейська наукова платформа», 2022
© ГО «Міжнародний центр наукових досліджень», 2022

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ ХХІ.

СОЦІОЛОГІЯ ТА СТАТИСТИКА

РІЗНОВИДИ НОРМ ТА ЇХ РЕФЛЕКСИВНИЙ АНАЛІЗ У СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ	
Фурман О.Є., Локоть У.І.	8

СЕКЦІЯ ХХІІ.

ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

L'AROSCOPE EN FRANÇAIS MODERNE	
Goncharenko-Zakrevska N., Verkhovtsova O.	11
ВАЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	
Митлович О.Р.	14
ВЛАСТИВОСТІ АНГЛОМОВНОГО НАУКОВОГО ДИСКУРСУ	
Різванли Н.С.	16
МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ ПІД ЧАС РОБОТИ З ТЕКСТОМ НА ЗАНЯТТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ІНОЗЕМНИМИ СЛУХАЧАМИ	
Зубець Н.О., Новікова І.Г.	18
ОДЯГОВЕ НАЗОВНИЦТВО ПОКУТСЬКОГО КРАЮ	
Личук С.В.	20
РОЛЬ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ В АСПЕКТІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	
Карнаухова А.Г.	22
ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ АУДИТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПІДХОДИ ДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ	
Вербицька К.В.	24

СЕКЦІЯ ХХІІІ.

ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ МЕДИЦИНИ	
Гбур З.В.	27

СЕКЦІЯ XXIV. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

ENGLISH FOR HEALTHCARE: THE POPULAR ELECTRONIC DICTIONARIES Yurko N., Protsenko U., Kuzmenko O.	31
MODERN TRENDS IN THE USE OF SMART TECHNOLOGIES IN HIGHER EDUCATION Sarnovska N.	34
АКТУАЛІЗАЦІЯ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ВИКЛИКІВ ВІЙНИ Толочко С.В.	36
ВПЛИВ ЕЛЕКТИВНИХ КУРСІВ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ Харковський Є.М., Ромась А.П.	39
ГЕЙМІФІКАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В КОНТЕКСТІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ Дочинець Д.І., Гайдук Л.П., Черновол О.Г.	43
ДО ПИТАННЯ ПРО ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЮ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ З МОВАМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН Шевчук Л.М.	47
ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СКЛАДОВОЇ СТРУКТУРИ СЛОВА У ДІТЕЙ З АЛАЛІЄЮ Трофименко Л.І.	50
ЕКОНОМІЧНИЙ СКЛАДНИК ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ Ву Мінлі	56
ЗНАННЄВИЙ ТА ДІЯЛЬНІСНИЙ КОМПОНЕНТИ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ Муляр Н.М.	58
КІБЕРБЕЗПЕКА НА МОРСЬКОМУ ТРАНСПОРТІ ЯК ОДИН З ПРІОРИТЕТІВ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА ВСЬОГО СВІТУ Кравцова Л.В.	61
КІБЕРРИЗИКИ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ Кравцова Л.В., Камінська Н.Г.	63
КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА ЗАНЯТТЯХ ХІМІЇ Ансєєва Л.В.	65

ПРОБЛЕМА САМОВИЗНАЧЕННЯ МОЛОДІ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ
ОСОБИСТОСТІ

Нейжпапа Л.С. 68

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ТЕХНОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Бойко Г.А. 71

ТЕХНІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ
ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Люльченко В.Г., Сусло Л.В. 73

УМОВИ ТА МЕТОДИКИ ВИХОВАННЯ В РЕЖИМІ РАНЬОГО РОЗВИТКУ – ПЛЮСИ
ТА МІНУСИ

Коц С.М., Коц В.П., Яценко В.В. 76

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СПРАВИ

Бурак В.Г. 80

ХАРАКТЕРИСТИКА САМОМЕНЕДЖМЕНТУ ПЕДАГОГІВ ЧЕРНІВЕЧЧИНИ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Поляк О.В. 83

СЕКЦІЯ XXV.

ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ПОТЕНЦІАЛУ САМОЗМІНЮВАННЯ У ОСІБ З РІЗНИМИ
ТИПАМИ РЕФЛЕКСИВНОСТІ

Чанишева Ю.О. 87

СЕКЦІЯ XXVI.

МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

INFLUENCE OF HYPOXIC-HEPERCAPNIC BIOELECTRIC ACTIVITY LOADS BRAIN

Ibragimov Sh.U. 90

IS OBESITY A FEATURE OF THE CONSTITUTION OR AN ACQUIRED DISEASE?

Buturlina O.O. 92

ЗМІНИ ТОПОГРАФОАНАТОМІЧНОГО ПОЛОЖЕННЯ НИРКИ ПІСЛЯ ВИДАЛЕННЯ
КОНТРАЛАТЕРАЛЬНОЇ

Монастирський В.М., Півторак В.І., Бурков М.В. 95

ОЖИРІННЯ, ЗАПАЛЕННЯ ТА НЕАЛКОГОЛЬНА ЖИРОВА ХВОРОБА ПЕЧІНКИ

Півторак К.В., Феджага І.В. 98

ОСОБЛИВОСТІ КЛІНІЧНОЇ КАРТИНИ ПОЛІОМІЄЛІТУ Пилипенко В.С., Екштейн К.С.	101
ОСОБЛИВОСТІ ПАТОГЕНЕЗУ ЛЕГІОНЕЛЬОЗУ Грищенко В.Г.	103
ОСОБЛИВОСТІ ПАТОГЕНЕЗУ ПСЕВДОТУБЕРКУЛЬОЗУ Грищенко В.Г.	104
ОСОБЛИВОСТІ ПАТОГЕНЕЗУ ТА КЛІНІЧНОЇ КАРТИНИ АПЛАСТИЧНОЇ АНЕМІЇ Грищенко В.Г.	105
ПРОБЛЕМИ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ Вернигородський С.В., Березовський А.М.	106
РИЗИКИ ПРИ COVID-19 ДЛЯ ВАГІТНИХ Луців Л.В.	108
РОЗПОВСЮДЖЕНІСТЬ МІГРЕНІ ТА ЇЇ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК З ТРИГЕРНИМИ ФАКТОРАМИ СЕРЕД СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ II-IV КУРСІВ ХНМУ Сич Д.О.	110
РОЛЬ ЕНДОТЕЛІАЛЬНОЇ ДИСФУНКЦІЇ У РОЗВИТКУ КАРДІО- ТА ЦЕРЕБРО-ВАСКУЛЯРНИХ УСКЛАДНЕНЬ У ХВОРИХ НА НЕАЛКОГОЛЬНУ ЖИРОВУ ХВОРОБУ ПЕЧІНКИ З НАДЛИШКОВОЮ МАСОЮ ТІЛА ТА ОЖИРІННЯМ Науково-дослідна група: Півторак К.В., Вознюк Л.А., Дорошкевич І.О., Жамба А.О., Семененко С.І.	113

СЕКЦІЯ XXVII.

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ

ВПЛИВ СПЕЦІАЛЬНИХ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ НА ТЕХНІКО-ТАКТИЧНУ ПІДГОТОВЛЕНІСТЬ БОРЦІВ Тропін Ю.М.	116
--	-----

СЕКЦІЯ XXVIII.

ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

КИЇВСЬКА ФОРТЕЦЯ ЯК ОБ'ЄКТ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ Новікова-Вигран О.С., Гріффен Л.О.	119
ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ УГОРЩИНИ З КАТОЛИЦЬКОЮ ЦЕРКВОЮ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД Палінчак М.М., Ронай Л.М.	121

СЕКЦІЯ XXIX. АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО

ГНУЧКА ОБ'ЄМНО-ПРОСТОРОВА ОРГАНІЗАЦІЯ МЕДИЧНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ
ЦЕНТРІВ ПОЛІТРАВМИ

Красножон Т.Ю. 124

СЕКЦІЯ XXX. КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

КОНТЕНТ-АНАЛІЗ САЙТУ ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ
НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМЕНІ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ

Дем'янчук О.Й., Конон Н.Г. 127

КОНЦЕПЦІЯ «ВНУТРІШНЬОГО КРИТИКА» У ФОРМУВАННІ СУДЖЕННЯ ЩОДО
ЖИВОПИСНОГО ТВОРУ

Ткачук І.Л. 130

ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОСТІ ОЗДОБЛЮВАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ У ФОРМУВАННІ
ДИЗАЙНУ НАВЧАЛЬНОГО ПРОСТОРУ ШКОЛИ

Пойманова К.О. 132

СЕКЦІЯ XXXI. ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

РОЗРОБКА ВЕЛОСИПЕДНОГО ТУРИСТИЧНОГО МАРШРУТУ ЗА ДОПОМОГОЮ ГІС

Чех Х.В. 135

ФАКТОРНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ
В СМТ САТАНІВ

Паньків Н.М., Клімчук Л.С. 138

СЕКЦІЯ ХХІ. СОЦІОЛОГІЯ ТА СТАТИСТИКА

РІЗНОВИДИ НОРМ ТА ЇХ РЕФЛЕКСИВНИЙ АНАЛІЗ У СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Фурман Оксана Євстахіївна

д-р. психол. наук, професор

заступник головного редактора журналу «Психологія і суспільство»

Західноукраїнський національний університет, Україна

Локоть Ульяна Іванівна

магістрантка II-го курсу спеціальності

«Соціальна робота і соціальна політика»

Західноукраїнський національний університет, Україна

Очевидно, що істотною характеристикою культурного поступу суспільства є утвердження процесів гуманно унормованої поведінки громадян, пов'язаної із слідуванням та обстоюванням власне норм у повсякденній життєдіяльності. Адже, соціальні приписи, правила тощо сукупно визначають поведінку особистості у повному діапазоні її життєпродукування. Причому вони, на відміну від технічних, не містять у собі обґрунтування (чому їх слід виконувати), а, по-друге, нехтують думкою окремої особи щодо їх справедливості та доцільності (хоч опосередковано і залежать від неї у процесі циклічної актуалізації норм).

У науковій літературі під нормою прийнято розуміти щось усереднене, усталене. Натомість поняття «аномалія» у перекладі з грецької означає відхилення від норми, від загальної закономірності, а також неправильність у розвитку.

Проблема норми та її варіантів – справді одна з найскладніших у соціогуманітарних науках, адже охоплює такі питання, як норма реакції (моторної, сенсорної), норма когнітивних функцій (сприйняття, пам'ять, мислення та ін), норма регуляції, емоційна норма, норма розвитку особистості і т.п. Сюди ж належать питання статевих і вікових відмінностей, а відтак і нормативів.

Одне з основних значень терміна «норма» (лат. norma) – встановлена міра, середня величина чого-небудь. Поняття норми тут характеризує незмінність. Його зміст залежить від культури й істотно змінюється із плином історичного часу. Проблема критеріїв норми, нормального розвитку людини набуває особливої актуальності в контексті корекційно-розвивальної діяльності, вирішення завдань виховання і перевиховання. У сфері психологічного і педагогічного практикування сьогодні існують такі поняття норми: «предметна норма», «соціально-вікова норма», «індивідуальна норма», «норми психічного розвитку», «психометрична норма» та ін.

Якщо піддати аналізу існуючі, власне, у психології вчення про норму (культурний релятивізм, виражена патологія, статистичний релятивізм тощо), то виявиться, що під нормою розуміється якийсь середній показник. Б.С. Братусь пише у зв'язку з цим так: "Мабуть, найбільш поширеним залишається для багатьох психологів і психіатрів розуміння норми як, по-перше, чогось середнього, усталеного, що не виділяється з маси, і, по-друге (що закономірно пов'язане з першим) будь-чого найбільш пристосованого, адаптованого до певного середовища " чи довкілля [6, с. 122-126.].

Структурна класифікація норм є доволі розгалуженою та певним чином залежить від того, які суспільні процеси розглядаються. Зокрема, нині науковці виокремлюють:

1) *соціальні норми* як історично встановлені та закріплені на певному етапі розвитку суспільства стандарти, стереотипні зразки поведінки і діяльності суб'єктів соціальних взаємин, за допомогою яких здійснюється соціальне регулювання, адже вони є обов'язковими для виконання всіма членами суспільства для того, щоб останнє ідентифікувало їх як своїх повноправних представників. У підсумку усвідомлені соціальні норми стають своєрідними еталонами чи критеріями, що дають змогу людині оцінити свої і чужі дії, вчинки чи наявну ситуацію, а відтак й спрямовувати, регулювати і контролювати їх. Стосовно конкретної особи ці норми виконують оцінювальну, порівняльну, відбіркову, регулятивну, систематизуючу *функції* й допомагають їй визначитися із найефективнішими засобами впливу на іншу людину чи соціальну групу [5, с. 227];

2) *групові норми* – правила чи уявлення про належні способи поведінки, що вироблені і прийняті більшістю членів групи у процесі їхньої безпосередньої життєдіяльності. Вони є моделями чи еталонними зразками взаємин, що зумовлюють їх рольову поведінку, регулюють особисті і ділові взаємостосунки, визначають ставлення кожної особи до роботи та інших аспектів життєдіяльності як у середині цього соціального об'єднання, так і за його межами [4, с. 197]. Ці норми фіксують систему вимог, що окреслює права, обов'язки і схвалювані дії кожного члена групи, а також систему санкцій, що застосовується до їх порушників. Ознакою сформованості групових норм є однозначне реагування всіма учасниками на поведінку її окремих представників [5, с. 227];

3) *індивідуальні норми* – ті, що визначаються особистим узагальненим досвідом та іншими суб'єктивними змінними, а також дають змогу узгоджувати власні дії стосовно дій інших представників соціуму й потенційно досягати успіху в системі суспільного визнання;

4) *статистичні норми* – переважаючі серединні показники, що знаходяться поміж крайніми низькими ("субнормальними") і високими ("супернормальними") значеннями; вони не абсолютні, оскільки їх виводять емпірично для конкретної групи (вікової, соціальної та ін.) і характеризують тільки її параметри;

5) *норми права* – загальнообов'язкові правила поведінки людей, що офіційно встановлені, санкціоновані і забезпечувані державою [2, с. 626];

6) *моральні норми* – елементарні форми моральної вимоги, котрі базуються на відповідних оцінках і цінностях, мають обов'язковий характер та є елементом гуманних взаємин і моральної свідомості. Важливо, що характеру морального *нормативу* можуть набувати як позитивні вимоги, що зобов'язують людину до здійснення певних учинків і реалізації в них певних рис ("поважай батьків!"), так і заборони, що накладаються на відповідні діяльні волевияви усупільненої особи ("не вбивай!", "не кради!" та ін.) [3];

7) *духовно-релігійні норми* – ті регулятори життєповсякдення людини, що зумовлені релігійною доктриною або її інтерпретацією духовними особами, релігійними авторитетами, теологами; у конкретному суспільстві чи спільноті вони залежить від домінуючої релігії та закріплюються у певних законах і релігійних догмах;

8) *психологічну норму* – стан людини, коли фізіологічні і психофізичні функції головного мозку, що перебувають в основі перебігу психічних процесів, знаходяться в межах фізіологічної норми, а психічні складові особистості (сприйняття, пам'ять, увага та ін.) функціонують у рамках статистичної норми, що визначається з

допомогою експериментально-психологічних методів [1, с. 337]; ці норми тісно пов'язані із психічним здоров'ям людини та відображають її здатність до адекватних поведінкових актів й учинкових дій у звичайній (типовій) для неї соціальній, у тому числі й професійній, ситуації;

9) *медичну (біологічну) норму* – сукупність ознак, які характеризують задовільний стан здоров'я людини певного віку; науковці виокремлюють три основні групи цих норм: 1) статистичні, що відображають характеристики і тенденції більшості обстежуваних; 2) фізіологічні, які відображають стан здоров'я людей за конкретними ознаками; 3) індивідуальні, притаманні організму окремої людини. Крім того, на сьогодні обґрунтовано п'ять основних рівнів медичної норми – ідеальна, середньостатистична, конституційна, акцентуація і передхвороба. Рівень психофізіологічної норми визначають шляхом порівняння показників середньостатистичної норми з конкретними даними, одержаними у процесі експериментальних досліджень [5, с. 226].

10) *освітню норму*, що розуміється як: а) встановлений для певної вікової групи осіб, які розвиваються у конкретному соціокультурному просторі, *рівень оволодіння* системою знань, умінь, норм і цінностей; б) чітко визначені вимоги до змісту, обсягу і рівня освітньої та фахової (кваліфікаційної) підготовки громадян, незалежно від форм її одержання. Освітні норми, за Н.П. Волковою, відображають візії суспільного ідеалу освіченості, унормовану систему її показників, суспільні вимоги до освіти як основи соціалізації молоді, що сприяють збереженню єдиного освітнього простору в державі, а також відіграють стабілізуючу та регламентуючу роль. Крім того, відповідність навчально-виховних послуг державним стандартам освіти формально визначає якість освітньої діяльності загалом.

Підкреслимо, що функціональна роль досліджуваних норм багатопланова. Вони, по-перше, відображають дійсність, і, по-друге, впливають на неї. Особливість цього впливу на відміну від інших елементів суспільної свідомості полягає в тому, що норма не тільки віддзеркалює потреби культурно організованого соціуму в утвердженні прийнятих загалом вимог, а й створює мисленнєву модель дій людини і пропонує засоби соціальної оцінки та контролю за реалізацією цих вимог. Цим, власне, і визначається непересічне суспільне призначення норм, які, з одного боку, є засобами активізації та спрямування соціальної діяльності, з іншої – оцінки і контролю за перебігом цієї діяльності. Саме такий зміст вказаних норм й дає змогу їм бути універсальним регулятором суспільних відношень і поведінки особистості.

Отже, норми виражають вимоги, які адресуються всім представникам тієї чи іншої популяції, завдяки чому забезпечується певна рівність індивідів у різних сферах суспільного життя. Норми слугують своєрідним щитом, який відгороджує суб'єкта від несправедливих посягань на його гідність і громадянські права. Будучи гарантом порядку і стабільності, вони вселяють почуття впевненості і безпеки.

Список використаних джерел:

1. *Большой психологический словарь*. (2003). [сост. и общ. ред. Б. Мещеряков, В.П. Зинченко] СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК.
2. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. (2003). [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. К.; Ірпінь: ВТФ "Перун".
3. Малахов В.А. (2002). *Етика: Курс лекцій*: Навч. Посібник. (4-те вид.). К.: Либідь.
4. Немов Р.С., Алтунина И.Р. (2009). *Социальная психология: Краткий курс*. СПб.: Питер.
5. *Психологічна енциклопедія* (2006). [авт.-упоряд. О.М. Степанов]. К.: Академвидав.
6. Ядранський Д.М. (2009). *Соціальна норма, її сутність, різновиди норм. Грані: Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах*. Дніпропетровськ: Дніпропетровський нац. ун-т, Центр соц.-політ.досліджень. (6), 122-126.

СЕКЦІЯ XXII. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

L'APOCOPE EN FRANÇAIS MODERNE

Natalia Goncharenko-Zakrevska

ORCID ID: 0000-0002-4393-9750

Candidat en sciences pédagogiques, professeur agrégé,

Chef du Département des langues étrangères

Université nationale de l'aviation de Kiev, Ukraine

Olga Verkhovtsova

ORCID ID: 0000-0002-0446-190X

maître de conférences au département des langues étrangères

Université nationale de l'aviation de Kiev, Ukraine

Le monde moderne de la communication est le monde des gens toujours pressés qui veulent transmettre le maximum d'informations avec des coûts minimes. La nécessité de gagner du temps donne vie à de nombreuses abréviations ou mots raccourcis qui deviennent très typiques de la langue française des temps modernes.

Communiquer par SMS et utiliser l'Internet fait partie de notre vie quotidienne depuis très longtemps. Des tablettes, téléphones, divers réseaux sociaux ont remplacé notre communication en direct. Les gens cherchent tout le temps à rendre leur vie plus facile et plus simple en combinant beaucoup de choses : travail, études, repos, etc. Qu'est-ce qui cause exactement cette communication ? - Rapide, productif, pratique, mais pas toujours clair. Les réseaux sociaux nous font gagner du temps et de l'argent. La correspondance avec l'utilisation des messages nous permet de rester en contact à tout moment : au travail, à l'école, lors de réunions, lorsqu'il n'y a pas de possibilité d'appeler. Cette communication se reflète-t-elle dans le vocabulaire ?

Le but de notre étude est de découvrir la raison du raccourcissement des mots chez les Français, ainsi que de déterminer le niveau de compréhension des abréviations couramment utilisées.

Le phénomène linguistique consistant à couper ou raccourcir un mot s'appelle une apocope. [4, p.50] Le dictionnaire définit une apocope comme une modification phonétique, qui est parfois utilisée comme figure de style, et se caractérise par l'abréviation du mot complet, en ne gardant que ses premiers phonèmes ou syllabes, par exemple «auto» pour «automobile», «appart» pour «appartement», «magnif» pour «magnifique». Notons que l'apocope est le processus lui-même (dans l'exemple précédent, la chute de «-mobile», «-ement», «-ique»,) tandis que le résultat de l'apocope (ici, «auto», «appart», «magnif») est une abréviation. Elle correspond à une signification précise du mot complet lorsqu'elle a plusieurs homonymes. Cette contraction est souvent utilisée de manière familière pour simplifier la langue. Elle peut être utilisée sciemment pour verbaliser un discours ou pour brouiller le message dans un but esthétique particulier. Elle est proche de l'élision, de l'ellipse et de l'abréviation et contribue à la formation de néologismes.

Le phénomène linguistique de l'apocope est également présent dans de différentes langues. En anglais, il se manifeste dans l'usage courant des noms des gens: James - Jim;

Benjamin-Ben. L'anglais regorge d'exemples comme «alko» pour l'alcool, «croc» pour un crocodile, «footy» pour le football, «nopro» pour pas de problème, «ad» pour la publicité, etc. En ukrainien et en russe, ce n'est pas si fréquent mais on le voit surtout dans la langue des jeunes: "універ" (університет), "велик" (велосипед), "фізра" (фізкультура).

L'apocope est assez typique de la langue française, elle est utilisée à des niveaux différents de langue. Analysons comment les mots sont raccourcis.

La dernière lettre est parfois remplacée par la voyelle «o» (par exemple dans «apero», «dico», «resto», etc.). Il convient de noter que certains des exemples appartiennent au langage familier ("coloc"), tandis que d'autres sont devenus des mots séparés ("auto"). Dans certains cas, l'apocope est tellement intégrée dans la langue qu'elle n'est pas perçue comme tel par le locuteur :

Métro(metropolitain)- le resto (restaurant) – le labo (laboratoire) – un disco (discotèque) – un ado(adolescent) – le frigo(frigidaire) – le vélo (vélocipède) – le porno (pornographie) – perso (personnel(lement)) – intello (intellectuel) – la géo (géographie) – la philo (philosophie) – l'apéro (apéritif) – une auto (automobile) – un exo (un exercice) – la techno (musique électronique) – un facho (un fasciste) – un écolo (un écologiste) – un gauchiste (gauchiste) – un collabo (collaborateur) – hebdo(hebdomadaire)

En littérature et en poésie, d'ailleurs, son utilisation contribue à étendre le phénomène de connotation et de ressources symboliques :

Et puis aux dire des gens de l'hosto il fallait une certaine expérience pour poser ce pont central.[2, p.207]

Un travail de pro, ambulance bidon, papiers administratifs falsifiés. [2, p.190]

On peut aussi le voir dans la chanson d'Indila «Dernière danse» [5]

Je ne suis qu'un être sans importance

Sans lui, je suis un peu paro

Je déambule seule dans le métro

Un nombre considérable d'apocopes est formé par de simples éliminations de la deuxième partie du mot :

Prof (professeur) – pub (publicité) – télé (télévision) – appart (appartement) – manif (magnifique) – foot (football) – exam (examen) – cet aprem (cet après-midi) – cafet (cafeteria) – tram (tramway) – bonne ap (bon appétit) – comme d'hab (comme d'habitude) – j'suis deg – c'est dégueu (dégueulasse) – fac (faculté) – 10 h du mat – bac (baccalauréat) – un ordi (ordinateur) – le ciné (cinématographe) les maths (mathématiques) – sympa (sympathique) – au tel (téléphone) – un amphi (amphithéâtre) :

Mais je n'ai rien contre les pédés, bordels, arrête avec ça ! Qu'est-ce qu'il y a d'autre dans ton rapport ? [2, p.206]

L'apocope est très fréquente dans le discours oral car les locuteurs ont une tendance à ne pas prononcer la fin des mots ; en ce sens, c'est un mécanisme original de création de mots nouveaux et même de néologismes.

Du point de vue stylistique, il faut distinguer

a) une apocope intégrée: *la radio* donne la radiodiffusion, la radiographie, la radiophonie, la radiométrie, etc.

b) une apocope en langue parlée: champ pour le champagne, accro pour accrocher;

c) une apocope aux noms propres: Fred pour Frédérique, Sarco pour Sarkozy.

L'argot utilise très souvent l'apocope qui permet une souplesse du langage indéniable dans des situations de communication où le principe d'économie prévaut.

C'est une cata pour c'est une catastrophe, un dej magnif pour un déjeuner magnifique.

Les études montrent que l'apocope est principalement utilisée par les jeunes. Ils s'en servent des SMS, des e-mails pour s'échanger d'information et apprécient donc le laconisme des expressions. La tendance à gagner du temps en parlant se manifeste également dans des structures grammaticales : *t'as raison* pour *tu as raison*.

Il est facile d'imaginer des jeunes parler de cette manière :

- T' as vu le foot hier à la télé ?
- Je ai rencontré Eric à la cafet du resto.
- Mon vélo est crevé et je dois prendre le tram.

Donc, nous pouvons conclure que malgré le fait que les mots courts sont les mots les moins informatifs et les plus prévisibles plutôt que les plus souvent utilisés, ils entrent dans la langue de tous les jours, typique du vocabulaire, comme la partie la plus flexible de la langue. Les gens auraient tendance à raccourcir les mots qu'ils utilisent souvent, pour gagner du temps à l'écrit et à l'oral. C'est un moyen rapide et confortable de transporter des informations mais nous pensons qu'on ne doit pas en abuser afin de préserver la beauté de la langue française.

References :

1. Kiyak T.R. (1989). Lingvisticheskiye aspekty terminovedeniya/ T.R. Kiyak. Aspects linguistiques de la terminologie— Kiev : Vidavniststvo UMKVO, 321. [en russe]
2. Levy Mark (2000). Et si c'était vrais [roman]— Paris : Edition Robert Laffont, S.A., 251.
3. Le Petit Robert (2000). Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française par P.Robert. Paris: S.N.L., 2171.
4. Indila. Dernière danse. Disponible sur : URL: https://www.google.com/search?ei=Gpm7XMS2D8T5qwG_g4H4Cg&q=ma+derniere+danse

ВАЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Митлович Ольга Романівна

здобувач вищої освіти факультету іноземних мов
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Сучасне вивчення і також викладання іноземних мов все більше зазнає змін у зв'язку з постійним розвитком науки та технологій. На даному етапі розвитку методики викладання викладачі намагаються віднайти та використати на практиці нові методи та засоби аби цікаво, оригінально і головне доступно донести учням навчальний матеріал аби він був не просто корисним, а й допоміг сформувати в учнів риси мовних особистостей та полегшити сам процес вивчення мови. Таким чином, паралельно із відомими традиційними методами викладання іноземної мови з'являються нетрадиційні, або як їх ще називають «трендові» методи.

Великого значення у процесі вивчення мови набуває необхідність використання різних інноваційних технологій (рольових ігор, дискусій, дебатів, творчих проєктів, тощо), не менш важливими є автентичні матеріали, основним джерелом яких слугують саме відеоматеріали. Цим питанням продовж останніх років займається багато науковців та філологів. До них належать як зарубіжні так і вітчизняні наковці такі як Дж. Хармер, Дж. Скрівенер, О. Зубченко, Л. Петрик, Ю. Федоренко, О. Тарнапольський та багато інших. Ефективність використання відеоматеріалів була також предметом зацікавлення таких вчених як О. Богданова, Н. Пшеняннікова, М. Руденко, тощо.

Відеоматеріали це надзвичайно корисний ресурс для вивчення іноземних мов та для формування іншомовної компетентності, оскільки саме у такому форматі інформація є найбільш доступною для сприйняття і засвоюється швидше та ефективніше. Крім цього використання відеоматеріалів на заняттях має багато переваг як для студентів так і для викладачів [1]. До прикладу, при перегляді відео ресурсу, зробленого носієм мови із навчальною метою, учні мають можливість чути автентичну англійську мову, сприймати її діалекти і відповідно покращувати власну вимову. Також, відеоматеріали підвищують ефективність розуміння учнями змісту навчального матеріалу, оскільки це дозволяє використовувати всі можливі види комунікативної діяльності: аудіювання, читання, мовлення та письмо [2].

Окрім цього, однією з навчальних задач, які ставить перед собою вчитель є повторення лексики і розширення словникового запасу, і саме за допомогою відео цю задачу можна вирішити. До такого перегляду бажано також підготувати певні завдання для виконання і обговорення аби учень не лише переглянув відеоматеріал але й опрацював його [3].

Проте аби використаний вчителем відео ресурс справді був корисним потрібно дотримуватись певних вимог. Перш за все, навчальний матеріал потрібно підбирати відповідно до рівня знань учнів. Під час перегляду вчитель має чітко виділити основні тези аби учні знали на чому зосередити увагу. Відео не повинне бути надто довгим, воно також має відповідати темі уроку, віковим особливостям та інтересам учнів. Також, відеоролик можна програвати із субтитрами або ж без них в залежності від складності сприйняття, якості зображення та вимова повинні бути на високому рівні.

Таким чином, можна побачити що відео ресурси все більше застосовуються при викладанні іноземної мови, оскільки саме такий формат передбачає різноманітні

засоби передачі навчального матеріалу. Саме мультимедійні ресурси водночас стимулюють учнів до вивчення мови, підтримують їхню увагу, а головне – формують розвиток комунікативної культури. Отже, можна стверджувати, що відеоматеріали надають широкі можливості для активної роботи впродовж заняття і роблять навчальний процес якіснішим та цікавішим для учнів.

Список використаних джерел:

1. Захарова В. О. Особливості використання відеоматеріалів на заняттях з іноземної мови у вищих навчальних закладах / В. О. Захарова // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Ч. 2. – К., 2015. – С. 81–88.
2. Кульбашна Я. А. Структура іншомовної компетентності майбутніх фахівців із стоматології / Я. А. Кульбашна, В. О. Захарова // Освітологія. – 2018. – № 7. – С. 157–163.
3. Пшеняннікова Н.О. Використання відеофільмів на уроках англійської мови // УДК [373. 016: 811. 111] – С. 1-9

ВЛАСТИВОСТІ АНГЛОМОВНОГО НАУКОВОГО ДИСКУРСУ

Різванли Назарія Сергіївна

ORCID ID: 0000-0003-3399-5887

викладач кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови,
факультету лінгвістики

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна

У сучасному мовознавстві окремо виділяється поняття «дискурс» як основний об'єкт в теоретико-прикладних дослідженнях. Генезис та розвиток поняття «дискурс» пов'язане з ім'ям французького вченого Емілем Бенвеніста, який вперше запропонував його тлумачення як будь-яке висловлювання, що зумовлює наявність комунікантів, та їх наміри певним чином впливати один на одного [1].

Дискурс з позицій прагматично-когнітивної лінгвістики має безліч вимірів, що розуміється як текст, усний текст (промова, діалог) як інтерактивна діяльність учасників спілкування з обміну інформацією та використання певних комунікативних стратегій. Так на думку видатного дослідника мови Т.А. ван Дейка дискурс – це складна комунікативна подія [2].

Сучасні вчені розглядають науковий дискурс як особливий тип взаємодії, обумовлений науковою сферою його реалізації, і якому притаманні як загальні типологічні, так і етноспецифічні властивості [3].

Більшість робіт з сучасного мовознавства присвячені загальній спрямованості щодо типізації наукового дискурсу, виявленню конститутивних параметрів англomовного наукового дискурсу, розкриттю його жанрової стратифікації з урахуванням існуючих видів модусу (каналів комунікації) [3-6].

Про перше введення у використання терміну «науковий дискурс» у 1999 році П. Біззелл, його визначення та обґрунтування зазначає у своїй роботі Джаміль Ахмад [7].

Науковому дискурсу, що визначений багатьма вченими як вид інституційного дискурсу, властиві як універсальні дискурсивні ознаки, так і специфічні. Саме специфічні властивості наукового дискурсу обумовлені функціями суб'єктів комунікації, які відносяться до наукової спільноти, мають ознаки регламентованості за змістом і формою [3, 4]. Вчені відзначають, що головною метою наукового дискурсу є продукування й передача інформації про результати наукових досліджень, їх обговорення із науковою спільнотою, а також донесення знань до зацікавлених осіб соціальної комунікації [5, 6].

Специфіка наукового дискурсу на думку багатьох вчених полягає у керованості законами логіки і прагматики, а також прагненням до об'єктивності та узагальнення. Узагальнюючі дослідження різних вчених, до специфічних ознак наукового дискурсу можна віднести: логічність, точність, лаконічність, абстрактність, доказовість, ясність, об'єктивність, узагальненість, креативність, професійна спрямованість, зв'язок з адресатом, антропоцентризм та інші [3-6].

Фахівці сучасної англо-американської лінгвістики розглядають науковий дискурс як специфічну, предметну мову у використанні (language in use), що охоплює певну сукупність норм, переваг та очікувань. Останні дозволяють створювати та інтерпретувати одиниці мови у дискурсі та співвідносять мову з контекстом її практичного вживання [7-9].

Жанрова стратифікація наукового дискурсу відповідно з урахуванням існуючих видів модусу (канали комунікації, способи представлення) – письмова, усна, електронна, може охоплювати: статті, монографії, дисертації, рецензії, реферати, анотації, тези доповідей, навчальну та навчально-методичну літературу, обговорення, конференції, вебінари, семінари, звичайну й електронну кореспонденцію

Отже науковий дискурс – це складне комунікативне явище, яке крім лінгвістичних ознак містить й екстралінгвістичні причини продукування дискурсу (знання про світ, розуміння явищ та порядку речей, думки, установки та стратегії спілкування тощо).

Список використаних джерел:

1. Бенвенист, Э. (2002). Общая лингвистика. Пер. с фр. Ю. Н. Караулова и др. Едиториал УРСС, (2), 444, 1.
2. Dijk, T. A. Van. (1997). Discourse as structure and process. London: Sage. (1), 358 .
3. Ільченко, О. М. (2002). Етикет англомовного наукового дискурсу : монографія, 288.
4. Голик, С. В. (2016). Науковий дискурс: основні напрями дослідження. *Сучасні дослідження з іноземної філології*, (14), 45-49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sdzif_2016_14_9
5. Маслова, Т.Б. (2012). Типологія наукового дискурсу в сучасній мовознавчій парадигм. *Англїстика та американистика*, (10), 39-43.
6. Томахів, М. В. (2015). Англомовний науковий дискурс: сучасний стан та перспективи подальших досліджень. *Одеський лінгвістичний вісник*. (5), 154-157. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/olinv_2015_5\(2\)_38](http://nbuv.gov.ua/UJRN/olinv_2015_5(2)_38)
7. Ahmad, J. (2012). Stylistic Features of Scientific English: A Study of Scientific Research Articles. *English Language and Literature Studies*. (2), 47–55. URL: <https://doi.org/10.5539/ells.v2n1p47>
8. Hartley, J. (2008). Academic Writing and Publishing: A Practical Handbook. Abingdon: Routledge.
9. Hyland, K. (2004). Disciplinary Discourses. Social Interactions in Academic Writing. Michigan: The University of Michigan, 211.

МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ ПІД ЧАС РОБОТИ З ТЕКСТОМ НА ЗАНЯТТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ІНОЗЕМНИМИ СЛУХАЧАМИ

Зубець Наталя Олександрівна

ORCID ID: 0000-0003-0498-9736

канд. філол. наук, доцент, викладач Центру підготовки іноземних громадян
Запорізький державний медичний університет, Україна

Новікова Ірина Георгіївна

викладач Центру підготовки іноземних громадян
Запорізький державний медичний університет, Україна

Для студентів-іноземців, які навчаються в Україні, українська мова виступає навчальною дисципліною, індивідуальною формою навчання, засобом спілкування. Акцентування уваги на прикладному аспекті у викладанні української мови іноземцям актуалізує проблему розробки методологічно доцільних прийомів у процесі навчання, якими прийнято вважати окремі розумові чи практичні дії викладача, слухачів/студентів, що розкривають або доповнюють спосіб засвоєння матеріалу. Тому ставимо за мету обґрунтувати важливість тексту як універсального засобу в процесі вивчення української мови як іноземної, запропонувати систему прийомів під час роботи з навчальними текстами на заняттях з іншомовцями на початковому етапі вивчення української мови у вищих навчальних закладах.

В умовах модернізації сучасної освіти утвердився компетентнісний підхід у викладанні мови, який разом із антропоцентричним, функційно-комунікативним та особистісно зорієнтованим принципами спрямовано на оволодіння іншомовцями фонетичною, лексичною і граматичною структурою нашої мови й адекватне використання ними лінгвістичних засобів у різних мовленнєвих ситуаціях, під час побудови зв'язних текстів.

Провідні вітчизняні методисти (З. Бакум, О. Горошкіна, М. Голуб, І. Кочан, М. Пентилюк та ін.) обстоюють ще один принцип у навчанні мови – текстоцентричний. Науковці стверджують, що саме текст є основним предметним засобом у викладанні мовних дисциплін. Науковиця С. Дерба справедливо вважає, що у процесі викладання української мови як іноземної текст виступає одиницею представлення мовного матеріалу, засобом формування мовленнєвих звичок і навичок, джерелом інформації про націю [1].

Аналіз науково-методичної літератури та практика роботи з іноземними слухачами показують, що забезпечити засвоєння знань про основи української мови, навчити сприймати й відтворювати нею інформацію на початковому етапі навчання можна завдяки такій мовній одиниці як текст, що в методиці викладання української мови як іноземної являє собою структурно й концептуально організоване словесне ціле, у якому мовні одиниці утворюють ряди за тематичними, семантичними, функційними ознаками, а відтак він реалізує мовленнєву функцію: сприяє засвоєнню нових слів, граматичних особливостей, формує вміння будувати висловлення за зразком. Крім цього, робота з текстом дає змогу поєднувати чотири основні види мовленнєвої діяльності: читання, слухання, говоріння й написання.

Процес вивчення загальнолітературної української мови іноземними слухачами з низькою (чи навіть нульовою) філологічною підготовленістю не можна уявити без

роботи зі зв'язними текстами. У чинних підручниках з української мови для іноземців значне місце відводиться демонстраційним контекстам, з-поміж яких у складі лексичних тем уміщено навчальні описові та оповідні (відповідно до сучасних класифікацій [2]) тексти для читання, тематика яких визначена комунікативними потребами, що відповідають стандартним мовним ситуаціям, як-от: «Факультет», «Гуртожиток», «Знайомство», «Родина», «Супермаркет», «Спорт у житті людини», «У гостях», «Вихідний день» та ін. Інформаційні тексти, наприклад, «Слов'яни», «Українське козацтво», «Національні символи» та ін., уможлиблюють розвиток культурологічної та країнознавчої компетенції слухачів.

Загалом запропоновані навчальні тексти розширюють словникову базу слухачів, спонукають до осмисленого читання, мотивують на навчальну діяльність, сприяють удосконаленню вимови, розвивають навички осмисленого читання, забезпечують умови для роботи в парах і всією групою, підвищують пізнавальний інтерес, формують у слухачів навички ефективної комунікації, готують до сприйняття адаптованих та спеціальних текстів.

Викладачеві необхідно добирати цікаві способи їхнього опрацювання. Цьому слугують такі прийоми: виконання дотекстових вправ, у яких подаються конкретні групи лексики, нові слова, звертається увага на їхні словотворчі особливості та сполучувальні можливості, частиномовну приналежність тощо; читання тексту із дотриманням норм літературної української мови для формування навичок говоріння; смисловий аналіз окремих абзаців, частин, тексту загалом через постановку запитань, що дає уявлення викладачеві щодо розуміння слухачем прослуханого та прочитаного; післятекстові завдання і вправи, зорієнтовані на повне чи часткове відтворення змісту прочитаного у вигляді доповнення тексту деталями, складання діалогів або монологічних висловлювань на базі тексту; переказ тексту; написання власних текстів за аналогією для формування навичок говоріння та написання.

Такі методичні прийоми дозволяють розвивати осмислене сприйняття мовних явищ з подальшим застосуванням на практиці, а навчальний текст сприймати як проміжну ланку спілкування. Перспективу дослідження вбачаємо в розробці методичних рекомендацій щодо роботи з різними видами текстів.

Список використаних джерел:

1. Дерба С. (2018) Текст як основний засіб у процесі навчання української мови як іноземної. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*, (1(69), 128–130. Вилучено з: <https://journals.oa.edu.ua>article>download>.
2. Селіванова О. (2006) *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія*. Полтава: Довкілля.

ОДЯГОВЕ НАЗОВНИЦТВО ПОКУТСЬКОГО КРАЮ

Личук Світлана Василівна

ORCID ID: 0000-0003-4508-7368

канд. філол. наук, доцент,

доцент кафедри мовознавства

Івано-Франківський національний медичний університет, Україна

Мова – динамічна система, яка має здатність постійно змінюватися, оновлюватися, тому актуальним у сучасних лінгвістичних студіях є вивчення динамічних змін словникового складу як літературної, так і діалектної мови.

Основним нашим завданням було зафіксувати назви народного одягу Покуття, зокрема говірок Стечеви і Стецівки, який поволі відходить у минуле. Це перша спроба зібрати, детально і системно проаналізувати народні назви досліджуваних говірок.

З одягом, взуттям, головними уборами, прикрасами людина стикається щодня, тому ця тематична група належить до широко вживаних пластів лексики. Останніми десятиліттями спостерігається підвищення інтересу українців до традиційного вбрання, зокрема й покутського краю. Вишиванки та інші елементи народного одягу користуються попитом серед жителів зазначених говірок. Вони зберігають пам'ять про свою культуру та свої корені.

Назви одягу залежать від типу мовлення діалектоносіїв, тобто від покоління мовців. Представники найстаршого покоління найповніше зберегли всі особливості місцевих говірок. Для цієї групи людей вживання діалектних лексичних реліктів є природним.

Середнє покоління не обмежується родинними чи побутовими відносинами, тому переходить на загальнонародне літературне мовлення, інколи не позбавлене місцевих рис.

Окрему групу становлять мовці молодого покоління, інтелігенції, тієї частини населення, яка твердо засвоїла норми літературної мови.

У говірках Стечеви і Стецівки спостерігаємо за динамічними мовленнєвими процесами на матеріалі виділених лексико-семантичних груп: 'загальні назви одягу', 'назви плечового одягу', 'назви верхнього одягу', 'назви поясного одягу', 'назви головних уборів', 'назви прикрас', 'назви взуття'. Складові цих груп об'єднані на підставі спільності чи близькості семантики.

До лексико-семантичної групи 'назви верхнього одягу' входять номінації на позначення 'верхнього одягу' з хутра та з теплої тканини. З часом все більше у верхньому одязі говірок спостерігаємо перехід традиційного вбрання на одяг загальноєвропейського типу. Чимало назв у досліджуваній лексико-семантичній групі набули статусу архаїзмів: *фúтро*, *кужúх*.

Відбулися значні зміни й у лексико-семантичній групі 'назви плечового одягу'. Здебільшого це були сорочки (чоловічі й жіночі), піджаки домашнього виготовлення, які наразі втрачені і залишились у незначній кількості як реліквії: *дрáнка*, *кафтáн*. Кожна деталь, вид крою, оздоблення, багатство вишивки – все це мало своє найменування. Репертуар цієї групи поповнюється назвами на позначення більш сучасних різновидів чоловічого та жіночого вбрання.

Деякі зміни спостерігаємо і в лексико-семантичній групі 'назви поясного одягу', куди входять найменування на позначення штанів, спідниць запасок. Відзначимо тут наявність архаїчних лексем, які трапляються у мовленні старшого покоління: *зáчі*, *ватóвані спóдні*, *поркініці*.

Лексико-семантична група 'головні убори' включає дві підгрупи на позначення чоловічих і жіночих головних уборів. Семантична підгрупа жіночих головних уборів є ширшою, ніж чоловіча. Це пояснюємо великим набором різних видів хусток, які й досі користуються великою популярністю серед жінок середнього і старшого покоління. Їх розрізняють залежно від того, яка ознака лягла в основу назви, кольору, розміру, призначення, функціонування тощо: *паву́нка, фу́стка в хма́ри, га́зова фу́стка*.

Серед лексико-семантичної групи 'назви прикрас' виділяємо ті, якими прикрашають різні частини тіла: назви прикрас голови, назви прикрас шиї та грудей, назви прикрас вух, назви прикрас рук: *пацьо́рки, ко́ралі, гарна́лія*. До цієї групи також зараховуємо прикраси одягу. У кожній із цих підгруп відбуваються значні зміни, оскільки у наш час покутяни носять прикраси з дорогоцінних металів, часто оздоблені коштовним камінням, з металу тощо.

Динамічні зміни трапляються також в лексико-семантичній групі 'назви взуття', що позначилися на мовленні діалектоносіїв досліджуваних говірок. Народні назви взуття згруповані за порами року, за висотою халяв, матеріалу, спосіб виготовлення тощо. Переважно архаїчні лексеми спостерігаємо у мовленні старшого покоління: *о́був, о́бца́си*.

Отже, з розвитком суспільства змінюється мода. Якщо раніше одяг виготовляли переважно з домотканого полотна, то зараз є широкий вибір тканин як натуральних, так і штучних. Змінюються фасони одягу, взуття. Все це позначилося на номінації зазначених лексико-семантичних груп. Часто спостерігаємо паралельне вживання старих і нових назв.

РОЛЬ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ В АСПЕКТІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Карнаухова Аліна Геннадіївна

здобувачка вищої освіти

навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Козубай Інна Віталіївна

ORCID ID: 0000-0001-9667-8446

старша викладачка кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Проблема підвищення культурного рівня молоді засобами залучення до іншомовної культури набуває особливого значення на сьогодні. Вивчення іноземних мов та їх використання як засобу міжнародного спілкування неможливе без глибокого та різнобічного знання культури носіїв цих мов. Тільки поєднання цих двох знань – мови та культури може забезпечити ефективне та плідне спілкування. Культурологічний підхід в освітній системі дозволяє розглядати її як цілісне культурно-освітнє середовище, в рамках якого відбуваються культурні події, превалюють культурні зразки життя, культурні цінності.

Залучення студентів до культурних цінностей у межах такого середовища здійснюється шляхом організації та проектування культурного середовища, в якому студенти можуть долучатися до культурних цінностей, осмислюючи та переживаючи їх. Культура розглядається і багатьма іншими вченими як сукупність цінностей, норм, сукупність ціннісних механізмів пристосування, які допомагають людині адаптуватися до зовнішнього середовища за допомогою знання ціннісних принципів культури. Не можемо не погодитися з думкою В.Б. Пугача яка зазначає, що «співвідношення культури і освіти має складний, багатоплановий характер і, відповідно, різні аспекти розгляду» [1].

Варто виокремити, що в розкритті сутності культурологічного підходу не можна ототожнювати його з культурологічною освітою. Щоб уникнути підміни одного поняття (культурологічна освіта) іншим (культурологічний підхід) слід зазначити, що підхід – це основний напрямок, відповідно до якого здійснюється діяльність, в свою чергу, культурологічна освіта – це створення спеціальних умов для реалізації такої діяльності.

Також слід зазначити, що для успішного вивчення іноземної мови варто притримуватися основних правил та умов. Серед досліджень багатьох науковців на наш погляд варто виокремити підходи Чемоданової В. як: інтегративний підхід до культурологічного збагачення світобачення учнів щодо іноземних мов, тобто вивчення не окремої галузі культури, а кількох. Наприклад, музика, театр, кіно, мистецтво тощо, разом. Це передбачає, що «іноземна мова не лише знайомить з культурою країн мови, що вивчається, але шляхом порівняння відтінює особливості своєї національної культури, знайомить із загальнолюдськими цінностями» [2].

При культурологічному підході іншомовна культура пронизує весь зміст процесу навчання іноземних мов. Головне завдання такого підходу у сфері мовної освіти – це навчання особистості через наближення її до досягнень іншомовної культури, оскільки навчання іноземної мови в середній школі має на увазі залучення

до мовної свідомості народу, що можливе лише через розуміння культури народу, мова якого вивчається.

Наголошує на впровадженні художньої літератури Дмитрук Х., який вважає, що «книги насправді є джерелом для черпання знань хоч у інформаційному світі вони вже не популярні серед молоді, але саме у них можна знайти інформацію про традиції чи звичаї різних держав, збільшити свій словниковий запас, попрактикуватись над темпом вимови слів та швидкості їх читання» [3]. Важливим аспектом навчання іноземної мови на нашу думку, є відбір культурологічного матеріалу для навчальних цілей, який визначає: 1) ціннісний сенс і значущість матеріалів, що відбираються, для формування у студентів яскравих уявлень про історію та культуру народів; 2) ступінь, у якому даний матеріал може бути стимулом для ознайомлення з ключовими культурологічними поняттями; 3) відсутність у культурологічному матеріалі поганих уявлень про країни та народи.

Таким чином, культурологічний підхід відіграє важливу роль при навчанні іноземної мови, оскільки це комплексне інтегративне педагогічне поняття, що функціонує на різних стадіях освітнього процесу. Його роль, принципи, умови та засоби є змістовними та спираються на культуру як філологічну та педагогічну діяльність.

Список використаних джерел:

1. Пугач В.Б. (2018). *Культурологічний аспект підготовки фахівців у процесі вивчення іноземних мов*. Дніпро: Вісник університету імені Альфреда Нобеля.
2. Чемоданова М.Ф. (2016). *Взаємодія культурологічного компонента при навчанні іноземній мові у системі дистанційної освіти*. Харків.
3. Дмитрук Х.А. (2021). *Культурологічний фактор при вивченні іноземної мови*. Тернопіль: III Міжнародна науково-практична конференція.

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ АУДИТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПІДХОДИ ДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Вербицька Катерина В'ячеславівна

здобувачка вищої освіти

навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Козубай Інна Віталіївна

ORCID ID: 0000-0001-9667-8446

старша викладачка кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

У сучасному освітньому середовищі положення про практичну спрямованість навчання іноземної мови не викликає жодних заперечень ні з боку викладацької ланки, ні з боку учасників навчальних груп, включених у простір як формальної, так і неформальної освіти. Оволодіння іноземною мовою та її практичне використання розкриває для людини нові можливості, а також, виступає інструментом наукового та кар'єрного зростання. Під практичною спрямованістю вивчення іноземної мови, як правило, розуміється навчання застосовувати комунікативну компетенцію у ситуаціях різного побутового та наукового змісту, що залучають як письмову комунікацію так і усну. Не аби яку зацікавленість та актуальність має саме формування навички комунікації, що передбачає не тільки великий обсяг лексичного запасу слів та говоріння, а також, сприйняття іноземної мови на слух, тобто, аудіювання.

Формування аудитивної компетенції як галузі є найскладнішим науковим напрямом, пов'язаним із такими областями наукової діяльності, як фонетика, фонологія та психологія. Особливість даної галузі також полягає в оволодінні нею та застосуванні на практиці. Прийнято вважати, що останній вид мовної діяльності (аудіювання) викликає найбільші проблеми не тільки для студентів, а також, для категорій різних верств суспільства.

Перш ніж розпочати аналіз основних та характерних проблем при формуванні аудитивної компетенції, варто більш детально розглянути сам вид мовної діяльності. Необхідність володіти та навчатися навичкам аудіювання на думку багатьох науковців є безсумнівною. Саме на це звернули увагу такі вчені як Л. Черноватий та О. Мартиненко.

Під навиками аудіювання варто розуміти сприйняття мови, розуміння змісту інформації, що транслюється, а також, «породження» власного висловлювання – перекладу. Труднощі у напрацюванні навичок розуміння іноземної мови на слух народжують підвищений попит у тих, хто навчається на цілеспрямований розвиток аудитивної компетенції. Взагалі, в більшості досліджень пов'язаних з комунікативною діяльністю поняття аудіювання розуміють як «рецептивний вид мовленнєвої діяльності, в основі якого – психофізіологічні механізми сприйняття, ідентифікації, антиципації та розуміння» [1].

Аудіювання сприймають як засіб вивчення іноземної мови, що дає можливість опанування звукової системи, визначення фонетичного складу та інтонацію, до якої входить ритм, мелодичність та наголос. Визначаючи роль аудіювання варто розуміти,

що саме цей вид діяльності «полегшує освоєння говоріння, читання та письма» [2]. Етап навчання аудіювання передбачає низку дій, за допомогою яких досягається розуміння монологічного мовлення, розуміння незнайомого мовного матеріалу та сприйняття зв'язного тексту. Що стосується визначальних рис аудіювання, то до них слід віднести характер мовленнєвого спілкування, тобто, реалізація усного спілкування хоча подана інформація може передаватися різноманітними технічними засобами. За головною роллю аудіювання є реактивним видом мовлення, форма його перебігу є внутрішньою та невираженою, що прямо протилежно письму. Також, варто приділити увагу продукту аудіювання, що становить умовивід – результат розуміння смислового змісту. Під структурою аудіювання прийнято викремлювати три частини: виконавчу, спонукально-мотивовану, аналітико-синтетичну.

В чому ж таки проявляється актуальність такого напрямку діяльності. Перш за все, варто виокремити, що аудіювання є найскладнішим видом діяльності порівняні з іншими, та саме його оволодіння становить більшу частину успіху в застосуванні на практиці. За даними опитування TNS, 89% осіб вивчали англійську мову, однак, лише 18% з опитуваних можуть володіти цією мовою вище за середній рівень, що і передбачає адитивну компетенцію. В загальній сукупності близько 56% володіють мовою нижче середнього рівня, а 24% саме середнім рівнем. Також, варто зазначити, що більшість українців розуміють значення володіння іноземною мовою та погоджуються в розширенні можливостей за її наявності. За загальною статистикою Україна займає 44 місце зі 100 можливих за відсотком володіння англійською мовою, що є не дуже втішним результатом.

Отже, що стосується основних проблем, з якими стикається майже кожна людина при практичній реалізації аудитивної компетенції, обґрунтовано можна розділити на групу факторів. До першої групи можна віднести умови за яких відбувається прийняття повідомлення, воно залежить в більшості випадків від темпу, обсягу та кількості повторів. Що стосується темпу, то під цим терміном варто розуміти кількість слів за хвилину та наявність пауз, найуживанішим вважається 140-145 слів/хв. Саме для подолання першого бар'єру з метою запам'ятовування певних мовних засобів практичні діячі радять обирати оптимальну кількість повторів, та для кожного разу прослуховувати текст з різною метою, по-перше для ознайомлення з метою, по-друге, для з'ясування смислової сторони аудіо повідомлення, по-третє, стимулювання глибшого розуміння суті повідомлення. В силу відсутності прямого зв'язку між рівнем володіння усною та письмовою мовою, обсягом словникового запасу та знаннями граматики та рівнем сформованості навичок сприйняття іншомовної мови це можуть бути і «сильні», і «слабкі» студенти. Вправи, що допоможуть розвинути комунікативне аудіювання це: прогнозування змісту тексту за заголовком перед прослуховуванням, перерахування основних фактів, аргументів, прикладів, ключових слів та ігнорування непотрібної інформації, переказ тексту з докладним викладом змісту, відповіді на запитання до всіх фактів.

Друга група факторів є більш складна та проблематична для більшості опанувачів іноземною мови. Фонетичні, лексичні та граматичні труднощі є основними в аудіюванні, серед них Пристай Г. виокремлює «неточну інтерпретацію звучання слів (*pen* vs. *pan*, *leaf* vs. *leave*) явища фонетичної редукації (*it's*, *it isn't*, *I don't*, *you can't*), асиміляція (*main part* – [*meɪm 'pa:t*], in Poland – [*ɪm 'pɔʊlənd*]), елізія голосних (*c(o)rrect*, *p(a)rade*, *s(u)ppose*) чи приголосних (*win(t)er*, *en(t)er*, *lots of [ə] money*), злиття звуків» [3].

До третьої групи факторів належить індивідуально визначені психологічні особливості слухача. Саме до таких особливостей відноситься інтелектуальні

здібності, тобто, вміння слухати (паузи, інтонацію, слова-маркери, риторичні запитання), до таких вмінь також варто віднести «схоплювання» тему повідомлення, аналізувати та узагальнювати матеріал. Можна виділити дві причини, що ускладнюють слухове сприйняття та розуміння: 1) спрямованість уваги лише на загальний зміст та невміння зрозуміти побічну, але вкрай важливу для глибшого осмислення інформацію; 2) занадто швидке перемикавання уваги з мовної форми на зміст. Аудіювання мовних повідомлень пов'язані з діяльністю пам'яті. Пам'ять поруч із такими механізмами, як відчуття, сприйняття, уяву, відносять до чуттєвого пізнання людиною навколишнього світу. Саме для вдосконалення та поліпшення таких здібностей потрібно розвивати слухову пам'ять та фонематичний слух саме особи, що мають недостатній рівень таких здібностей, частіше за інших стикаються з проблемами вміння слухати.

Якщо ми прагнемо загального розуміння тексту, слід включити у роботу такі вправи: відповіді питання загального характеру; виконання тестів множинного вибору; передача основного змісту рідною/іноземною мовою; перерахування основних фактів у тому послідовності, де вони дані у тексті; визначення типу тексту та основної теми; співвідношення заголовка/ілюстрації із змістом тексту. На більш просунутих рівнях іншомовної підготовки застосовуються вправи, які включають обговорення або дискусії на тему прослуханого.

Ми розуміємо, що мовленнєве спілкування – процес двосторонній. Аудіювання – це продукт говоріння, яке має зворотний бік, без якої осмислене говоріння і спілкування неможливо. Таким чином, компетентнісний підхід до навчання іноземних мов вимагає оптимізувати існуючі та впроваджувати нові методи та технології аудіювання. Однак у сучасній літературі найчастіше даються вказівки щодо реалізації даного процесу (як це має бути) або просто позначаються проблеми, пов'язані з іншомовним аудіюванням під час підготовки студентів.

Список використаних джерел:

1. Рябуха Т. (2017). *Формування аудитивної компетенції майбутніх перекладачів під час навчання усного послідовного перекладу*. Мелітополь: Науковий вісник
2. Білянська І. П. (2018). *Формування англомовної аудитивної компетентності майбутніх учителів із використанням аудіокниг художніх творів*. Тернопіль: магістерська робота.
3. Пристай Г. (2020). *Методичні аспекти формування аудитивної компетентності у майбутніх вчителів англійської мови*. Херсон: «Молодий вчений».

СЕКЦІЯ XXIII. ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ МЕДИЦИНИ

Гбур Зоряна Володимирівна

ORCID ID: 0000-0003-4536-2438

професор, доктор наук з державного управління,
професор кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування
Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика, Україна

Для наукового професійного дослідження повсякденної життєдіяльності, взаємопов'язаної зі станом основних показників населення, науковці застосовують досягнення наукової ідеології системних досліджень у сфері публічного управління та у сфері соціальної медицини.

На рис. 1 відображено основні методики дослідження у сфері публічного управління та соціальної медицини.

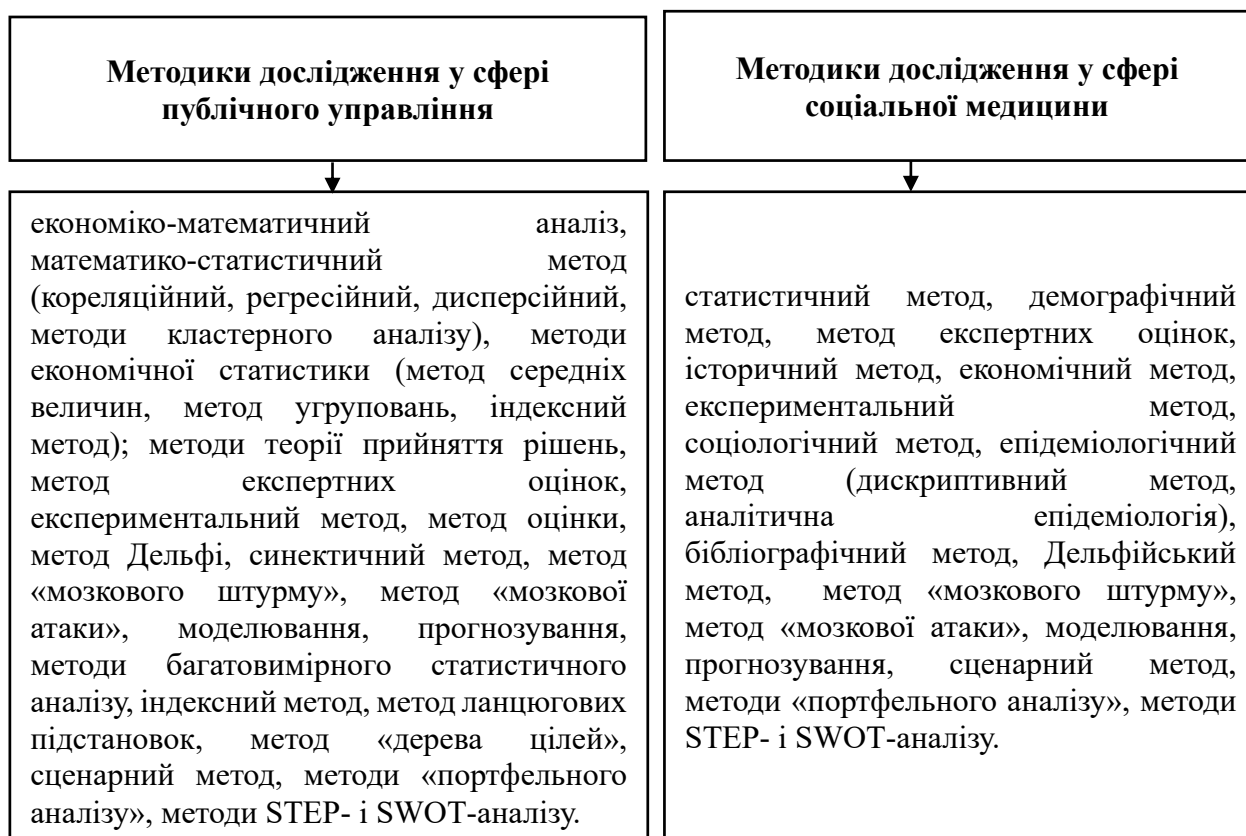

Рис. 1. Методики дослідження у сфері публічного управління та соціальної медицини

Примітки: сформовано на основі джерел: [4;5].

У процесі методики дослідження у сфері публічного управління та соціальної медицини здійснюється дослідження окремих елементів з виявленням їх переваг і недоліків, які, відповідно, можуть бути пов'язані з отриманням економічного прибутку або необґрунтованих витрат при партнерстві публічної адміністрації та представників муніципального загалу, а у сфері соціальної медицини здійснюється дослідження окремих елементів з виявленням їх переваг і недоліків, які, відповідно, можуть бути пов'язані з отриманням використання ресурсів на охорону здоров'я.

Одним із специфічних різновидів методики дослідження у сфері публічного управління виступає економіко-математичний аналіз, який може бути скерований на структурний розгляд наступних видів об'єктів в економічній основі публічного адміністрування: матеріальних засобів та майна, що становлять структуру публічної власності; інформаційних ресурсів та технологій збору та обробки різних відомостей з метою ефективної розробки управлінських рішень, для всебічного розгляду існуючих проблем у економіці, а також досягнення ділового партнерства публічної адміністрації та представників громадських асоціацій; соціально-економічної ситуації – системи зовнішніх по відношенню до публічно-управлінського партнерства офіційних органів публічної влади з-за умов, що спонукають та опосередковують економічну діяльність; управлінського рішення соціально-економічного характеру – спеціального розгляду найоптимальнішого варіанта усунення економічної проблеми, що стосується інтересів населення.

Можливими результатами застосування методу аналізу виступають:

- ❖ визначення формування можливих закономірностей функціонування економічної системи в місті з можливістю запобігання подальшим проблемам;
- ❖ вивчення специфіки ситуації, що склалася в системі виробництва та споживання соціуму [2];
- ❖ встановлення максимально широкого спектра можливих альтернативних рішень соціально-економічних завдань;
- ❖ визначення траєкторії процесу публічного управління.

Необхідно окремо відзначити формалізовані (математичні) методи економічного аналізу, що визначаються суворими аналітичними залежностями. Дані методи, у свою чергу, тісно пов'язані з низкою інших методів, такими як: класичні методи економічного аналізу – балансовий метод, методи детермінованого факторного аналізу (ланцюгових підстановок, арифметичних різниць, встановлення ізольованого впливу факторів, диференціальний, інтегральний і логарифмічний) та прогнозування на основі пропорційних залежностей. Завданням прогнозування є побудова групових і узагальнених показників конкурентоспроможності і якості здійснюваної діяльності на майбутній тимчасовий період [4]; традиційні методи економічної статистики – метод середніх величин, метод угруповань, індексний метод; математико-статистичні методи вивчення зв'язків – кореляційний, регресійний, дисперсійний, методи кластерного аналізу; методи фінансових обчислень – методи нарахування процентних ставок, операції нарощення та дисконтування; методи теорії прийняття рішень – метод побудови дерева цілей, лінійне програмування та аналіз чутливості.

Евристичні методи у розгляді якісних показників застосовуються у межах прогнозування можливого стану структури публічного управління за умов часткової чи повної невизначеності. Найважливішим джерелом отримання необхідних відомостей є опора на організаційно-економічний досвід та практичні навички фахівців з питань розвитку публічної соціально-економічної системи та соціальної

медицини. Прикладом є метод експертних оцінок, який полягає в організованому зборі обґрунтованих точок зору та пропозицій фахівців із досліджуваної проблеми. Також обробляються відповіді по заданих фахівцям питань. Основними різновидами методу експертних оцінок є:

1) метод «мозкової атаки» – виявлення ідей з наявних проблем, що відбувається в ході творчої суперечки та особистому контакті експертів;

2) метод «мозкового штурму» – пропозиція ідей здійснюється однією групою експертів при подальшому аналізі даних ідей в обговоренні іншою групою;

3) синектичний метод – використання при аналізі якісних показників соціально-економічних процесів аналогій з інших областей знань;

4) метод Дельфі – здійснення анонімного опитування фахівців із заздалегідь підготовлених питань із подальшою статистичною обробкою отриманих відомостей; після узагальнення результатів запитується повторна думка опитаних експертів із спірних питань [1].

У сфері соціальної медицини та організації охорони здоров'я використовується метод експертних оцінок (або метод експертизи), який застосовується в діяльності лікувально-профілактичних установ, зокрема при проведенні медико-соціальної експертизи працездатності людини, оцінці якості та ефективності діагностики лікування тощо [2]. Найчастіше в соціальній медицині застосовується індивідуальна експертиза (дослідження по конкретному випадку думки одного досвідченого в цій сфері фахівця). Дана процедура являється відносно простою, однак при її застосуванні зростає ризик помилки, оскільки запрошений експерт може мати власне оригінальне бачення ситуації, вирішення проблеми. Для мінімізації помилкових кроків у сучасних наукових дослідженнях у сфері публічного управління та соціальної медицини, особливо при підготовці важливих рішень, що мають стратегічний характер, застосовуються методи колективних експертних оцінок, які потребують більше зусиль та є відповідно дорожчими порівняно з індивідуальною експертизою, проте ймовірність спотворення результатів експертизи знижується внаслідок врахування думок декількох експертів.

У результаті проведеного дослідження визначено, що відмінності у методиках дослідження у сфері публічного управління та соціальної медицини є незначними. Таким чином, застосування методик дослідження у сфері публічного управління та соціальної медицини визначається як послідовний і кропіткий процес, який базується на вивченні поширеності та причинності того чи іншого явища, що надає змогу встановити ту чи іншу гіпотезу, дати відповідь на проблемні питання і проаналізувати інші питання. В сучасній науковій діяльності надзвичайно важливим є застосування різних методик дослідження у сфері публічного управління та соціальної медицини. Дані методики дослідження є універсальними інструментами, які дозволяють вивчати різноманітну публічну, соціально-медичну інформацію, виявляти закономірності та тенденції публічних, суспільних і медичних процесів, давати їм кількісну оцінку в безперервному зв'язку з якісною визначеністю явищ.

Список використаних джерел:

1. Социальная медицина и организация здравоохранения: методические разработки для преподавателей к проведению практического занятия по теме «Социальная медицина и организация здравоохранения, как наука и предмет преподавания» для подготовки студентов дневной формы обучения / сост. В.А. Огнев, Н.А. Галичева, К.М. Сокол. Харьков : ХНМУ, 2016. 16 с.

2. Кайль Я.Я., Ламзин Р.М., Епина В.С. Методы анализа и оценки систем публичного управления социально-экономическими процессами на уровне города. *Национальные интересы: приоритеты и безопасность*, 2016. № 12 (345)). С. 19-30.
3. Jorm A. F. Using the Delphi expert consensus method in mental health research. *Aust. N. Z. J. Psychiatry*. 2015. № 49 (10). pp. 887–897. URL: <http://anp.sagepub.com/content/49/10/887.full>
4. Грабовецький Б. Є. Методи експертних оцінок: теорія, методологія, напрямки використання : монографія / Вінниця : ВНТУ, 2010. 171 с.
5. Лисак В. П., Голованова І. А., Ляхова Н. О. Сучасні методи соціальної медицини в наукових дослідженнях. *Вісник проблем біології і медицини*. 2013. Вип. 1, Т. 2 (99). С. 212–214.

СЕКЦІЯ XXIV. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

ENGLISH FOR HEALTHCARE: THE POPULAR ELECTRONIC DICTIONARIES

Nadiia Yurko

ORCID ID: 0000-0001-7077-2442

Senior Lecturer at the Department of Ukrainian and Foreign Languages
Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyi, Ukraine

Uliana Protsenko

ORCID ID: 0000-0001-8180-6433

PhD in Pedagogy
Associate Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Languages
Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyi, Ukraine

Olha Kuzmenko

Master of Science in Nursing
Lecturer at the Department of Internal Medicine and Healthcare Management
Andrei Krupynskyi Lviv Medical Academy, Ukraine

Mastery of English is essential for healthcare professionals, as it is the international language of their communication with patients. Medical practitioners need to be precise and empathetic, so that they can give patients a comprehensive understanding of their medical situations, and miscommunication can be potentially harmful.

Healthcare professionals should know how to clearly and effectively communicate with their patients. Healthcare work often requires direct interaction with patients. And for many of them, communicating with patients is crucial to the job. Being able to provide care in a patient's native language prioritizes patient safety, promotes a human connection, enhances money-saving efficiency, and decreases liability [1].

Globalization and accelerated exchange of information requires knowledge of a common language for international communication, particularly for special features and the use of terminology in the medical professions. Consequently, it is necessary to acquire reading skills and a good understanding of the medical literature in the English language for progressing in the field of healthcare. To communicate and exchange ideas, beliefs, emotions and feelings, English is preferred as a common language in the healthcare sector [2].

Medical professionals use the specialized vocabulary, which is part-technical, part-academic, and part-everyday. It is important to consider the audience. The general public needs clear, non-technical English. Professional colleagues may need more detailed and technical explanations.

Medical conversations are varied and important. Mistakes can be made with serious consequences. Healthcare professionals need to get their medical English up to speed in order to deliver the safe and effective care demanded of them. Meeting these critical communication needs requires excellent language skills. And not general English skills, but the language specific to healthcare [3]. Plenty of modern dictionaries offer the English study resources to help in improving the knowledge of medical terminology.

Although great attention have long been paid to various educational aspects [4; 5; 6; 7], as well as different healthcare issues [8; 9; 10; 11], there is a need of more thorough focus on the popular electronic dictionaries for medical English, thus becoming the aim of the study. Due to the monitoring and comparative analysis of the internet resources [12; 13; 14], the most accessible English electronic dictionaries in the field of healthcare appear to be the following.

Stedman's Medical Dictionary for the Health Professions & Nursing. Defining more than 56,000 terms, it gives you access to clear and accurate definitions in nursing and in more than thirty of today's fastest growing health professions. More than seventy leading consultants from health professions and nursing contributed to the development of the content. Features available: definitions, spelling, pronunciation, images illustrating key medical terms and concepts, illuminating live-action videos present anatomy in motion. You can search for the definition of a term, hear it pronounced, see it illustrated, and watch it in motion. In short, you will be given all of the tools you need to learn, understand, and use medical terminology correctly.

Merriam-Webster's Medical Dictionary with Audio. This up-to-date dictionary of medical terms and definitions is designed for health-care professionals or anyone who needs explanations of current medical vocabulary. More than 60,000 entries. Pronunciations provided for most entries. Covers the latest brand names and generic equivalents of common drugs. Data features available: definitions, pronunciation symbols, audio pronunciations, illustrations, spelling suggestions. Search medical terms and abbreviations with the most up-to-date and comprehensive medical dictionary from the reference experts at Merriam-Webster. Master today's medical vocabulary and become an informed health-care consumer.

TheFreeDictionary's Medical dictionary. Its main source is The American Heritage Stedman's Medical Dictionary, Second Edition, which provides authoritative descriptions of medical conditions, medications, anatomical terms, noted medical personalities and much more. The Medical dictionary also draws from The Gale Encyclopedia of Medicine, Second Edition, which provides information on nearly 1,700 common medical disorders, tests, and treatments, and bridges the gap between basic consumer resources and highly technical professional materials.

Taber's Medical Dictionary Online. The latest edition of Taber's Medical Dictionary Online provides more than 75,000 definitions, 33,700 audio pronunciations, 1,300 images, and 130 videos. Add mobile access to download Taber's onto your smartphone or your tablet. Whether you are a healthcare professional, educator, or student, Taber's provides the most comprehensive medical definitions right when you need them.

Oxford Concise Medical Dictionary. It covers all aspects of medical science and terminology. Written by a team of medical experts, it has been fully revised and updated to reflect the very latest in medical knowledge and practice. Accessible entries are complemented by over 150 illustrations. The 9th edition includes over 450 new entries and features up-to-date coverage of public health medicine and general practice, drugs and pharmacology, endocrinology, and cardiology, amongst other specialist areas. Recommended web links are provided for many entries, and appendices have been expanded to include units of alcohol and the calculation of alcohol by volume, and a table of inherited medical conditions. This is an essential A-Z for students and those working in the medical and allied professions.

To sum up, developing a strong set of language skills in medical processes and terminologies can help medical and hospital employees provide better care and support for international patients. The electronic dictionaries in the field of healthcare may be some of

the most efficient means for this purpose. Whether you are working abroad or at home, there will come a time when you will need to rely on English to communicate. Language miscommunications with patients may lead to delays in treatment, patient confusion, longer hospital stays or re-admittance. To better the situation medical workers should possess the necessary language skills in the healthcare industry.

References:

1. Here's Why the Healthcare Industry Needs Language Skills. *goFLUENT*. Retrieved from <https://www.gofluent.com/blog/heres-why-the-healthcare-industry-needs-language-skills/>
2. Importance of English Language in Healthcare. *Smart Academy Tech Mahindra Foundation*. Retrieved from <https://www.smart-academy.in/blog/importance-of-english-language-in-healthcare/>
3. What is Medical English? *Specialist Language Courses*. Retrieved from <https://specialistlanguagecourses.com/what-is-medical-english/>
4. Yurko, N., Romanchuk, O., & Protsenko, U. (2022). Motivation in language learning: setting the goals. *Multidisciplinary academic research, innovation and results*. Proceedings of the XIII International Scientific and Practical Conference. Prague, Czech Republic. Pp. 420-423. DOI 10.46299/ISG.2022.1.13
5. Воробель, М. М., Романчук, О. В., & Юрко, Н. А. (2021). Сучасні моделі міжкультурних і транскультурних комунікативних процесів вивчення іноземних мов. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, (78), 38-44. <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.78.6>
6. Yurko, N., Kalymon, Y., & Bachurin, O. (2022). Mobile learning: the means for English improvement. *Збірник наукових праць SCIENTIA*, 7-9. <https://doi.org/10.36074/scientia-01.04.2022>
7. Гошовська, Л., & Юрко, Н. (2015). Англійська мова для спеціалістів та магістрів спеціальності «фізична реабілітація». Львів: Манускрипт.
8. Yurko, N. A., & Styfanyshyn, I. M. (2017). Doping: high performance vs. poor health. *Актуальні питання сучасної науки: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції*. Київ, Україна: МЦНД. Ч. 2., С. 50–60
9. Помірко, Р. С., Коваль, Р. С., Романчук, О. В., & Тиравська, О. І. (2019). Французько-український та українсько-французький словник термінології фізичної та реабілітаційної медицини. Львів: Галицька видавнича спілка.
10. Yurko, N. A., Styfanyshyn, I. M., & Protsenko, U. M. (2017). The distinguishing features of amateur sport. *Альманах науки* (2), 70–73.
11. Merchuk, A., Shkirpan, O., Yurko, N., & Kuzmenko, O. (2021). The general aspects of COVID rehabilitation. *Implementation of modern science and practice*. Abstracts of XXV International Scientific and Practical Conference. Varna, Bulgaria. Pp. 238–242. DOI 10.46299/ISG.2021.I.XXV
12. Medical English for Health Professionals. *English Hints*. Retrieved from <https://www.englishhints.com/medical-english.html>
13. How to Learn Medical English for Healthcare Industry Work. *FluentU*. Retrieved from <https://www.fluentu.com/blog/english/learn-medical-english/>
14. English for doctors: How to improve your medical English online. *Online Teachers UK*. Retrieved from <https://onlineteachersuk.com/english-for-doctors/>

MODERN TRENDS IN THE USE OF SMART TECHNOLOGIES IN HIGHER EDUCATION

Nataliia Sarnovska

ORCID ID: 0000-0001-7278-5183

Lecturer

Kyiv National University of Culture and Arts, Ukraine

Education is one of the fastest-growing industries, both in terms of content, technology and teaching methods. The emergence of e-learning, the introduction of the principles of lifelong learning, including the use of distance learning technologies and e-learning technologies, entails fundamental changes in society, changing the usual practices of communication, work, leisure, entertainment and, of course, education. "E-learning" is being replaced by a new phenomenon – "Smart Education". E-learning as a simple technology is being replaced by intellectually rich technology. Some empirical research shows that educators can increase student engagement in learning by not only using ICT in the auditorium but also by encouraging students to use the Internet and smart technologies.

"Smart Education" or Smart Education is an interactive learning environment based on the use of mobile devices using content from around the world that is freely available regardless of time and space. This is to support the needs of students and lectures.

S – Self-Directed – self-oriented,

M – Motivated – motivating,

A – Adaptive – Adapted for yourself

R – Resource – Free source

T – Technology Embedded – complete with technologies

Smart education implies the presence of a large number of sources, the maximum variety of multimedia (audio, video, graphics), and the ability to quickly and easily adjust to the level and needs of the listener. This is a completely new educational environment in which educational activities are carried out on the Internet, based on common standards, technologies and agreements established between the network of educational institutions and faculty, and common content is used [1]. At the same time, in Smart education, the use of electronic technologies is combined with individual training in thinking and creativity. Smart technologies are based on information and knowledge. They provide an opportunity to create fundamentally new teaching methods, while innovations and the Internet are used in the educational process, which makes it possible to acquire professional competencies based on a systemic multidimensional vision and study of disciplines, taking into account their multidimensionality and continuous updating.

Smart education technologies mean educational content that is freely available to students, feedback from teachers and students, knowledge sharing between them, and automation of administrative tasks. Many educational organizations already widely use interactive equipment (SMART Boards interactive whiteboards, interactive projectors, interactive displays, etc.). But it is not only equipping educational institutions with modern tools and equipment. This is introducing students to the practice of obtaining knowledge independently in electronic form, as well as unique versatility for their effective use in full-time system for organizing high-quality and effective independent work of students, distance education system of working students, advanced training of specialists. Smart learning that is defined as self-directed, motivated, adaptive, resource-enriched, and technology-embedded [2].

According to the concept of Smart education, modern educational content is acquiring new characteristics. It should be freely available, ensure both the quality of education and the motivation of students to study, should captivate them, encourage them to creative and scientific activities. Content involves integration, that is, the inclusion of both multimedia fragments and external electronic resources. One of the goals of “smart” education is to create an environment that provides the highest possible level of education.

To create an educational smart environment
necessary:

- learning through innovative methods using new knowledge and technologies;
- the convergence of technologies, optimization of learning conditions;
- automatic adaptation to individual learning goals, existing knowledge and skills and social environment.

The use of new Smart technologies should increase students’ interest in new knowledge, but also make learning much more effective and improve lifelong work skills, as required by the modern economy.

References:

1. Chaikovska O.V (2021). RESEARCH ON SMART EDUCATION. *SWorld Journal*, 5(08-05), 99–102. <https://doi.org/10.30888/2663-5712.2021-08-05-085>
2. Zhu et al. Smart Learning Environments (2016) 3:4 DOI 10.1186/s40561-016-0026-2 <https://d-nb.info/1095276247/34>

АКТУАЛІЗАЦІЯ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ВИКЛИКІВ ВІЙНИ

Толочко Світлана Вікторівна

ORCID ID: 0000-0002-9262-2311

доктор педагогічних наук, доцент,

головний науковий співробітник

Інститут проблем виховання

Національної академії педагогічних наук України, м. Київ, Україна

Агресія збройних сил Російської Федерації в Україні, важке наземне озброєння, у тому числі далекобійна артилерія, ракети, морські кораблі та військова авіація призвели до великих жертв серед мирного населення та ушкодження природної системи України. Результати для довкілля від війни (збільшений радіаційний фон у Чорнобильській зоні через переміщення важкої бронетехніки та іншого транспорту по забруднених ґрунтах та підняття радіоактивного пилу в повітря; ураження балістичними ракетами нафтобаз на всій території України та забруднення повітря над житловими районами токсичними продуктами відкритого горіння; пошкодження газопроводу в Харкові, потужний вибух та ударна хвиля; ураження підприємств різних галузей виробництва та створення хімічної небезпеки для мирних мешканців та екосистем) потребують проведення належних заходів для забезпечення екологічної безпеки в Україні. Уже всім зрозуміло, що після закінчення війни екологічні проблеми виявлятимуться ще тривалий час. Упродовж війни на Україну було випущено понад тисячу ракет, знищено більше 4000 одиниць воєнної техніки окупантів різного типу, що призводить до накопичення канцерогенного сміття: розлитого палива, зруйнованої техніки та відпрацьованої зброї, підірваних ракет.

Аналіз наявної екологічної ситуації у світі, а особливо в сучасній Україні, актуалізує зростання вимог до рівня сформованості екологічної компетентності громадян у контексті подолання екологічних наслідків війни. Виходячи з класичної тріади «природа – суспільство – людина», її популярність та цінність визначається сьогоденною екологічною світовою кризою. А досягнути певного рівня екологічної компетентності можна за умови її наскрізного формування у процесі навчання й виховання та в результаті безперервної самоосвітньої діяльності. Екологічна освіта – порівняно нова галузь педагогічної теорії і практики, метою якої визначено забезпечення реалізації принципових загально-дидактичних положень: системності і систематичності, наступності і неперервності, гуманізації і науковості, що посилює інтегральну функцію навчальних предметів закладів освіти.

Актуальність і соціальна значущість проблеми визначається екологічними проблемами: викликаними воєнними діями в Україні загрозами ядерній, радіаційній, хімічній безпеці, пошкодженням інфраструктури, пошкодженням екосистем та плюндруванням Рамсарських угідь, порушенням морського та екологічного права в Чорному та Азовському морях.

Означене вище актуалізує потребу розвивати уміння використовувати здобуті знання у практичній діяльності, зокрема під час розроблення екологічних програм, плану дій з відновлення територій, постраждалих внаслідок бойових дій.

Окупація 2014 року частини Донецької та Луганської та створення так званих «народних республік» призвели до певних екологічних катаклізмів на цих територіях. Вітчизняні науковці створили атлас екологічних проблем Донбасу та способів їхнього вирішення «Схід Екомар», де оприлюднено екологічні проблеми регіону – забруднення повітря та річок, сміттєзвалища, лісові пожежі, тліючі терикони, зниклі степи та інші. Інтерактивний атлас містить детальну інформацію про зазначені вище проблеми, низку інструментів та методів, необхідних для їхнього розв'язання. Необхідним для вирішення проблеми є усвідомлення її масштабності. Головною метою «Схід Екомар» визначено започаткування діалогу, диспуту, дискусії про шляхи й можливості розв'язання екологічних проблем через збір даних, інформації, аналітики, математичної статистики щодо питань екології Донбасу, а також допомоги науковцям і практикам, оскільки після повномасштабного вторгнення кожен може долучитися до її наповнення та сприяти розв'язанню екологічних проблем в контексті подолання екологічних наслідків війни.

Так, нині О. Улицький, доктор геологічних наук, доцент, директор Державної екологічної академії післядипломної освіти та управління, професор кафедри «Екологічна безпека», спеціалізується на екологічних питаннях шахт, затоплених під час воєнних дій.

С. Корсун, докторка сільськогосподарських наук, директорка Інституту прикладної біотехнології, стверджує про необхідність проведення процесу рекультивації земельних ресурсів, котрі зазнали ушкоджень унаслідок воєнних дій, нанесення родючого шару, озеленення, а тільки потім передавання її органам місцевого самоврядування.

Екологічні наслідки збройних конфліктів та їхній вплив на видове біорізноманіття вивчали О. Василюк, голова правління Української природоохоронної групи, І. Загороднюк, кандидат біологічних наук, доцент, старший науковий співробітник Національного науково-природничого музею НАН України.

Вплив бойових дій на стан об'єктів природно-заповідних територій вивчав В. Бондарев, науковий співробітник Інституту зоології імені І. І. Шмальгаузена НАН України.

М. Слободянюк, експертка організації Truth Hounds, значну увагу приділяє документуванню воєнних злочинів і злочинів проти людства в Україні та переконує, що для розв'язання проблеми потрібно з нуля розробляти програми і залучати експертів, які робитимуть точні аналізи, що значно актуалізує провадження проєктної діяльності.

Тож завданням екологізації освіти на сучасному етапі визначено розкрити особливості системи формування в учнів старших класів екологічної компетентності засобами проєктно-дослідницької діяльності в контексті подолання екологічних наслідків війни. Формування екологічної компетентності школярів позиціонується як цілеспрямований процес вироблення досвіду, почуття особистої причетності, відповідальності і екологічних цінностей у процесі особистісно й соціально значущої навчальної і практичної діяльності з вирішення екологічних проблем.

Соціальний ефект від якісного формування екологічної компетентності у школярів в контексті сучасних екологічних викликів війни виявлятиметься в покращенні стану найближчого довкілля; вихованні свідомих, екологічно грамотних громадян, здатних критично мислити і приймати компетентні рішення в довкіллі, особливо ; актуалізації соціально значущих функцій освіти, зростанні соціальної згуртованості навколо вирішення екологічних проблем, сприянні соціальному становленню школярів.

Розроблення освітнього середовища як методико-технологічного підґрунтя формування екологічної компетентності школярів, критичного аналізу світових проблем, системи цінностей, екологовідповідального і творчого мислення потребує установалення форм і методів на засадах аксіології. Значущим у цьому контексті також убачаємо впровадження отриманих результатів дослідження у практику діяльності педагогів закладів загальної середньої, позашкільної, післядипломної педагогічної освіти, діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування у процесі відбудови держави та формування екопростору України майбутнього.

Отже, у складних воєнних умовах (політичних, економічних, екологічних тощо) запорукою стійкості та сталого розвитку нашої держави вважаємо якісне формування екологічної компетентності здобувачів освіти як майбутніх фахівців у контексті подолання екологічних наслідків війни.

Список використаних джерел:

1. Толочко, С. В., & Шкодин, А. В. (2017). Формування екологічної компетентності студентів агротехнічних спеціальностей ВНЗ. *Екологічні науки*, 18–19, 165–172.
2. Толочко, С. В. (2020). Мотивація як важлива соціальна навичка та складова екологічної компетентності дітей та учнівської молоді. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 24 (1), 203–215.
3. Толочко, С. В. (2021). Визначення аксіологічних засад формування екологічної компетентності школярів. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 25 (2), 160–172.
4. Толочко, С. В. (2021). Педагогічний експеримент із формування екологічної компетентності школярів. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал* : Матеріали звітної науково-практичної конференції (Київ, 26 квітня 2021).
5. Толочко, С. В. (2021). Тьюторський супровід процесу формування екологічної компетентності школярів. *Розвиток особистісного потенціалу учнівської молоді як чинник її соціального зростання*: Матеріали Всеукраїнського симпозиуму-практикуму (Біла Церква, 26 травня 2021).
6. Толочко, С. В. (2021). Екологічна парадигма в поліпарадигмальному освітньому просторі. *Грааль науки, 7. Scientific researches and methods of their carrying out: world experience and domestic realities*: за матеріалами II Міжнар. наук.-практ. конф. (Вінниця-Відень, 27 серпня 2021).
7. Толочко, С. В. (2021). Громадські ініціативи у формуванні екологічної компетентності українського суспільства. *Проблеми та перспективи реалізації та впровадження міждисциплінарних наукових досягнень*: матеріали II Міжнар. наук. конф. (Київ, 27 серпня 2021).
8. Толочко, С. В. (2021). Аксіологічні аспекти екологічної компетентності школярів. *Стратегічні пріоритети розвитку економіки, менеджменту, сфери обслуговування та права в умовах інтеграційних процесів*: матеріали Міжнар. наук. конф. (Херсон, 17–18 листопада 2021).
9. Толочко, С. В. (2021.). Актуальність розроблення аксіологічних засад формування екологічної компетентності школярів. *Сучасні екологічні проблеми урбанізованих територій*: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Житомир, 10 грудня 2021).
10. Bordiug, N., Tolochko, S., & Iles, T. (2022). Educational hub as a space for the development of professional and practical competence of environmental safety specialists. *ScienceRise: Pedagogical Education*, 1(46), 12–17.

ВПЛИВ ЕЛЕКТИВНИХ КУРСІВ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Харковський Євген Миколайович

викладач кафедри романо-германської філології

ДЗ «Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка», м.Полтава, Україна

Ромась Аліна Павлівна

здобувачка освіти 2 курсу факультету іноземних мов

ДЗ «Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка», м.Полтава, Україна

Анотація: Важливою складовою освітнього процесу в профільній школі є елективні курси з іноземної мови. Здобувачі освіти, опановуючи матеріал елективних курсів з іноземної мови, набувають компетентностей, що нададуть їм можливості реалізуватися в професійній сфері. Зміст таких курсів, у першу чергу, направлений на поглиблене вивчення необхідного матеріалу та специфіку його використання в професійній діяльності.

Актуальним завданням сучасної школи є реалізація компетентнісного підходу в середній школі, а саме, формування ключових компетентностей в учнів. Коло компетентностей, до формування яких слід прагнути у сучасних школярів, не визначене остаточно, як і саме поняття «компетентність». В основу поняття «компетентна людина» покладено здатність людини брати на себе відповідальність при вирішенні проблем, навчатися протягом усього життя, проявляти самостійність у постановці завдань та їх вирішення.

Компетентнісний підхід веде до зміни освітньої парадигми й передбачає пошук таких підходів і методів навчання учнів, за яких вони набувають вміння використовувати отримані знання в різних життєвих ситуаціях. Перспективним компетентнісне навчання є ще й тому, що при такому підході навчальна діяльність набуває дослідний і практико-орієнтований характер і сама стає предметом засвоєння. У реалізації завдань формування ключових компетентностей в учнів старшої школи важливу роль відіграють елективні курси.

Метою нашого дослідження є схарактеризувати вплив елективних курсів з іноземної мови на професійний розвиток учнів старшої школи.

Елективний курс з іноземної мови у старшій школі являє собою навчальний курс за вибором. Він містить альтернативну складову у системі формування мовленнєвої компетентності учнів, але при цьому, на відміну від факультативних курсів, є обов'язковим для кожного учня та має ту ж саму спрямованість, що й профільні курси. Ці курси учні обирають за інтересами та здібностями.

У навчальних програмах елективних курсів з іноземних мов для старшої школи ЗЗСО за редакцією В. Г. Редька пропонуються курси «Культура і мистецтво Великої Британії», «Англійська мова для ділового спілкування», «Завітайте до України», «Країнознавство: Іспанія й Латинська Америка», «Німецькомовні країни», «Моя Франція» [3].

Упорядники акцентують, що елективний курс має більш поглиблений і індивідуальний зміст, тому що ніби надбудований над базовими матеріалами, що викладаються учням, але не дублює зміст профільних курсів. Він збагачений матеріалом, що поглиблює профільний курс.

Матеріали елективного курсу мають бути актуальними, направлені на різноманітні види мовленнєвої діяльності в умовах як закладу освіти, так і повсякденного життя. Здобувач освіти, опановуючий ці матеріали, має бути готовий до здатності оволодівати ефективними способами здобування, аналізу й доцільного використання іншомовної тематичної інформації, раціонально диференціювати та інтегрувати її відповідно до умов і завдань навчання [3].

Як вважає дослідниця Т. К. Поклонська, для здобувачів освіти старших класів елективні курси виконують завдання, спрямовані на вивчення поглиблених матеріалів профільних курсів та формування зацікавленості у виборі майбутньої професійної діяльності:

- поглиблюють профільний курс з урахуванням освітнього пріоритету школи або групи учнів з метою засвоєння предмета на рівні, необхідному для складання іспиту або тесту до закладу вищої освіти;
- розвивають зміст одного з базових курсів, вивчення якого здійснюється на мінімальному загальноосвітньому рівні, що дає змогу підтримувати вивчення суміжних навчальних предметів на профільному рівні або отримати додаткову підготовку для складання державного іспиту з обраного навчального предмета на профільному рівні;
- сприяють задоволенню широкого спектра пізнавальних інтересів у різних галузях діяльності людини [2].

Елективні курси є важливим чинником для формування школяра як індивідуума й майбутнього фахівця, бо саме через його направленість на різні компетентності формує потрібні професійні навички та уміння.

Варто зауважити, що кожен здобувач освіти старшої школи має бути готовим до різних видів діяльності в майбутньому, особистісно-орієнтованим, мати певні знання й навички, саме тому елективні курси націлені на формування й розвиток ключових компетентностей, зокрема професійних, які ще й задовольняють інтереси здобувачів освіти.

Під час розробки елективних курсів враховують такі науково-теоретичні підходи, як:

1. фундаментальний підхід, що направлений на розробку курсу на базі фундаментальних законів і теорій до окремих закономірностей, що направлені на глибоке вивчення профільного предмету;
2. методологічний підхід, базою якого є науковий шлях пізнання, результатом якого є окремі дослідницькі вміння;
3. універсальний підхід, який дає певні знання, навички та уміння, корисні для подальшого життя людини і формує її культуру;
4. діяльнісно-ціннісний підхід, що дає поняття про способи діяльності, для правильного та успішного засвоєння матеріалу;
5. компетентнісний підхід, суттю якого є визначення актуальних проблем здобувачів освіти, виділення необхідних умов для їх вирішення, добір необхідного матеріалу та розроблення системи оцінювання учнів.

Таким чином, ми бачимо, що метою елективного курсу у профільній школі є надання учням певних уявлень не лише про життєві ситуації, з якими вони зіткнуться пізніше, а й визначення майбутньої професії. Саме це обумовлює формування на достатньому рівні в них базових компетентностей: мовної, мовленнєвої, математичної, екологічної, економічної, інформаційно-комунікативної, громадсько-соціальної, соціально-культурологічної, культурологічної та інших.

Українська науковиця Т. К. Поклонська пропонує використовувати під час викладання елективних курсів з іноземної мови в профільній школі відповідні

матеріали у вигляді текстів для читання й аудіювання, творчих комунікативних завдань тощо, які задовольняють комунікативні наміри школярів у межах обраного ними профілю [2].

Одним із пріоритетів старшої (профільної) школи є питання становлення й розвитку професійних інтересів здобувачів освіти у різних галузях.

Головним чинником зацікавленості учня в елективному курсі є його формування як індивіда, що реалізується під час викладу матеріалу за певною навчально-мовленнєвою ситуацією, коли він зможе задовольнити свої комунікативні потреби. Відповідно, види навчально-мовленнєвих ситуацій диференціюються як за змістом, так і за умовами прогнозованого їх використання [2].

Основними завданнями елективного курсу з іноземної мови є поглиблення знань з профільного курсу, розширення змісту базового матеріалу, результатом яких повинно стати не лише успішне складання учнем зовнішнього незалежного оцінювання, а й набуття досить високого рівня володіння іноземною мовою.

Завдяки формуванню в учнів професійної та культурологічної компетенцій, оволодінню раціональними навичками та технологіями навчання, елективні курси є важливою складовою професійного розвитку здобувача повної середньої освіти.

Елективні курси також формують лінгвокультурологічну компетенцію учня, що передбачає вивчення як мови, так і культури іншомовних носіїв. Це допомагає здобувачеві освіти уникати культурного бар'єру, який пов'язаний із нормами поведінки носіїв мов різних країн. Відповідно учень повинен розуміти, яку роль культура відіграє в мовних концептах.

Учень профільної школи, який обрав іноземну мову як профільну, згодом буде активно використовувати її як у повсякденному житті, так і у професійній діяльності. Це означає, що рівень володіння іноземною має бути високим, аби дати змогу учням у майбутньому використовувати її як підґрунтя для професійної діяльності, як засіб творчого вирішення професійних завдань, які постануть перед ними [2].

Набутки української методичної науки у впровадженні елективних курсів з іноземної мови в профільній школі констатують, що профіль, який обрав учень, має поєднувати його знання та професійну сферу людської діяльності, допомагати в формуванні та поширенні нових знань та умінь, носити функціональний характер, на що впливає комунікативно-діяльнісний підхід навчання.

Результатом такого навчання повинно бути уміння учня адаптуватися до різноманітних ситуацій спілкування та самого спілкування, на що впливає комунікативна активність та комунікативно-пізнавальна діяльність. Також, важливим умінням кожного учня повинні бути самостійні пошук та опрацювання нової інформації.

Елективні курси сприяють поширенню лінгвокраїнознавчих матеріалів, що сприяє формуванню лінгвосоціокультурної компетенції, напрямком якої є правильне використання учнями країнознавчих та фонових знань про країни, іншомовних носіїв, поширення словникового запасу учня, визначення норм та цінностей національної культури країни іншомовних носіїв, визначення специфіки вербальної та невербальної поведінки.

Іншим важливим умінням для майбутнього професійного розвитку учня є розпізнавання та використання ділового формату спілкування іноземною мовою в усних та письмових формах в певній ситуації та володіння діловим стилем спілкування з відповідної тематики. Це сприяє розвитку та удосконаленню мовленнєвої діяльності в певній професійній сфері [1].

Як бачимо, елективні курси є важливим чинником у формуванні індивідууму і його професійної компетентності.

Саме ці курси сприяють формуванню характерних знань та навичок учнів, визначає їх зацікавленість та підготовку, психологічну спрямованість до певних предметів, а потім і майбутніх професій, спираючись на особистість підлітка. Саме курс, обраний учнем самостійно, сприяє його успішному засвоєнню та досягненням у навчанні. Також, на мотивацію учня в цьому плані буде впливати ще й оцінювання його старань. Щоб контролювати рівень знань учнів на елективних курсах, потрібно слідкувати за такими факторами:

1. спостереження активності на занятті;
2. бесіда з учнями, батьками;
3. експертні оцінки педагогів з інших предметів;
4. аналіз творчих дослідницьких робіт, результатів виконання;
5. діагностичних завдань;
6. анкетування та тестування;
7. метод портфоліо – сукупність самостійно виконаних учнем робіт і документально підтверджених досягнень (грамоти, дипломи) [4].

Отже, елективні курси з іноземної мови є важливими для профільного навчання учнів. Здобувачі освіти, які вивчають предмети за вибором, є більш зацікавленими та вмотивованими. Вони отримують актуальні й функціональні знання та вміння, які направлені не лише на успішне складання ЗНО, а й на професійний розвиток подалі. У таких здобувачів освіти більш розвинені різноманітні компетентності, які будуть потрібні як у повсякденному житті, так і в професійній діяльності. Зміст таких курсів, у першу чергу, направлений на поглиблене вивчення необхідного матеріалу та специфіку його використання в професійній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Долинський Є. В. & Палагнюк М. Г. & Палагнюк І. Д. (2014) Елективні курси з іноземних мов у профільній школі: технологія визначення тематики. *Збірник наукових праць Національної Академії державної прикордонної служби України*, (4), 132–143. Вилучено з: https://lib.iitta.gov.ua/714089/1/Dolik_Tematika.pdf
2. Полонська Т. К. (2011) Науково-теоретичні підходи до створення елективних курсів з іноземної мови у профільній школі. *Проблеми сучасного підручника*, (11), 431–437. Вилучено з: <http://ipvid.org.ua/upload/iblock/998/998d103da9f8bd50fd945243a49d9c56.pdf>
3. Редько В. Г. & Полонська Т. К. & Басай Н. П. (2015) Навчальна програма елективних курсів з іноземних мов для старшої школи ЗНЗ; за наук. ред. В. Г. Редька. 42 с. Вилучено з: <https://lib.iitta.gov.ua/9555/1/programs.pdf>
4. Чеботарьов О. М. & Гузенко О. М. & Рахлицька О. М. (2020) Елективні курси та їх роль в профільному навчанні : метод. вказівки для студентів III курсу ф-ту хімії та фармації спеціальності 014 «Середня освіта (Хімія)». 42 с. Вилучено з: http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/29510/1/elektyvni_kursy.pdf

ГЕЙМІФІКАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В КОНТЕКСТІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Дочинець Дмитро Іванович

канд. фарм. наук, доцент, доцент кафедри аналітичної хімії,
декан І міжнародного факультету
Запорізький державний медичний університет, Україна

Гайдук Лідія Прокопівна

старший викладач Центру підготовки іноземних громадян
Запорізький державний медичний університет, Україна

Черновол Ольга Григорівна

викладач Центру підготовки іноземних громадян
Запорізький державний медичний університет, Україна

У зв'язку з процесами глобалізації та інформаційної революції у сфері освіти перед закладами освіти постали нові виклики, які пов'язані з активним впровадженням у навчальний процес перспективних освітніх моделей навчання та методів викладання української мови як іноземної з-за кондицій діджиталізації освіти [1].

Гейміфікація навчального процесу освіти є одним із актуальних аспектів цифрової трансформації освітнього простору в контексті викладання української мови як іноземної. Науковці виокремлюють наступні аргументами на користь впровадження гейміфікації у навчальний простір в контексті викладання української мови як іноземної:

- необхідність зробити навчальний процес більш мотивуючим через змагальний режим у навчальному процесі та особисту зацікавленість здобувача освіти;
- необхідність зробити навчальний процес максимально інноваційним;
- необхідність посилення функціональної складової освітнього процесу в контексті викладання української мови як іноземної;
- гейміфікація полегшує досягнення освітніх цілей: робить вивчення української мови як іноземної цікавішим; провокує здобувачів освіти до активних дій; дозволяє їм закріплювати практичні навички в процесі вивчення української мови як іноземної [2].

Гейміфікація навчального процесу виступає як сильний мотиваційний метод, який задовольняє потреби здобувачів освіти у новизні вивченого матеріалу та різноманітності вправ. Гейміфікація в контексті викладання української мови як іноземної сприяє закріпленню мовних явищ у пам'яті, збільшує інтерес та активність здобувачів освіти. Ефективність навчання обумовлена насамперед підвищенням мотивації та інтересу до предмета [3].

Інноваційні підходи мовної підготовки здобувачів освіти мають реалізовувати наступні завдання: формувати комунікативну компетентність здобувачів освіти; сформувати загально-професійну компетентність у контексті майбутньої професійної діяльності; сформувати соціокультурну компетентність у контексті соціально-культурної адаптації іноземців до нових умов життя та навчання в Україні та до національної системи освіти.

Відповідно до цих завдань зміст курсу української мови та його структура визначається на основі таких аспектів навчання, як загальнолітературна мова або нейтральний стиль мовлення, науковий стиль мовлення та реалізація розмовної практики в соціокультурному аспекті. Усі аспекти курсу української мови викладені в методичних матеріалах, які представлені у форматах навчально-методичних комплексів, які представлені блоками матеріалів методичного та дидактичного, навчально-навчального характеру.

Практичні заняття української мови як іноземної мови проводяться на основі різних форматів наочності та технічного забезпечення: з використанням наочності, представленої на папері; з використанням презентацій або медіапрезентацій; з використанням інтерактивної дошки або персональних комп'ютерів, необхідних для доступу до Інтернет-ресурсів як джерела навчальних матеріалів; на основі аудіо- або відеоблоків; на основі випадків проблемних мовленнєвих ситуацій, представлених у аудіо- або відеоформі; на основі застосування гейміфікації освітнього процесу. Набувають популярності нетрадиційні форми проведення практичних мовних занять, такі як: урок-екскурсія, урок інтелектуальної гри, урок-диспут, урок-олімпіада тощо [1].

На думку дослідників, ключові аспекти, які сприяють успішному вивченню української мови як іноземної мови в середовищі з цифровими технологіями та на базі застосування гейміфікації, особливо у веб-середовищі, включають наступне:

1) інституційна підтримка з відповідною технологією для задоволення потреб здобувача освіти у середовищі вивчення української мови як іноземної мови (наприклад, вимоги до програмного та апаратного забезпечення, високошвидкісний Інтернет);

2) конкретні інструкції та навчання здобувачів освіти для забезпечення безперервного навчання (наприклад, технологічне програмне забезпечення, здатність до усунення несправностей);

3) автентичні цифрові можливості мовної взаємодії між здобувачами освіти;

4) навчання та підтримка здобувачів освіти для усунення несправностей програмно-апаратних технологій [4, с. 128].

У відповідності до концепції Education 3.0, яка зосереджена на здобувачі освіти та передбачає особисту траєкторію для кожного та концентрує увагу на нові вміння та навички, які здобуваються здобувачами освіти, а не на простих оцінках, як доказ того, що якийсь конкретний предмет був засвоєний [8]. Для успішного впровадження концепції Education 3.0 використання цифрових технологій та технологій гейміфікації у рамках вивчення української мови як іноземної мови стає не примхою, а необхідністю. На рисунку 1. відображено цифрові технології та технології гейміфікації, які використовуються для вивчення української мови як іноземної мови.

Якщо система гейміфікації у середовищі викладання української мови як іноземної мови налаштована ідеально, це дає переваги як викладачам, так і здобувачам освіти:

– гейміфікація робить навчання цікавим, оскільки разом із теоретичними знаннями здобувачі освіти отримують емоційний досвід та практичні навички;

– ігрова механіка спрощує складні та абстрактні поняття, розглядаючи їх у перспективі, пов'язуючи їх з чимось, з чим знайомий здобувач освіти, що покращує якість навчання, робить його легшим і доступнішим, а також знижує опір зусиллям, необхідним для навчання;

– гейміфікація може дозволити здобувачам освіти виконувати ігрові завдання разом, що не тільки забезпечує практичний досвід і прискорює запам'ятовування матеріалу, але й сприяє розвитку мовленнєвих навичок;

– якщо теоретичний матеріал на певному рівні пов'язаний з емоціями, то він засвоюється свідомістю набагато швидше;

– конкурентний аспект, якщо здобувач освіти бачить результати своїх колег і може порівняти їх зі своїми, це викликає бажання вкладати більше зусиль у вивчення української мови, де дані дії генерують нові результати та прискорює прогрес гейміфікації.

Цифрові технології та технології гейміфікації для вивчення української мови як іноземної мови	
→	1. <i>Інструменти для створення мультимедійних презентацій: Genially, Video Puppet, Screencast-o-Matic.</i>
→	2. <i>Інструменти для створення інтерактивних вправ: Kahoot!, Plickers, Quizizz, Learningapps, Quizlet.</i>
→	3. <i>Інструменти для створення тестів: OnlineTestPad, iLearn, Stepik, Testmoz, Google Forms, Socrative, Answergarden.</i>
→	4. <i>Платформи МООС для дистанційного навчання: Coursera, edX, XeuetangX, FutureLearn, Udacity, Arzamas, General Assembly, Khan Academy.</i>
→	5. <i>Інтерактивні платформи МООС для вивчення української мови як іноземної мови: 1) Duolingo – це платформа, де розроблені уроки, до кожного із яких передбачено вирішити завдання у формі аудіювання, завдання із перекладу і завдання з розмовної лексики; пройшовши один із курсів цієї платформи, студент може вивчити приблизно 2000 нових слів); 2) «FunEasyLearn» – додаток, який надає змогу вивчити українську мову тут можна вивчити слова, а також можна "докупити" більшу кількість слів, оскільки перша тисяча – безкоштовна; 3) «Simply Learn Ukrainian» – додаток, який дозволяє вивчати не лише базові слова, а й фрази, які можуть знадобитися під час подорожі або шопінгу; 4) «Вчимо і граємо» – додаток, за допомогою якого вивчаєте слова. Безкоштовними є алфавіт і звичайні слова, а от за дієслова потрібно буде доплатити 69,99 гривні. В даному додатку слова погруповані по темах, крім слів з перекладом можна побачити транскрипцію, що надасть змогу навчитися правильно вимовляти їх. 5) «Р.І.Д» – додаток, де можна вивчити нові красномовні слова. В даному додатку можна пропонувати власні слова розробникам, аби Р.І.Д розширював власний «словниковий запас», де даний додаток свого роду є грою. 6) «Мова. ДНК нації» – додаток, який надасть змогу вивчити фразеологізми, синоніми, правильне розставлення наголосів і орфографію, а також сприяє уникненню найпопулярніших «вкраплень» суржику. 7) «Вивчайте лексику» – додаток корисний для тих, хто не володіє українською мовою, та надає змогу вивчити базові слова та фрази (близько 10 тисяч слів). 8) «Тлумачний словник української мови» – додаток, яка дозволить вивчити нові слова.</i>

Рис. 1. Цифрові технології та технології гейміфікації для вивчення української мови як іноземної мови

Примітки: сформовано автором на основі джерела: [4; 5].

Успішне впровадження технологій гейміфікації дозволяє індивідуалізувати та персоналізувати навчальний процес в контексті викладання української мови як іноземної мови, оскільки здобувачі мають можливість закрити деякі прогалини в знаннях у позаурочний час, використовуючи, наприклад, деякі ігрові симулятори [2].

Таким чином, гейміфікація освітнього простору в контексті викладання української мови як іноземної мови має характеризуватися: різноманітністю та варіативністю, можливістю модифікувати навчальний матеріал; складністю викладу навчального матеріалу відповідно до ранжування, пріоритетності та домінування виду мовленнєвої діяльності, необхідної для досягнення успіху у формуванні вмінь і навичок з усіх видів мовлення.

Список використаних джерел:

1. Leshchuk S.I., Belikov A.B., Muliar V.I., Oleksin Yu.P., Mitina L.S. et al. Innovative approaches to personal development and health improvement. Monographic series «European Science». Book 4. Part 10. 2021. 184 p.
2. Sadovets, O., Martynyuk, O., Orlovska, O., Lysak, H., Korol, S., Zembytska, M. Gamification in the Informal Learning Space of Higher Education (in the Context of the Digital Transformation of Education). *Postmodern Openings*, 2022, 13(1), 330-350. URL: <https://doi.org/10.18662/po/13.1/399> (дата звернення: 22.02.2022).
3. Bobrovnyk S. N. Role-playing game in teaching foreign languages. URL: [http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/bobrovnyk_role-playing\(1\).pdf](http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/bobrovnyk_role-playing(1).pdf) (дата звернення: 22.02.2022).
4. Ikonnikova M., Komochkova O. Modern online platforms and digital technologies in teaching linguistics in the us higher education practice. *Information Technologies and Learning Tools*. 2019. Vol. 73, Iss. 5, pp. 125-134.
5. Вдовіна О.О. Аналіз інтернет-ресурсів для вивчення української мови як іноземної. «Молодий вчений», 2020, № 7.1 (83.1), С. 28-31. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-83.1-8> (дата звернення: 22.02.2022).

ДО ПИТАННЯ ПРО ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЮ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ З МОВАМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Шевчук Лариса Миколаївна

канд. пед. наук, старший науковий співробітник
відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури
Інститут педагогіки НАПН України, Україна

Для сьогодення надзвичайно важливою є зорієнтованість освітнього процесу на конкретного здобувача освіти, тому актуальним є застосування індивідуалізації навчання у процесі вивчення української мови учнів 5-6 класів закладів загальної середньої освіти і навчання мовами національних меншин, адже володіння державною мовою є засобом для здобуття освіти, самоосвіти, самореалізації тощо, а 5-6 класи є досить складники через процес адаптації.

Необхідною умовою ефективної реалізації індивідуалізації навчання є усвідомлення педагогами сутності термінів «індивід», особистість, індивідуальність». Так, у сучасній науково-методичній літературі уміщено таке тлумачення поняття «індивід»:

«1) людина як одинична природна істота, представник виду *Homo sapiens*, продукт філогенетичного і онтогенетичного розвитку, єдність вродженого і набутого, носій індивідуально своєрідних рис (здатки, потяги та ін.);

1) окремий представник людської спільноти; соціальна істота, що виходить за межі природної (біологічної) обмеженості, використовує знаряддя, знаки і через них опановує власною поведінкою і психічними процесами» [5].

За твердженням Анатолія Палія, «індивід» – це «фізичний носій психологічних характеристик людини, який створює передумови особливостей особистості» [5]. Загальні особливості індивіда – це цілісність психофізіологічної організації, стійкість у взаємодії з навколишнім світом, активність та здатність до самозміни.

Олександр Морозов розглядає термін «особистість» крізь призму філософії як «здатність людини (або людина, яка здатна) виступати автономним носієм загальнолюдського досвіду та історично випрацюваних форм поведінки і діяльності людини» [4].

Термін «індивідуальність» розглядається як своєрідність психофізіологічних і психологічних якостей дитини, які є відмінними у порівнянні з іншими людьми, унікальними можливостями для взаємодії з навколишнім світом. На думку Віталія Сластьоніна та Володимира Каширіна, індивідуальність – «це сукупність таких психологічних характеристик конкретної людини, які характеризують її своєрідність» [7].

Олександр Морозов таким чином розмежовує поняття «індивід», «особистість», «індивідуальність»:

1) «індивід», – людина із сукупністю, властивих їй біологічних, фізичних, психологічних, соціальних якостей;

2) «особистість», – «сукупність стійких психологічних якостей людини, які утворюють її індивідуальність» [4];

3) індивідуальність, – поєднання індивідуальних властивостей, які відрізняють людину від інших.

Для зазначених понять властиве таке співвідношення: друге поняття включає перше, третє поняття – друге і третє. Аналогічних поглядів дотримуються й інші

науковці, наприклад, А.Палій, який виокремлює такі компоненти структури індивідуальності: індивідні властивості, предметно-змістові якості та духовно-світоглядні характеристики.

Описані точки зору доцільно враховувати у процесі вивчення української мови учнів 5-6 класів закладів загальної середньої освіти і навчанням мовами національних меншин. Більш детальний розгляд проблеми мотивує до розгляду низки аспектів. Розглянемо їх, починаючи із біологічного фундаменту особистості. Так, для учнів характерні статеві відмінності, які можуть впливати на особливості вивчення української мови у 5-6 класах закладів загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин. Наприклад, у навчально-методичній літературі знаходимо твердження, що у дівчаток більш розвинуті «естетичні смаки, мова, тонша координація, а в хлопчиків кращі математичні і механічні здібності» [5].

Біологічний фундамент особистості може також різнитися задатками, специфікою латералізації функцій головного мозку, темпераментом. Зокрема, за твердженням Джейсона Голдмена, «більшість людей є правшами, так само і лінгвістичні функції у більшості людей виконує ліва півкуля мозку» [1]. Пол Клейман [2] пише, що для учнів, у яких домінує ліва півкуля характерна більш яскраво виражена здатність до вивчення мов.

Окремої уваги заслуговує «екстраверсивність – інтроверсивність», яка суттєво впливає на здатність учнів до вивчення української мови найбільше проявляється у бажанні та уміннях учнів спілкуватися українською мовою.

Більш комплексний вплив (на нашу думку) на ефективність навчальної діяльності, що передбачає вивчення державної мови, має темперамент, – «якості, які впливають на реакцію на інших людей, на соціальні обставини» [4]. За твердженням Юрія Гільбуха, темперамент відображає «динаміку нервово-психічних процесів і станів, їх інтенсивності, швидкості, ритму, тривалості перебігу» [1].

За результатами дослідження Івана Павлова (який за основу обрав властивості нервової системи: сила / слабкість, врівноваженість / неуврівноваженість, рухливість збуджувального і гальмівного нервових процесів / інертність) виокремлено такі типи темпераменту [5]:

- меланхолік – слабкий тип;
- флегматик – сильний та урівноважений тип, але інертний;
- сангвінік – сильний тип, урівноважений та рухливий;
- холерик – сильний тип, але неуврівноважений.

Безсумнівно, що темперамент впливає на працездатність учня, наполегливість і витривалість у навчальній діяльності, його мовлення, жестикуляцію тощо. Зазвичай більших успіхів у вивченні державної мови легше досягти сангвінікам і флегматикам, у той час як меланхолікам часто заважає природня неквапливість, холерикам – гіперактивність.

Розглядаючи предметно-змістові якості та духовно-світоглядні характеристики індивідуальності [5], які впливають на успішність вивчення української мови, слід згадати також про характер, здібності та індивідуальні стилі, цінності й переконання особистості тощо. Наприклад, це риси характеру, які виявляються у ставленні учня або учениці до себе, інших та навчальної праці [6]: самокритичність, уважність, товариськість, замкнутість, працьовитість, активність, відповідальність та ін.

Список використаних джерел:

1. Гільбух Ю.З. (1993) *Темперамент и познавательные способности школьника: психология, диагностика, педагогика*. Киев: Институт психологии АПН Украины.

2. Голдмен Дж. (2016) *Чому більшість людей у світі – правші?* Вилучено з: https://www.bbc.com/ukrainian/vert_fut/2016/02/160218_vert_fut_why_are_most_of_us_right_handed_vp
3. Клейман П. (2020) *Психологія: факти, теорія, статистика, тести й таке інше!* Харків: Клуб сімейного дозвілля.
4. Морозов А.В. (2005) *Деловая психология*. Москва: Академический проект.
5. Палій А.А. (2010) *Диференціальна психологія*. Київ: Академвидав.
6. Пашенко О.В. (2022) *Самовиховання характеру. Чинники, від яких залежить характер людини*. Вилучено з: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-z-temi-samovihovannya-harakteru-chinniki-vid-yakih-zalezhit-harakter-lyudini-214196.html>
7. Слостенин В.А. & Каширин В.П. (2004) *Психология и педагогика*. Москва: Издательский центр «Академия».

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СКЛАДОВОЇ СТРУКТУРИ СЛОВА У ДІТЕЙ З АЛАЛІЄЮ

Трофименко Людмила Іванівна

ORCID ID: 0000-0001-9062-0294

канд. пед. наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу логопедії

Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
Україна

Анотація. Статтю присвячено висвітленню науково-теоретичних та практичних підходів до дослідження деяких компонентів усного мовлення у дітей з моторною алалією. Репрезентовано методику вивчення складової структури мовлення у зазначеній категорії дітей, наведено приклади орієнтовних завдань. Розглянуто особливості впливу порушень складової структури усного мовлення на формування писемного мовлення з метою визначення та проектування технологій корекційно-попереджувальної роботи.

Алалія – відсутність або недорозвиток мовлення внаслідок органічного ураження мовленнєвих зон кори головного мозку у внутрішньоутробному або в ранньому періоді розвитку дитини. Алалія – одне із найбільш складних порушень мовлення, при якому страждають операції відбору і програмування на всіх етапах породження і сприймання мовленнєвого висловлювання, внаслідок чого мовленнєва діяльність дитини не є сформованою. Система мовних засобів (фонетичних, граматичних, лексичних) не формується, порушується мотиваційно-спонукальний рівень мовлення [4]. Мають місце недоліки семантичної структури мовлення. Порушено управління мовленнєвими рухами, що відображається на відтворенні звукового та складового складу слів. Існує кілька різновидів алалії. Найпоширенішими формами є моторна і сенсорна. У статті піде мова про моторну алалію як превалюючу форму над сенсорною серед тяжких мовленнєвих порушень у дітей.

Моторна алалія (експресивна) – це системний недорозвиток експресивного мовлення центрального органічного характеру, зумовлений несформованістю мовних операцій процесу породження мовленнєвого висловлювання при збереженні смислових і сенсомоторних операцій. При моторній алалії порушується засвоєння всіх компонентів експресивного мовлення: фонетичний, фонематичний та лексико-граматичний. Найхарактернішою ознакою фонетико-фонематичних порушень є нестабільність звукового складу слова: численні заміни одних звуків іншими, причому кожний замінюваний звук має багато субститутів (замінників). Ці порушення виявляються на тлі інших особливостей відтворення звукового складу слова (пропуски звуків, їх уподібнення, переставляння тощо). В інших випадках домінуючим є порушення складової структури слова. Ці особливості в засвоєнні звукової системи мовлення спричиняють специфічні порушення активного словника: у дітей спостерігається різке розходження (диспропорція) між достатнім розумінням значення слів і можливістю їх називання. Саме цими причинами пояснюється тривала відсутність слів у мовленні дитини, в подальшому – бідність активного словника, численні вербальні парафазії (заміни). Відмічається також підвищена загальмованість мовленнєвої функції: при незначній зміні ситуації діти «гублять» звуковий склад знайомих слів [4]. Мовленнєва і немовленнєва

симптоматика моторної алалії досить часто визначається третинними полями кори головного мозку, розташованими у зонах органічного ураження чи безпосередньо поряд із ними. Характерними ознаками алалії є труднощі формування складової структури слів, взаємозалежність фонемних і лексичних порушень, труднощі у розвитку фразового мовлення [7].

Спеціальні ранні дослідження особливостей оволодіння складовим складом слова у дітей з порушеннями мовлення доводять, що викривлення складового контуру слова (скорочення чи додавання складів) при алалії є найчисленнішими відносно інших мовленнєвих помилок (Л. Голубєва, Р. Левіна, А. Маркова, Т. Філічева та ін.) [1]. Особливістю скорочення складних структур дітьми з таким порушенням є те, що в скороченому варіанті не завжди зберігається наголошений склад. Фонетичні особливості складової структури слова нашаровуються індивідуальними труднощами: розчленоване повільне складове вимовляння слова, пошуками необхідного слова, зосередженням уваги дитини на процесі вимови окремих звуків слова. У подальшому скорочені варіанти слів «застрягають» в мовленні і після того, як дитина засвоїла правильну вимову вже більш складних структур. Утруднення у відтворенні складової структури слова перешкоджають вимові звуків у складі цього слова. Такі особливості вимагають спеціальної роботи над складовою структурою, що важливо не тільки для формування правильної вимови звуків, але і для засвоєння нових звуків і правильного використання вже сформованих.

Порушенням складової структури слова приділяли увагу дослідники мовленнєвих порушень [3]. При нормотиповому мовленнєвому розвитку оволодіння складовою будовою іде інтенсивно, упереджуючи звукову наповненість слова, і закінчується близько трьох років. Помилки. Які зустрічаються в мовленні дітей до цього віку, можна віднести до групи спрощення звуко-складової структури слова (уподібнення складів, спрощення збігу приголосних, рідше – скорочення числа складів).

Порушення складової структури слова у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку (загальний недорозвиток мовлення, алалія, дизартрія) мають стійкий характер, не зникають без цілеспрямованої роботи і відносяться до групи викривлень слова (додавання складів, перестановки, скорочення, повторення складів і т. п.).

Дослідження М. Жинкіна [3] показують, що серед осіб з тяжкими порушеннями мовлення є категорія дітей, особливо з алалією, у яких первинно порушені: структурна організація мовлення, складова структура слова, структура фрази, структура зв'язного мовлення, програмування мовлення, артикуляторне переключення. Види переключення: зі звука на звук, зі складу на склад. Склад – основна технічна одиниця мовлення. У дітей цієї категорії порушується складова структура слова. Таких дітей більшість. Якщо дитина не оволоділа складом, структурою слова, то вона буде без мовлення (немовленнева).

За даними В. Орфінської [3], деякі прояви алалії можуть мати іншу картину мовленнєвого порушення. Дитина оволодіває складовою і звуковою структурою слова, де первинно порушений механізм словотворення. Тільки 20% слів дитина запам'ятовує через пам'ять. Запам'ятовує слово і предмет, яке воно означає. Таким чином накопичуються кореневі основи. Повністю слова в пам'яті не зберігаються. 80% слів потрібно «зробити, склеїти». Дітей навчають відповідних мовних операцій.

Словотвір тоді відбувається, коли змінюється смисл (семантика) слова: ліс – лісник, вікно – підвіконня, їхав – приїхав. Словник не збільшується, коли нові значення не утворюються [2, 3]. Необхідно зазначити, що один із видів мовного

аналізу, морфологічний, спирається на фонетичний і складовий аналіз, але часто не співпадає з ним, а являє собою нове розчленування вже розділеного слова [2].

Центральним симптомом порушення мовленнєвої (артикуляційної моторики) при алалії є апраксія (О. Лурія, Н. Трауготт, Є. Соботович) [7]. Праксис – здатність виконувати ряд завчених рухів у певній послідовності, що приводить до досягнення наміченої мети [6]. Апраксія (диспраксія) – порушення праксису (кіркової функції головного мозку, яка відповідає за уміння практично діяти з предметом, здатність виконувати довільні рухи органами артикуляції (різновид праксису). Особи з апраксією втрачають здатність виконувати рухи довільно. Мимовільно ці ж рухи можуть легко виконуватися. У мовленнєві практиці зустрічається рухова і оральна апраксія (невміння виконати рухи органами артикуляції) [4, 7].

Для різних видів алалії специфічними проявами мовленнєвих порушень є недоліки фонематичного розрізнення та розпізнавання фонем, фонематичних уваги, пам'яті, уявлень, труднощі оволодіння звуковим аналізом і синтезом. Через кінестетичну апраксію виникають труднощі формування рухового образу звука. У дитини, в якій є фраза, кінестетична апраксія проявляється зразу при ізольованих артикуляційних рухах. Порушення кінестетичного контролю спричиняють заміни одних звуків на інші, що мають нестійкий характер (моторна аферентна алалія). Порушення складової структури слова є найбільш специфічною ознакою моторної еферентної алалії, основним механізмом якої є кінетична (динамічна) апраксія, що проявляється в порушенні відтворення серійно організованих артикуляційних рухів

Інший прояв алалії – у дитини може бути фразове мовлення, але її важко зрозуміти. Але чому є фраза? Тому що дитина оволоділа складом. Мовлення незрозуміле, але є склад. Тут первинний показник – порушення звукової структури слова.

В обох випадках можна виявити (іноді зразу, іноді з часом) апраксію (кінетичну, коли порушується здатність виконувати рухи довільно, цілеспрямовано). У разі мимовільного акту «ламається» вся структура мовлення: і складова, і фразова, і морфемна.

При моторній алалії порушеною є не тільки моторна сторона мовлення. Серйознішим є порушення діяльності засвоєння і використання мови, через що і відносять алалію до тяжких порушень мовлення. Немовленнєві порушення при моторній алалії дають змогу визначити специфічні особливості психічного розвитку дітей, стан загальної і дрібної моторики, сприймання, пізнавальної діяльності [7]. Аналіз літературних даних свідчить, що до необхідних передумов становлення складової структури слова варто віднести такі немовленнєві процеси, оптико-просторова орієнтація, динамічна і серійна організація рухових актів, ритмічні можливості та ін.

З метою виявлення особливостей функціонування усного мовлення у дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку проводиться, зокрема, і обстеження складової структури слова, яке може надати фахівцям повну картину про диференціальні ознаки прояву алалії та спрогнозувати стратегію та напрям спеціальної корекційної роботи залежно від механізму порушення.

Спеціальними вправами в ігровій формі досліджується артикуляційна моторика – можливість виконувати певні рухи, утримання поз, виконання послідовних дій з переключенням, здатність дитини наслідувати артикуляційні рухи і можливість відображеного промовляння слів та їх сполучень.

Аналіз літературних даних свідчить, що до необхідних передумов становлення складової структури слова необхідно віднести такі немовленнєві процеси, як оптико-просторова орієнтація, динамічна і серійна організація рухових актів, ритмічні можливості тощо. Науковці припускають, що існує кореляція труднощів складового оформлення слова з особливостями перебігу зазначених немовленнєвих процесів

Далі ми пропонуємо зупинитись на деяких складових виявлення специфічних особливостей мовлення у дітей з алалією.

1. Стан оптико-просторового гнозису і праксису. Виконати наступні завдання:

- назвати предмети або їх чіткі зображення, перекреслені, зашумлені, накладені одне на одне, контур задано рисками або крапками тощо;

- витягнути (за зразком) 2-й і 3-й, 2-й і 5-й пальці на окремих руках, потім одночасно на обидвох; скласти пальці рук у кільце поперемінно, одночасно; викласти фігуру із сірників (паличок), мозаїки; поставити стрілки на іграшкових годинниках за завданням логопеда (шість годин рівно, п'ятнадцять хвилин по сьомій, дванадцять годин рівно);

- із зав'язаними очима впізнати доступний предмет, іграшку або геометричну фігуру, впізнати на дотик рельєфність або текстуру предмета;

- подивитися на малюнки або реальні предмети (3-5), запам'ятати, закрити очі і назвати ці предмети по пам'яті;

- із закритими очима намалювати геометричні фігури, пряму лінію, написати знайомі букви.

2. Дослідження кінетичного праксису. Завдання:

- пострибати на одній нозі, на двох на місці, з просуванням уперед; чергування оплесків та кроків; відтворення послідовності рухів руками і ногами (хлоп – топ; топ – хлоп – топ тощо);

- рухи однієї руки (гра на фортепіано, кулак – долоня, пальчики вітаються тощо);

- чергування рухів губ (посмішка – трубочка, чергування рухів язика (догори – донизу, в куточки рота);

3. Побудова лінійного ряду в порядку, заданому педагогом. Завдання:

- педагог розкладає послідовний ряд предметів на площині (палички, кружечки різного кольору тощо): продовжити ряд.

4. Визначення ритмічних можливостей дитини. Завдання:

- відтворити ритмічні постукування руками без наголошеної частини (X-X, X-X-X); з наголошеною частиною (X-x, x-X, X-xx, xx-X); з паузами (X....X, X....XX, XX....X).

5. Дослідження кінестетичного праксису. Кінестезія забезпечує вміння вимовляти окремі звуки мовлення. Окремий звук мовлення треба утримати артикуляційно, щоб він вимовлявся за тими нормами і правилами, які лежать в основі артикуляції. Завдання:

- прийняти відповідну артикуляційну позу (посмішка, язик широкий, лопаткою або змією, губи трубочкою тощо);

- утримати певний артикуляційний уклад під рахунок.

Для виключення дизартрії слід звернути увагу на носогубну складку. Дитина по показу не може прийняти ту чи іншу артикуляційну позу. Навіть зоровий контроль з використанням дзеркала не допомагає їй в цьому.

6. Дослідження прояву кінестезії – синкінезії (непогашені рефлексії і, як наслідок, відсутність чітких диференційованих рухів): мимовільні скорочення м'язів, які пов'язані або відбуваються одночасно з виконанням довільного руху. Завдання:

– дитина слідкує очима за кінчиком олівця, педагог рухає ним по колу. Виконати те ж саме язиком: разом з очима, в протилежну сторону;

– витягнути вперед руку, виставити вказівний палець і писати випрямленою рукою у повітрі лежачу вісімку або іншу фігуру. При цьому слідкувати очима за кінчиком пальця. Потім у процесі виконання додається язик. Вправа виконується по черзі то ліво, то правою рукою. Чим вісімка більше, тим краще;

– перекидати м'ячик з руки в руку;

– широко відкрити рот, закрити його;

– рухи нижньою щелепою вліво, вправо, вперед, назад;

– відкрити рот, покласти широкий язик на нижню губу і утримувати на рахунок від 1 до 5 тощо.

У дітей з ДЦП найчастіше спостерігають глобальні патологічні синкінезії, коли виконання окремого довільного руху супроводжується мимовільними рухами в інших частинах тіла (у першу чергу залучаються найбільш уражені кінцівки) [7].

У немовленневих дітей кінестетична апраксія не проявляється, поки не буде фрази. На матеріалі фрази у дитини зразу «ламається» вся артикуляція. На цьому етапі у дитини з'являється деяка змазаність, нечіткість мовлення. Але вона обумовлена не парезами чи паралічами, як при дизартрії, а апраксичними явищами, коли кора головного мозку не може управляти периферичними органами артикуляції.

Для обстеження складової структури слова і звуконаповнення підбирають слова з певними звуками і з різним типом і кількістю складів: слова зі збігом приголосних на початку, в середині і кінці слів. Фіксуються найбільш характерні для певної дитини особливості: додавання складів, перестановки, пропуски складів, типові грубі скорочення, скорочення збігу приголосних, контамінації (помилкове відтворення слів, що полягає в об'єднанні в одне слово складів, що відносяться до різних слів: ворока (сорока – ворона).

7. Стан складової структури слова. Завдання: назвати картинки або повторити слова:

– тато, мама, лапа, рука, нога, спортсмен,

– корова, сорока, корабель, барабан, молоток, поліція, парасоля, молоко, порічка, виделка;

– черевики, подушечка, табуретка.

У процесі виконання завдань відмічаються характерні особливості їх виконання, особливості фразового мовлення, використання засвоєних слів і граматичних конструкцій, оскільки характерною ознакою алалії є порушення процесу актуалізації потрібного слова за його звуковими, семантичними, ритмічними і морфологічними ознаками [7].

Таким чином, порушення складової структури слова мають стійкий характер, не зникають без спеціальної, цілеспрямованої роботи. За відсутності корекційного процесу виявлені помилки (викривлення складової структури, пропуски складів, контактні і дистанційні перестановки, пропуски фонем при збігові приголосних та ін.) проявляються у подальшому при опануванні читання та письма. Причому труднощі виникають не тільки у процесі аналізу і написанні слів, вимова яких недоступна дитині, але також і в тих випадках, коли слова правильно вимовляються в усному мовленні. Цей факт свідчить про те, що викривлення складової структури слова обумовлюють порушене формування усієї системи фонемного аналізу і синтезу, що неминуче призводить до дисграфії і дислексії. Також у процесі визначення змісту корекційної роботи доцільно враховувати не тільки типологію і характер викривлень

складової структури у дітей, але і стан немовленнєвих процесів у якості базових для її формування [5].

Список використаних джерел:

1. Правдина, О.В. (1973). *Логопедия. Учебное пособие для студентов дефектологических факультетов пед. ин-тов. (2-е изд.)*. Москва: «Просвещение».
2. Соботович, Е.Ф. (Ред.). (1998). *Методика выявления речевых нарушений у детей и диагностика их готовности к школьному обучению*. Киев: ПП «Компания «Актуальна освіта».
3. Соботович, Е.Ф. (2015). *Вибрані праці з логопедії*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
4. Бондар, В.І. (Ред.). (2003). *Спеціальна педагогіка: понятійно-термінологічний словник*. – Луганськ: Альма-матер.
5. Трофименко, Л.І. (2014). *Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку*. (Монографія). Кіровоград: Імекс-ЛТД.
6. Праксис. Вилучено з <https://slovnyk.ua/>
7. Шеремет, М.К. (Ред.). (2014). *Логопедія. Підручник. (3-є вид.)*. Київ: Видавничий Дім «Слово».

ЕКОНОМІЧНИЙ СКЛАДНИК ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Бу Мінлі

аспірант кафедри педагогіки

*Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Україна*

Науковий керівник: Койчева Тетяна Іванівна

ORCID ID: 0000-0002-5518-4260

доктор пед. наук, професор, професор кафедри педагогіки

*Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Україна*

Соціокультурні суспільні реалії сьогодення засвідчують факт економізації освітнього, професійного та комунікативного простору через необхідність покращання якості життя громадян, забезпечення конкурентноспроможності країни, знаходження і досягнення балансу між соціальним, екологічним і економічним складниками її сталого розвитку, потребу в гармонійному розвитку кожної особистості на засадах її найліпших взаємовідносин із суспільством і природою. Саме через була розроблена Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», а визначені на Саміті ООН сімнадцять глобальних Цілей сталого розвитку на період до 2030 року зумовили розроблення проекту Закону України «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року» і прийняття Закону України «Про основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року». У цих документах актуалізовано налаштованість держави на забезпечення невід'ємних прав громадян на безпечне, на рівні європейських стандартів життя, повноцінний розвиток, розуміння шляхів створення оптимального соціально-економічного середовища, здатного якнайкраще задовольнити прагнення до економічного зростання в умовах забезпечення охорони природного довкілля на засадах притаманних українському суспільству культурних, моральних, соціальних, екологічних та економіко-політичних цінностей.

Реалізація цих завдань уможлиблюється актуалізацією економічного складника професійної підготовки майбутніх фахівців, у тому числі й освітньої сфери, покликаних виховувати дітей і молодь як свідомих та активних створювачів та споживачів матеріальних і культурних благ, націлених на збереження ресурсів для прийдешніх поколінь. Ще К. Д. Ушинський наголошував на необхідності того, що «...виховання має бути спрямоване на підготовку та виконання суспільно необхідної праці, а вихованець має орієнтуватися в економічній, господарській сферах» [2, 4]. Р. Талер [3], запропонувавши термін «економічна поведінка», зауважував про важливість при її формуванні враховувати такі психологічні сфери, як-от: соціальні уподобання, когнітивні можливості та здатність людини до самоконтролю.

Тісний зв'язок між економікою й освітою доводять у своїх наукових працях як зарубіжні (Г. Беккер, А. Галіакберова, Р. Дізон-Рос, А. Ейнарсон, Ф. Казеллі, Т. Стюарт, А. Чиконе, Т. Шульц та ін.), так і вітчизняні дослідники (В. Антонюк, П. Бойчук, Г. Ковальчук, С. Лукаш, Т. Майструк, В. Москаленко, В. Музичук, А. Нісімчук, О. Падалка, І. Прокопенко, Г. Реброва та ін.). Їхній науковий доробок засвідчує появу економічного вектору в освіті, обґрунтовує погляд на людину як найважливіший

ресурс суспільства, вказує на потребу в реалізації гуманістичного потенціалу педагогічної галузі, доводить необхідність спрямування її зусиль на якісні перетворення економічної свідомості, переосмислення ціннісних орієнтацій, формування економічної компетентності, економічного мислення і культури майбутніх учителів, а через них і завдяки їхнім зусиллям, молодого покоління української держави.

Економічний вектор в освіті, зокрема й педагогічній, може бути по трактований як «самостійний напрям складної системи знань, умінь і навичок, формування в сучасній молоді нового економічного мислення, прагнення до аналізу результатів своєї та колективної праці, проектування людини нового типу, яка житиме в умовах ринкових відносин» [1, 34].

Ученими доведено важливість економічного складника професійної підготовки, необхідність набуття здобувачами освіти економічних знань, практичних умінь і способів організації діяльності, забезпечення економічної спрямованості відносин і поведінки як індикаторів особистісних надбань, що сприяють зростанню «якості людського капіталу» як найважливішого чинника динамічного економічного розвитку суспільства.

Усвідомлення необхідності входження економіки в освіту, дослідження й осмислення таких різноплосинних складнопідпорядкованих й взаємозумовлених феноменів, як економіка і культура, економіка й освіта, економіка й педагогіка, культурне й економічне середовище, економічна підготовка і самореалізація тощо, спричинили поступове, хоча й дещо уповільнене введення до освітньо-професійних програм закладів вищої педагогічної освіти навчальних дисциплін, присвячених розкриттю властивих сучасному суспільству економічних цінностей, настанов, норм, переконань, економічних традицій, стереотипів і міфологем, наукових ідей, теорій та концепцій щодо принципів взаємовідносин особистості з наявними економічними інститутами та способами її продуктивної взаємодії з ними.

Список використаних джерел:

1. Кулішов В. С. (2011). Ідеї економічної освіти та виховання школярів у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 6–7(16–17), 33–40.
2. Падалка О. (2008). Особливості економічної освіти та виховання. *Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*, LXXVIII(78), 3–11.
3. Thaler R. H. (2017). Scientific Background on the Sveriges Riksbank Prize in Economic Sciences in Memory of Alfred Nobel 2017. *Integrating economics with psychology*. Retrieved from www.nobelprize.org/uploads/2018/06/advanced-economicsciences2017.pdf.

ЗНАННЄВИЙ ТА ДІЯЛЬНІСНИЙ КОМПОНЕНТИ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Муляр Наталія Михайлівна

ORCID ID: 0000-0002-9989-8417

викладач вищої кваліфікаційної категорії предметної комісії математичної та природничо-наукової підготовки, фізичного виховання
Прилуцький технічний фаховий коледж, м. Прилуки, Україна

Нинішнє суспільство потребує фахівців зі сформованим екологічно орієнтованим світоглядом для прийняття рішень у здійсненні господарської діяльності. Особливої ваги це набуває в умовах воєнних дій в Україні, котрі викликають загрози ядерній, радіаційній, хімічній безпеці населення.

Тож у сучасних реаліях актуалізується питання екологізації освітнього процесу, зокрема через інтеграцію дисциплін навчальних планів та деталізоване вивчення «Основ екології», «Екології» тощо.

Закон України «Про освіту» мету професійної (професійно-технічної) освіти ототожнює із формуванням і розвитком професійних компетентностей особи, потрібних для фахової діяльності за певною професією у відповідній галузі, забезпеченням її конкурентоздатності на ринку праці та мобільності і перспектив кар'єрного зростання впродовж життя [4].

Відповідно до норм вищезначеного Закону поняття «компетентність» пов'язують із динамічною комбінацією знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей для визначення здатності особи до успішної соціалізації, провадженні фахової та/або подальшої навчальної діяльності [4].

Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти **екологічна компетентність** ототожнюється зі здатністю з усвідомлення екологічних основ природокористування, необхідністю охорони природи, дотримання вимог поводження на природі, ощадливого використання природних ресурсів, розуміння значущості контексту і взаємообумовленості господарської діяльності, необхідності збереження природи для забезпечення сталого розвитку суспільства [2].

У межах наукової розвідки зупинимось на знаннєвому та діяльнісному компонентах екологічної компетентності здобувачів освіти Прилуцького технічного фахового коледжу.

Так, *знаннєвий компонент екологічної компетентності* здобувачів освіти спрямовано на забезпечення опанування системою екологічних знань, що лежить в основі екологічного світогляду та виражається у світосприйнятті, світовідчутті і світорозумінні особистості.

У результаті вивчення дисциплін навчальних планів підготовки фахівців, зокрема «Основи екології», студенти повинні знати:

- основні теоретичні положення та структуру сучасної екології;
- особливості будови біосфери, закономірності її функціонування;
- роль взаємозв'язків усіх природних процесів і явищ ;
- причини та наслідки розвитку локальних, регіональних і глобальних екологічних криз;
- стан природних ресурсів і причини виникнення кризових екологічних явищ в основних регіонах України;

- основні екологічні аспекти й суть заходів довкілля щодо сільського господарства в цілому й охорони окремих природних ресурсів;
- основи економіки та стратегії природокористування;
- Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»;
- шляхи поліпшення екологічної ситуації.

Діяльнісний компонент екологічної компетентності здобувачів освіти зорієнтовано на застосування знань на практиці, перетворення їх в уміння та навички, поглиблення й удосконалення. Формування предметних умінь тісно поєднане з методологічними знаннями, що спрямовані на формування в здобувачів освіти умінь використовувати різні методи наукового пізнання в процесі навчально-пізнавальної діяльності.

У результаті практичного застосування знань дисциплін навчальних планів підготовки фахівців, зокрема «Основи екології», студенти повинні вміти:

- застосовувати базові фундаментальні екологічні знання при формування особистого відношення до об'єктів природи й суспільства, при ствердженні активної природоохоронної життєвої позиції;
- робити висновки щодо конкретних екологічних ситуацій;
- ефективно користуватися екологічними довідниками, нормативними документами;
- брати участь у вирішенні екологічних проблем;
- вести природоохоронну роботу серед населення.

Увесь курс навчальної дисципліни «Основи екології» поділено нами на три змістових модулі:

1. Теоретичні аспекти загальної екології (Екологія – теоретична основа раціонального природокористування. Біосфера і перетворювана діяльність людини. Організація і функціонування екологічних систем).

2. Практичні аспекти екології (Сучасні екологічні проблеми охорони природи в сільськогосподарському виробництві. Охорона атмосферного повітря. Охорона і раціональне використання водних ресурсів. Охорона літосфери. Охорона рослинного і тваринного світу).

3. Організаційно-економічні аспекти раціонального природокористування (Організація сільськогосподарського виробництва на радіоактивно забруднених територіях. Довкілля і здоров'я населення. Основи економіки природокористування. Організаційна та стратегічна система раціонального природокористування).

Основними завданнями курсу дисципліни «Основи екології» визначено: дати студентам необхідні знання про навколишнє природне середовище як цілісну систему взаємозв'язку явищ; допомогти їм усвідомити, що будь-яке втручання в природу може мати як позитивні, так і негативні наслідки для здоров'я людей; акцентувати увагу на тому, що виникнення проблеми охорони навколишнього природного середовища – це результат нераціонального господарювання людини; ознайомити студентів з наявною ситуацією в Україні, зокрема й у контексті воєнних дій, а також із практичними заходами щодо усунення негативного впливу людської діяльності на природу та запобігання йому; показати взаємозв'язок і взаємодію економіки та навколишнього середовища, управління економікою і природокористування; розглянути умови організації природоохоронної діяльності на конкретних підприємствах промисловості і сільського господарства, воєнно-промислового комплексу; забезпечити зв'язок курсу зі спеціальними дисциплінами циклу професійно-практичної підготовки; висвітлити універсальні принципи сучасного природокористування в сільськогосподарському виробництві.

Таким чином, проведений вище аналіз дає можливість стверджувати про зростання ролі та значення формування екологічної компетентності здобувачів освіти в умовах воєнної агресії в Україні та збільшення кількості екологічних лих, викликаних війною, що в майбутньому потребуватиме проведення еколого доцільної діяльності з ліквідації наслідків та оновлення екосистеми нашої країни.

Список використаних джерел:

1. Ансеева, Л. В. (2020). Реалізація змістової лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток» на заняттях хімії. *Інноваційні наукові дослідження: теорія, методологія, практика* : Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, 3–5.
2. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. (2020) / М-во освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>
3. Муляр, Н. М. (2020). Досвід організації дослідницько-пошукової роботи студентів при викладанні предмету «Географія». *Науково-технічне співробітництво: принципи, механізми, ефективність*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, 275–278.
4. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. (2017) / М-во освіти і науки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
5. Толочко, С. В., & Шкодин А. В. (2017) Формування екологічної компетентності студентів агротехнічних спеціальностей ВНЗ. *Екологічні науки*, 18–19, 165–172.
6. Толочко, С. В. (2020) Мотивація як важлива соціальна навичка та складова екологічної компетентності дітей та учнівської молоді. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 24 (1), 203–215.
7. Толочко, С. (2021) Визначення аксіологічних засад формування екологічної компетентності школярів. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 25 (2), 160–172.

КІБЕРБЕЗПЕКА НА МОРСЬКОМУ ТРАНСПОРТІ ЯК ОДИН З ПРІОРИТЕТІВ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА ВСЬОГО СВІТУ

Кравцова Людмила Володимирівна

ORCID ID: 0000-0002-0152-635X

канд. техн. наук, доцент,

доцент кафедри інноваційних технологій та технічних засобів судноводіння

Херсонська державна морська академія, Україна

Науковці незалежної України, як і всі її громадяни, опинилися заручниками обставин, пов'язаних з вторгненням російських загарбників на нашу землю. Але ми повинні показати ворогу, що ми сильні, ми мужні, ми непереможні.

Незважаючи на дуже велику складність ситуації, Херсонська державна морська академія живе, академія працює. Ми впевнені, що ті моряки, котрі перебувають у рейсі далеко від України під час війни, не маючи можливості повернутися, всією душею разом з нами, зі своїми сім'ями, з Україною. Ми впевнені також, що ті молоді парні, яких ми зараз навчаємо, досягнуть своєї мрії та стануть офіцерами-моряками найвищого рівню, та своєю працею, своїм натхненням доведуть, що Україна є державою з потужною освітою, досвідченими фахівцями, спроможними конкурувати у міжнародному просторі.

Сьогодення змусило нас переглянути пріоритети, визначити найбільш важливі питання, на які обов'язково треба звернути увагу. Безпосередньо викладачі академії в будь-який спосіб намагаються підтримувати своїх вихованців. Але нашим курсантам, крім психологічної підтримки, треба отримати якісну освіту. В умовах окупації фактично всі навчальні заклади працюють у режимі онлайн, використовуючи сайти дистанційного навчання. Період активної пандемії прискорив процес насичення сторінок дисциплін навчального плану необхідними інтерактивними матеріалами, надання курсантам можливості працювати як разом з викладачем, так і самостійно. Сторінки дисциплін обов'язково містять теоретичні матеріали, відеофайли, практичні, лабораторні та семінарські розробки, питання для самоконтролю та тестові завдання.

Дисципліна «Кібербезпека та цифрові технології» не є винятком, але сьогодні як ніколи постало питання саме кібербезпеки у всіх галузях, у тому числі морської. Як підкреслив фахівець у сфері кібербезпеки Андрій Баранович, росія веде війну не тільки на фізичному фронті з використанням проти українців забороненої в усьому світі зброї, окупанти намагаються побороти нас і на кіберфронті. Ворог не хештує можливістю зламати акаунти українців у соцмережах, щоб посіяти паніку серед мирного населення, тим більше завдати шкоди на глобальному рівні. Саме тому дисципліна, головною метою якої є надання теоретичних знань та практичних навичок з кібербезпеки на морському транспорті, зобов'язана в умовах сьогодення максимально дослідити можливі джерела кібератак, охопити методи розпізнавання кібервтручань та навчити захищати секретні дані від будь-якої кібернебезпеки.

Кібербезпека – це не тільки запобігання доступу зловмисників до систем та інформації, який може привести до втрати контролю або конфіденційності. У морській практиці це також забезпечення захисту суднових систем від будь-яких втручань, підтримка належної роботи всіх модулів судна та берегових служб. Проблема кібербезпеки, у тому числі на морському транспорті, займаються спеціалізовані компанії, оскільки ігнорування або недооцінювання цих проблем може

привести до втрати довіри потенційних клієнтів, фінансових втрат, а також таких наслідків як фізичне пошкодження системи забезпечення роботи судна, втрата конфіденційної інформації, у тому числі комерційних або власних даних, та взагалі злочинної діяльності, встановлення програм-вимагачів та багато іншого.

Міжнародна морська організація (ІМО) до уразливих суднових систем відносить [1]:

- системи ходового містка;
- системи обробки та управління вантажем;
- системи управління двигунами, машинами та енергоживленням;
- системи контролю доступу;
- системи обслуговування та управління пасажирами;
- публічні інтернет-мережі судна, призначені для використання пасажирами;
- адміністративні системи та мережі;
- системи зв'язку.

Тобто, очевидним є факт великої уразливості судна перед спланованою атакою.

Принциповий підхід до викладання дисципліни «Кібербезпека та цифрові технології» заключається в тому, що програма базується на документах з кібербезпеки, що розроблені ІМО, які зобов'язують адміністрацію забезпечити належний розгляд кіберризиків в системах управління безпекою. Правила морської безпеки [2] встановлюють юридичні вимоги до компанії, згідно яких судно, що підпадає під дію Конвенції СОЛАС, призначає співробітника служби безпеки компанії (CSO) з кібербезпеки, який несе відповідальність за підготовку SSA (Ship security assessment, або оцінка безпеки судна) та CSA (Cyber security assessment, або оцінка кібербезпеки). Керівні принципи з кібербезпеки на борту суден узгоджені з резолюцією ІМО MSC.428 (98) і містять практичні рекомендації з управління кіберризиками на морі.

Кібербезпека на сьогодні є одним із пріоритетів у системі національної безпеки України та всього світу. Частка кіберризиків у загальному обсязі уразливостей, з якими стикається морська транспортна система, постійно підвищується. Оператори суден та портових об'єктів використовують комп'ютери і кіберзалежні технології для навігації, зв'язку, проектування, перевозки вантажів, баласту, забезпечення безпеки, екологічного контролю та багато інших цілей. Кіберсистеми як створюють переваги, так і збільшують ризики. Недостатня увага до кіберзагроз може мати серйозні наслідки для національної, регіональної, глобальної економіки. Реалізація зазначеного пріоритету здійснюється шляхом впровадження у навчальний план підготовки фахівців морського профілю курсу з кібербезпеки з метою формування відповідних компетентностей.

Автори програми дисципліни намагалися як змога повніше забезпечити курс відповідними матеріалами, керуючись вимогами ІМО до підготовки фахівців морського профілю. Але, враховуючи необхідність інформаційного протистояння окупантам, було розроблено стратегію додаткової підготовки з взаємодії у кіберпросторі, яка принаймні допоможе нашому випускнику зорієнтуватися в будь-якої кібернебезпечної ситуації та прийняти правильне управлінське рішення з кіберзахисту або ліквідації наслідків кібератаки.

Список використаних джерел:

1. Международная конвенция о подготовке и дипломировании моряков и несении вахты. – Лондон.: ИМО. «Эшфорд Пресс», 2007. – 280 с.
2. Резолюція MSC.428(98) «Управління морськими кіберризиками в системах управління безпекою» http://rise.odessa.ua/texts/MSC428_98.php3

КІБЕРРИЗИКИ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ

Кравцова Людмила Володимирівна

ORCID ID: 0000-0002-0152-635X

канд. техн. наук, доцент,

доцент кафедри інноваційних технологій та технічних засобів судноводіння
Херсонська державна морська академія, Україна

Камінська Наталія Геннадіївна

ORCID ID: 0000-0002-9975-7403

викладач кафедри інноваційних технологій та технічних засобів судноводіння
Херсонська державна морська академія, Україна

Ворог прийшов на нашу землю. Він знищує наші міста, нашу культуру, наше надбання у всіх напрямках. Для нього немає нічого святого. В більшості з них немає мети, немає мотивації, крім тотального знищення нашої держави, ну якщо тільки добре підзаробити навіть пограбуванням українського населення. Він використовує для цього будь-які засоби, у тому числі кібератаки на інфраструктуру та на населення України.

Ворожі спеціалісти з інформаційних технологій перехоплюють розмови звичайних громадян, завдяки цьому відстежують важливу для них інформацію. Нам здається, що наша розмова з друзями чи родичами не несе ніякої корисної інформації для ворога або злочинця. Але це не так. Навіть маленький натяк на щось, що може бути використано злочинцями, може спричинити дуже негативні наслідки. Це стосується не тільки особистого захисту. Нажаль, на даний момент є приклади реального використання ворогом інформації з соціальних мереж. Так, бажання поділитися відзнятим вами відео може допомогти ворогові корегувати цілі обстрілу, розстановку техніки та безпосередньо військових. Вся ця інформація може бути передана за допомогою сучасних засобів зв'язку, а значить, безпосередньо пов'язана з кібернебезпекою в широкому сенсі цього слова.

Кібератаки з боку російських загарбників, спрямовані на знищення нашої країни, у той же час наносять великої шкоди глобальним структурам, як, наприклад, це трапилося з польською залізницею, з метою завадити переміщенню вимушених переселенців з України. Злочинцям байдуже, що це лише жінки та діти, які втекли з рідного міста, втративши все що мали.

На цю проблему звернув увагу Євросоюз, який хоче посилити заходи кібер- та інформаційної безпеки у своїх установах. Про це заявив член ЄК з бюджету та адміністративних питань Йоганнес Хан, передає Інтерфакс-Україна. За його словами, у сучасному взаємопов'язаному середовищі якийсь єдиний інцидент у галузі кібербезпеки може завдати великої шкоди цілій організації. В ЄК вказують на те, що контекст пандемії COVID-19 та наростаючі геополітичні виклики підтвердили необхідність загального підходу в ЄС до кібер- та інформаційної безпеки. Тож Єврокомісія запропонувала відповідні єдині регламенти.

Такий же точки зору притримується і Міжнародна морська організація (ІМО), яка розробила та прийняла ряд документів з кібербезпеки [1]. Ці документи зобов'язують адміністрацію забезпечити належний розгляд кіберризиків в системах управління безпекою. Морська галузь потребує фахівців, які б могли на належному рівні контролювати ситуацію на всіх об'єктах, на які може бути спрямована кібератака ворога. Тому керівництво Херсонської державної морської академії

прийняло рішення внести в навчальний план підготовки курсантів дисципліну «Кібербезпека на морських суднах», метою якої є всебічна інформованість здобувача освіти про міжнародні норми кібербезпеки на морському транспорті, джерела кібернебезпеки, сучасні загрози інформаційній безпеці, стійкість суднових систем та інфраструктури, управління кібербезпекою, бортові мережі та багато інших важливих питань, відповіді на які надає вивчення вказаного курсу. Створенню програми і контенту курсу передувала велика кількість обговорень всіх проблем як на випускаючих кафедрах з активною участю викладачів – діючих капітанів, суднових механіків та інших спеціалістів, так і на нарадах за участю керівництва академії.

Викладачі академії, які взяли на себе відповідальність за підготовку курсу, не зупинилися лише на зборі на структуруванні інформації щодо кібербезпеки на морських суднах. Маючи великий досвід наукових досліджень, вони провели детальний аналіз джерел кібернебезпеки, пов'язаних з проблемою впливу людського фактору у цієї сфері. Було виявлено, що деякі людські якості, навмисно чи ні, можуть фатально вплинути на безпеку судна. На підставі результатів досліджень показників кібератак, здійснених саме завдяки впливу людського фактору, було побудовано математичну модель ймовірнісного опису розглянутого процесу, яка спирається на властивості так званих ланцюгів Маркова [2]. Результатом роботи є створення матриці ймовірностей появи кібератаки з боку того чи іншого джерела. Це надає можливість попередити деякі кібератаки, пов'язані з впливом людського фактору, тим самим збільшити рівень кібербезпеки суднових систем.

Список використаних джерел:

1. Резолюція MSC.428(98) «Управління морськими кіберризиками в системах управління безпекою» http://rise.odessa.ua/texts/MS428_98.php3
2. Турчин В.М., Турчин Є.В. Марковські ланцюги: Основні поняття, приклади, задачі: Навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. — Дніпро: ЛізуновПрес, 2017. — 212 с.

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА ЗАНЯТТЯХ ХІМІЇ

Ансеєва Лідія Володимирівна

ORCID ID: 0000-0002-6454-8118

викладач вищої кваліфікаційної категорії предметної комісії математичної та природничо-наукової підготовки, фізичного виховання
Прилуцький технічний фаховий коледж, м. Прилуки, Україна

Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти *екологічна компетентність ототожнюється зі здатністю з усвідомлення екологічних основ природокористування, необхідністю охорони природи, дотримання вимог поводження на природі, ощадливого використання природних ресурсів, розуміння значущості контексту і взаємообумовленості господарської діяльності, необхідності збереження природи для забезпечення сталого розвитку суспільства* [3].

Загальновідомо, що відповідно до компетентнісного підходу в навчанні передбачено інтеграцію ресурсів змісту курсу хімії та інших предметів на основі провідних соціально й особистісно значущих ідей для втілення в сучасній освіті: уміння вчитися, екологічна грамотність і здоровий спосіб життя, соціальна та громадянська відповідальність, ініціативність і підприємливість [3].

У сучасному освітньому процесі значно актуалізуються наскрізні лінії як соціально значимі надпредметні теми, що використовуються для формування в здобувачів освіти уявлень про суспільство в цілому, розвитку здатності застосовувати здобуті знання в багатоманітних обставинах.

Актуальна в контексті наукової розвідки змістова лінія «Екологічна безпека і сталий розвиток» сприяє усвідомленню здобувачами освіти причинно-наслідкових зв'язків у природі і її цілісності; важливості сталого (керованого) розвитку країни для майбутніх поколінь. Особливо актуальним це стає в умовах сучасних воєнних дій в Україні та потреби формування екологічної компетентності учнів для подальшої ліквідації екологічних наслідків війни. Змістова лінія «Екологічна безпека і сталий розвиток» забезпечує отримання знань, набуття умінь і навичок для продукування матеріалів про добування й застосування речовин, збереження природних ресурсів – води й повітря, раціональне й ощадне використання природних вуглеводнів, колообіг хімічних елементів і речовин тощо.

Матеріали наскрізних змістових ліній на порталі Інституту модернізації змісту освіти [4] уможливили виокремлення компетентнісного потенціалу навчального предмета хімія (таблиця 1).

Таблиця 1

Компетентнісний потенціал навчального предмета хімія

Змістова лінія	Предметний зміст ключової компетентності і навчальні ресурси для її формування
Екологічна грамотність і здорове життя	Уміння: - усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків у природі і її цілісності; - використання хімічних знань для пояснення користі і шкоди здобутків хімії і хімічної технології для людини і довкілля; - влаштування власного життєвого середовища без шкоди для себе, інших людей і довкілля; - дотримання здорового способу життя;

Продовження табл. 1

Змістова лінія	Предметний зміст ключової компетентності і навчальні ресурси для її формування
	- безпечне поводження із хімічними сполуками і матеріалами в побуті; - участь у реалізації проектів, спрямованих на поліпшення стану довкілля завдяки досягненням хімічної науки; - дотримання правил екологічно виваженої поведінки в довкіллі. Ставлення: - підтримування й утілення на практиці концепції сталого розвитку суспільства; - розуміння важливості гармонійної взаємодії людини і природи; - відповідальне й ощадне ставлення до використання природних ресурсів як джерела здоров'я і добробуту та безпеки людини і спільноти; - оцінювання екологічних ризиків і готовність до розв'язування проблем довкілля з використанням знань із хімії. Навчальні ресурси: - навчальні проєкти; - якісні й кількісні задачі екологічного змісту.

Вище означеним документом визначена результативність реалізації цієї змістової лінії «Екологічна безпека і сталий розвиток», яка передбачає, окрім обізнаності здобувача освіти щодо наявних екологічних проблем (дотримання чистоти води і повітря, процеси горіння і дихання, кислотні дощі, стійкі органічні забруднювачі), логічне усвідомлення можливості розв'язування вказаних проблем засобами предмету хімія. Особливої значущості набуває розвиток умінь цінувати природні ресурси, усвідомлювати залежність від їхнього стану здоров'я, добробуту населення, сталого розвитку країни; усвідомлення необхідності зберігати чистоту довкілля; участі у відповідних заходах; екологічно виваженого поводження в довкіллі.

Різнопланове дослідження освітнього процесу Прилуцького технічного фахового коледжу доводить, що проблема цілісної підготовки фахівців технічних спеціальностей з урахуванням організаційно-педагогічних умов, тенденцій і стратегій розвитку аграрної і технічної освіти є недостатньо розробленою і вимагає пильної уваги і подальшого дослідження. У цьому контексті складовими предметної компетентності з хімії є:

- здатність розрізняти речовини і хімічні явища в навколишньому світі;
- уміння проводити спостереження та досліди хімічного характеру;
- здатність інтерпретувати й обробляти дані, отримані при виконанні лабораторних досліджень з урахуванням їх значущості та відповідності теорії;
- уміння здійснювати моніторинг хімічних властивостей, явищ або змін;
- вміння оцінювати ризик використання хімічних речовин;
- уміння використовувати хімічні знання для розв'язання теоретичних та прикладних проблем, пов'язаних з реальними ситуаціями на практиці;
- уміння оцінювати доцільність використання речовин та хімічних явищ для розв'язання індивідуальних та суспільно-значущих завдань;
- уміння безпечно (для себе, оточуючих, довкілля) поводитися з речовинами та хімічними процесами в побуті та на виробництві;
- уміння оперувати хімічними знаннями та їх критично осмислювати;
- розуміння ролі хімії в розвитку суспільства та забезпеченні добробуту людини.

В аграрних і технічних закладах освіти хімічна підготовка здійснюється під час вивчення предметів природничо-математичного (хімії, фізики, математики, екології) та професійно-орієнтованого циклу (грунтознавства, безпеки життєдіяльності, технології виробництва та переробки продуктів рослинництва, технології

конструкційних матеріалів тощо). Формування екологічної компетентності здобувачів освіти на заняттях хімії переводить означену вище проблему в площину загальної екологізації освітнього процесу, зокрема й на заняттях хімії.

У попередніх дослідженнях нами була заакцентована роль проєктів як однієї з інноваційних технологій навчання, суть якої – у поєднанні теоретичних знань і практичної діяльності. У навчальній програмі з хімії проєктній технології приділяється особлива увага. Нами наведено орієнтовні теми (для вибору) з метою здійснення аналітико-синтетичної навчально-науково-пізнавальної діяльності з використання проєктів. Студенти мають можливість розглянути такі проблеми:

- Смог як хімічне явище.
- Вплив на довкілля вуглеводнів та їхніх похідних.
- Екологічна безпечність застосування і одержання фенолу.
- Біодизельне паливо.
- Рециклінг як єдиний цивілізований спосіб утилізації твердих побутових відходів.
- Виготовлення виробів із пластикових пляшок.
- Раціональне використання добрив та проблема охорони довкілля.
- Запобігання негативному впливові нітратів на організм людини.
- Кислотні дощі.
- Вирішення проблеми утилізації різних видів електричних ламп.
- Переробка побутових відходів в Україні та розвинених країнах світу тощо [1, с. 5].

Отже, екологічна компетентність здобувачів освіти потребує неперервного формування, розвитку та вдосконалення в нинішніх умовах воєнних дій в Україні та безпрецедентних заходів безпеки. Проблема є багатоаспектною, і розгляд усіх її складових дозволяє створити цілісну систему професійної готовності до майбутньої фахової діяльності здобувачів освіти – майбутніх випускників закладів освіти, діяльність яких має сприяти відновленню потенціалу екологічно забруднених територій та нівелюванню впливу бойових дій на стан об'єктів природно-заповідних територій України.

Список використаних джерел:

1. Ансєєва, Л. В. (2020). Реалізація змістової лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток» на заняттях хімії. *Інноваційні наукові дослідження: теорія, методологія, практика* : Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, 3–5.
2. Ансєєва, Л. В. (2021). Використання хмарних технологій у виховному процесі *Інноваційні програми і проєкти в психології, педагогіці, освіті*: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 16–18.
3. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. (2020) / М-во освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>
4. Наскріпні змістові лінії. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/naskrizni-zmistovi-liniyi>
5. Толочко, С. В., & Шкодин А. В. (2017) Формування екологічної компетентності студентів агротехнічних спеціальностей ВНЗ. *Екологічні науки*, 18–19, 165–172.
6. Толочко, С. В. (2020) Мотивація як важлива соціальна навичка та складова екологічної компетентності дітей та учнівської молоді. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 24 (1), 203–215.
7. Толочко, С. (2021) Визначення аксіологічних засад формування екологічної компетентності школярів. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 25 (2), 160–172.
8. Шкодин, А. В. (2021). Екологічна компетентність майбутніх фахівців аграрної галузі. *Scientific collection «Interconf»*, 66, 195–199.

ПРОБЛЕМА САМОВИЗНАЧЕННЯ МОЛОДІ ЯК СКЛADOVA ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Неїжпапа Людмила Станіславівна

ORCID ID: 0000-0003-4398-2553

канд. пед. наук, доцент,

доцент кафедри соціальної освіти та соціальної роботи

Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Україна

Самовизначення особистості є важливою складовою процесу соціалізації та виступає для особистості основою, фактором, умовою її становлення. Процес соціалізації молоді на сучасному етапі характеризується усвідомленням важливості зовнішніх й внутрішніх факторів самовизначення, умінню будувати життєві плани, усвідомлювати життєвий потенціал, розвивати здатність до самоактуалізації та самореалізації власної особистості. Адже процес самовизначення молоді обумовлений включенням індивіда в соціум, засвоєнням ним соціальних норм, цінностей, установок і правил поведінки, становленням особистості як цілісної і динамічної структури, тобто соціалізацією. Характеристики процесу і результатів соціалізації особистості лежать в основі самовизначення. Відповідно за характеристиками самовизначення можна говорити і про характер протікання процесу соціалізації. Це передбачає необхідність вивчення самовизначення крізь призму соціалізації особистості.

Змістовне ядро поняття «самовизначення» чітко обґрунтувала Р. Мотрук. На підставі аналізу визначень даного поняття їй вдалося виявити п'ять одиниць-ознак, що зустрічаються в більшості досліджень поняття «самовизначення»: 1) усвідомлення цінностей групи або соціальна орієнтація; 2) індивідуальний вибір мети; 3) вибір професії; 4) усвідомлення та співвідношення індивідуальних потреб, можливостей і здібностей з суспільними запитами; 5) діяльність відповідно до орієнтації [1, с. 6].

Широке використання поняття «самовизначення» пов'язане з наявністю різних підходів до даної проблеми з точки зору психології, соціології, педагогіки, філософії. Внаслідок неоднозначності трактування феномену самовизначення, в літературі немає єдиного визначення даного поняття. Залежно від того, в яка наука вивчає термін «самовизначення», він набуває різного змістовного наповнення. Дослідження поняття «самовизначення» дозволило виявити його багатогранність як об'єкта науки і неоднозначні підходи в його тлумаченні.

Проаналізувавши теоретичні підходи дослідження проблеми самовизначення, ми виявили різні трактування даного феномену. Узагальненні поняття ми подаємо у схематичному вигляді (рис. 1).

Здійснивши теоретичний аналіз ми пропонуємо розглядати самовизначення як процес і результат вибору власної позиції через самопізнання власних можливостей, бажань й співставлення їх з суспільними потребами. Таке трактування найкраще розкриває соціалізуючий характер даного процесу. Адже в процесі соціалізації самовизначення виступає як механізм становлення особистості, який полягає в усвідомленому виборі людиною свого місця в системі соціальних відносин. Серед типів самовизначення особливої місце набуває професійне самовизначення особистості.

У науковій літературі вживаються різні трактування поняття професійного самовизначення. Воно розглядається у контексті проблем формування особистості:

Рис. 1. Поняття самовизначення особистості

як частина особистісного самовизначення (В. Сафін); як складова соціального і морального самовизначення; у зв'язку з життєвою історією особистості (І. Кон), як фактор формування особистості (Г. Костюк), як одна з форм соціалізації (О. Філіпов та Л. Кондратьєва). Проблему професійного самовизначення найчастіше пов'язують із проблемами розвитку самосвідомості (Т. Афанасьєва, І. Чеснокова), соціальної зрілості й визначення життєвої позиції (К. Абульханова-Славська, Л. Анциферова, І. Кон, А. Мудрик).

Теоретично-методичний аналіз проблеми професійного самовизначення надав нам можливість визначити, що професійного самовизначення є багатоаспектним процесом, який можна розглянути з точки зору різних підходів:

- як систему завдань, які ставить соціум перед особистістю (соціологічний підхід);
- як процес поетапного прийняття рішень, та здійснення виборів, завдяки яким особистість співвідносить власні бажання та потреби із системою розподілу праці у суспільстві (соціально-психологічний підхід);
- як процес формування індивідуального стилю життя, важливою часткою якого є професійна діяльність (диференційно-психологічний підхід).

Професійне самовизначення особистості відіграє важливу роль у процесі соціалізації особистості. Відповідно, більш доцільним є вивчення професійного самовизначення з позицій соціального, життєвого і особистісного самовизначення, що дозволяє визначити цей процес як довготривалий і безперервний, пов'язаний як із змінами, що відбуваються в суспільстві, так і з розвитком особистості. Особливістю даного підходу є виявлення взаємозв'язку професійного самовизначення не тільки із загальним контекстом життя людини, але і з вирішенням таких проблем як пошук

сенсу в житті і діяльності, переживання успіху і невдач в процесі професійного самоствердження.

Список використаних джерел:

1. Мотрук Р. Проблема професійного самовизначення особистості в психолого-педагогічній науці. *Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія*. 2011. Вип. 16 (1). С. 184-190.
2. Оліховська Л. П. Теоретичні основи професійного самовизначення: психологічний аспект. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Соціальна педагогіка. Соціальна робота»*. 2016. Випуск (39). С. 161-164.
3. Професійне самовизначення учнівської молоді в умовах освітнього округу : монографія /Л.А. Гуцан, О.Л. Морін, З.В. Охріменко та ін, за ред. О.Л. Моріна. Харків: «Друкарня Мадрид», 2016. 220 с.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ТЕХНОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Бойко Ганна Анатоліївна

доктор філософії,

старший викладач кафедри іноземних мов професійного спрямування

Національний університет харчових технологій, Київ, Україна

З урахуванням сучасних тенденцій реформування системи вищої освіти, запровадження нової нормативно-правової бази, зокрема вступу у дію нового Закону України «Про вищу освіту» (2014), видачі листа МОН України «Щодо розробки стандартів вищої освіти» (2016), розробки Стандарту вищої освіти України для спеціальності 181 Харчові технології (2018) зростає актуальність підготовки майбутніх фахівців з харчових технологій і оновлення змісту навчання.

В сучасній методичній науці виділяють такі тенденції у формуванні іншомовної комунікативної компетентності у здобувачів вищої освіти нелінгвістичних спеціальностей:

- 1) професійна орієнтація;
- 2) використання інформаційно-комунікаційних технологій;
- 3) формування у студентів освітньої автономії [1].

Іноземна мова професійного спрямування, на думку Dudley-Evans:

- 1) викладається, щоб задовольнити професійні потреби студентів;
- 2) використовує методику і діяльність профільних дисциплін;
- 3) зосереджується на мові(лексиці, граматиці), вміннях, дискурсі та жанрах, притаманних майбутній професійній діяльності студентів [5].

В умовах війни Росії проти України переважна більшість здобувачів вищої освіти змушена навчатись дистанційно. Тому проблема формування у студентів освітньої автономії, зокрема у процесі опанування іноземної мови за професійним спрямуванням, постає особливо гостро.

З точки зору Задорожної, автономія – це сформована здатність здобувача освіти брати на себе відповідальність за процес і результат навчання. Дослідниця вважає, що потужним інструментом для формування автономії студента слугує самостійна робота [2].

Нагальною проблемою сьогодення є раціональна організація і підвищення ефективності самостійної роботи здобувачів освіти. В умовах війни зростає актуальність використання в освітньому процесі електронних засобів навчання, особливо електронні навчальні середовища (Moodle, Canvas тощо), оскільки переважна більшість студентів не має можливості відвідувати відео заняття. Електронні навчальні середовища не надають можливості живого спілкування викладача зі студентами, але натомість мають низку переваг:

- 1) забезпечують студентам вільний доступ до навчання [4] у будь-який час і з будь-якого місця, забезпеченого доступом до Інтернету;
- 2) забезпечують інтерактивність навчання шляхом нелінійного доступу до навчальних матеріалів, оперативності зворотного зв'язку, адаптації до індивідуальних потреб здобувача освіти, збереження виконаних робіт здобувачів освіти, їхні результати [4];

3) сприяють поетапному формуванню навичок і вмінь іншомовної комунікативної компетентності у процесі самостійної роботи [3];

4) надають викладачу можливість постійно оновлювати навчальний матеріал та дозволяють використовувати різні типи і види вправ завдяки таким ресурсам як «Завдання», «Тести», «Форум» [3].

Таким чином, сьогодні особливої актуальності набуває проблема організації самостійної роботи студентів у процесі розвитку професійно орієнтованої ішомовної комунікативної компетентності з використанням електронного навчального середовища.

Список використаних джерел:

1. Бігич, О. Б., Волошинова, М. М. (2013). Сучасне освітнє середовище нелінгвістичного ВНЗ. В О. Б. Бігич, Л. В. Бондар. *Теорія і практика формування іншомовної комунікативної компетентності в говорінні у студентів нелінгвістичних спеціальностей*. (Колективна монографія). (с. 8 – 20). Київський національний лінгвістичний університет, Київ.
2. Задорожна, І. П. (2012). Теоретико-методичні засади організації самостійної роботи майбутніх учителів з оволодіння іншомовною комунікативною компетенцією. (Дис. доктора пед. наук). Київський національний лінгвістичний університет, Київ.
3. Ігнатенко, В. Д. (2017). *Методика навчання майбутніх філологів письмового перекладу науково-технічних текстів французькою мовою*. (Дис. канд. пед. наук). Київський національний лінгвістичний університет, Київ.
4. Коваль, Т. І., Сисоєва, С. О., Сущенко, Л. П. (2009). *Підготовка викладачів вищої школи : інформаційні технології у педагогічній діяльності*. Київ: Вид центр КНЛУ.
5. Dudley-Evans, T. (2001). *English for Specific Purposes. The Cambridge Guide to Teaching English to Speakers of other Languages*. Cambridge University Press.

ТЕХНІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Люльченко Вячеслав Григорович

ORCID ID: 0000-0002-6728-4744

канд. пед. наук, старший викладач кафедри техніко-технологічних дисциплін,
охорони праці та безпеки життєдіяльності

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Україна

Сушло Ларіса Вікторівна

ORCID ID: 0000-0003-1137-828X

старший викладач кафедри техніко-технологічних дисциплін,
охорони праці та безпеки життєдіяльності

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Україна

Сформовану технічну компетентність майбутнього вчителя трудового навчання та технології можна вважати як ідеальний результат професійної підготовки, тобто у здобувача повноцінно опановані знання про конструкційні матеріали (характеристика, критерії, добування, способи обробки), сформовані уміння конструювати вироби враховуючи властивості матеріалів, здійснювати економічний обрахунок під час підбору матеріалів для проекту, вибору способу обробки конструкційних матеріалів з послідовністю технологічних операцій, використовувати вторинні матеріали та набуті творчі навички для праці під час професійної діяльності.

Актуальним на сьогодні є перегляд, а можливо переформатування освітнього процесу професійної підготовки майбутніх вчителів трудового навчання та технології, що викликано особливою роллю розвитку нової української школи. Адже майбутній вчитель трудового навчання та технології під час освітнього процесу в закладі вищої освіти повинен опанувати загальні та фундаментальні дисципліни, а результатом даної підготовки є засвоєння знань про різні галузі із встановленням міжпредметних зв'язків. Результатом освітнього процесу стане опанування необхідних знань, умінь, навиків до творчого процесу, з сформованим чітким світоглядом до діяльності в професійній сфері тобто сформовані професійні компетентності. Отже, майбутній вчитель трудового навчання та технології має педагогічні можливості формувати в здобувача середньої освіти компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій.

Перспективи розвитку освіти в Україні ставлять нові високі вимоги перед закладами вищої освіти, щодо освітнього процесу підготовки майбутніх педагогів до праці в закладах середньої освіти. Це зумовлено переходом на нову Українську школу, яка встановлює чіткі вимоги до здійснення якісної професійної підготовки майбутнього педагога. Успішна реалізація мети нової школи залежить від рівня професіоналізму, досвіду, компетентності та педагогічної майстерності майбутнього учителя закладу середньої освіти.

Науковець О. Торубара зосереджує свою увагу на модернізації змісту освіти освітнього процесу підготовки майбутнього вчителя необхідну з виконанням завдань, щодо формування ключових компетентностей у здобувачів освіти. У зв'язку із чим у професійній підготовці майбутніх учителів необхідно забезпечити їх готовність до реалізації компетентнісного підходу у навчальному процесі [4]. Побудова освітнього процесу підготовки майбутнього вчителя в закладі вищої освіти

повинна враховувати вирішення педагогічної проблеми, щодо формування ключової технічної компетентності, як елемент готовності вчителя трудового навчання та технологій до праці в закладах середньої освіти, а саме здійснювати діяльність по формуванню в учнів знань про конструкційні матеріалами та технології добування та обробку. Тут буде слухна позиція, що вимоги які висуваються до технічної підготовки майбутніх фахівців мають містити більш широкий спектр і обсяг технічних та технологічних знань і навичок, рівня їх технічної освіти [2].

Тлумачення поняття професійна компетентність полягає у розумінні значення професійного спрямування відповідно до професійної діяльності, зокрема дослідник І. Гушлевська дотримується позиції, що поняття «професійна компетентність» є важливим у педагогічній науці та освітній практиці [1]. Дослідник О. Федорова вказує на те, що для вчителя трудового навчання та технологій предметною компетенцією є технологічна компетенція, як сукупність професійних і особистісних характеристик педагогів професійного навчання, а функції технологічної компетентності проявляються у взаємодії суб'єктів професійної діяльності, в різних формах організації навчального процесу [5]. О. Корець обґрунтовує, що формування базової технічної професійної компетентності у майбутніх учителів трудового навчання та технологій дозволить професійно оперувати знаннями про досягненнями науки й техніки та здійснення практичної проектно-технічної діяльності відповідно до галузі освіти «Технології» [2].

Аналіз наукових досліджень, щодо успішного формування технологічної компетентності у майбутнього вчителя трудового навчання і технологій під час освітнього процесу в закладі вищої освіти необхідно впровадити ефективні педагогічні форми і методи, створити навчально-методичну базу, реалізувати потенціал науково-педагогічного складу закладу вищої освіти, здійснювати мотивацію освітньої діяльності, формувати систему знань, умінь і навичок у процесі підготовки та створення сприятливої психолого-педагогічної атмосфери.

Особливо необхідно врахувати, проведення реформи освіти зокрема переходу закладів середньої освіти на Нову українську школу, що передбачає формування в здобувачів середньої освіти ключових компетентностей, як вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, математична компетентність, компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, інноваційність, екологічна компетентність, інформаційно-комунікаційна компетентність, навчання впродовж життя, громадянські та соціальні компетентності, культурна компетентність та підприємливість і фінансова грамотність. Розроблено колективом авторів на чолі з науковцем А. Терещуком модельну навчальну програму «Технології 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти, яка містить навчальні модулі, як «Основи дизайну та конструювання», «Основи технологій та конструкційних матеріалів» та «Мій побут» опанування їх в повній мірі дозволить сформувати в учнів ключові компетентності у природничих науках, техніки і технологіях. Стає зрозумілим, що формувати вказані компетентності у здобувача середньої освіти має підготовлений майбутній вчитель трудового навчання та технологій.

Дослідження С. Рябеця та Н. Крамаренко демонструють, що міжпредметні зв'язки забезпечують впорядкованість, систематичність і широке узагальнення знань, спрямованість на конкретний фах, зокрема підготовку фахівців із спеціальності 014 Середня освіта (Трудове навчання та технології). З'ясувавши міжпредметну інтеграцію зв'язків між дисциплінами під час освітнього процесу в закладі вищої освіти дозволяє у здобувача розвивати допитливість, пошук і спостережливість, вміння досліджувати, формулювати нові ідеї, робити висновки та стимулювати до детального пізнання

навколишнього світу, а результатом даного педагогічного підходу є формування компетентності в галузі природничих наук, техніці і технологіях [3].

Поняття технічна компетентність вчителя трудового навчання та технології включає опановані знання, сформовані уміння та набуті навички. А сутність поняття технологічної компетентності майбутнього вчителя трудового навчання та технології із врахуванням вимог Нової української школи полягає в набутті знань про існуючі конструкційні матеріали їх властивості (технологічні, механічні, фізичні, гігієнічні) і можливістю використання, технології добування та процеси обробки (ручний, механічний). Засвоєння знань передуватиме формуванню умінь, щодо добору конструкційних матеріалів враховуючи їх властивості та критерії, конструювати вироби враховуючи особливості матеріалів, здійснювати економічний обрахунок під час підбору матеріалів для проекту, підбір способу обробки конструкційних матеріалів з послідовністю технологічних операцій, використовувати вторинні матеріали та застосовувати творчі здібності під час освітнього процесу у закладах середньої освіти.

Проведений аналіз фахових дисциплін 014.10 – Середня освіта (Трудове навчання і технології) першого рівня вищої освіти (бакалавр) дозволив з'ясувати послідовність формування технологічної компетентності, що пов'язано із певною наступністю отримання технічних та педагогічних знань, формуванню зв'язку між технічними елементами ефективного формування компетентності. Впровадження міждисциплінарного та міжпредметного зв'язку між дисциплінами «Основи теорії технологічної освіти», «Вища математика», «Загальна фізика», «Геометричні основи проектування», «Методика трудового навчання», «Основи економічної діяльності та підприємництва», «Технологічний практикум», «Електротехніка», «Основи виробництва», «Матеріалознавство та обробка конструкційних матеріалів», «Теоретична і прикладна механіка» та інші. Продемонструвала, що поетапне освоєння матеріалу дисциплін із акцентом на технічні знання передбачає в повній мірі формувати технологічну компетентність.

Технічна компетентність майбутнього вчителя трудового навчання та технології передбачає об'єднання всіх компонентів професійно-педагогічної системи з використанням міжпредметного підходу, що дозволить сформувати технічні знання, вміння та оволодіння технологічними навичками та позитивною мотивацією до здійснення даної професійної діяльності. Специфіка підготовки майбутнього вчителя трудового навчання та технології дозволяє в повній мірі формувати компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій у здобувача під час освітнього процесу в закладі середньої освіти.

Список використаних джерел:

1. Гушлевська, І. (2004) Поняття компетентності у вітчизняній та зарубіжній педагогіці. *Шлях освіти*, 3, 22-24
2. Корець, О.М. (2014) Роль фізико-математичних дисциплін у формуванні технічної компетентності майбутніх учителів технологій. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка*, 20, 277–279.
3. Рябець, С.І. (2021) Про один з підходів визначення міжпредметних зв'язків як засобу формування у студентів компетентності в галузі природничих наук, техніці і технологіях. *Педагогічна освіта: теорія і практика*, 30, 251-261.
4. Торубара, О. М. (2017). Особливості професійної підготовки майбутніх учителів в умовах сьогодення. *Проблеми підготовки сучасного вчителя : зб. наук. пр. Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*, 15, 418-425.
5. Федорова, О.В. (2021) Технологічна компетентність як предметна компетентність вчителя трудового навчання та технологій. *The VIII International Science Conference «Problems and tasks of modernity and approaches to their solution», Tokyo, Japan*. 169-173.

УМОВИ ТА МЕТОДИКИ ВИХОВАННЯ В РЕЖИМІ РАНЬОГО РОЗВИТКУ – ПЛЮСИ ТА МІНУСИ

Коц Сюзанна Миколаївна

ORCID ID: 0000-0001-5016-7181

доцент, канд.біол.наук,

доцент кафедри анатомії та фізіології людини ім. Я.Р. Синельникова
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, Харків,
Україна

Коц Віталій Павлович

ORCID ID: 0000-0001-5365-9608

доцент, канд.біол.наук,

доцент кафедри анатомії та фізіології людини ім. Я.Р. Синельникова
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, Харків,
Україна

Яценко Вікторія Володимирівна

студентка природничого факультету

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, Харків,
Україна

Анотація. У роботі проводився аналіз методик виховання в режимі раннього розвитку. Методика М. Монтесорі спрямована на те, щоб дитина вчилася самостійності, а дорослі їй у цьому допомагали. Тому дуже важливим є підтримка зі сторони батьків. Навчання по кубиках Зайцева підходить будь-яким дітям, незалежно від віку, здібностей і темпераменту. Дитина, яку навчали за системою Домана, має хорошу пам'ять, швидко аналізує ситуації, добре розвинена розумово і фізично.

Ранній вік - особливий період у розвитку дитини, який відрізняється низкою ознак. Для цього віку характерний швидкий темп фізичного і психічного розвитку. Фізично дужий малюк енергійний, бадьорий, активно сприймає навколишнє середовище.

Діти потребують руху, тому необхідно створити умови для задоволення їхніх жестів. Вміння, які опановують діти, взаємопов'язані. Початок формування органів чуття, перш за все зору і слуху, відіграє важливу роль у подальшому розвитку мовлення, руховій та емоційно – вольовій сфері.

Психічний розвиток дитини залежить від великої кількості факторів [7]. Серед них і поведінкові реакції оточуючих людей і саме фактори навколишнього середовища. І треба пам'ятати про негативний вплив стресу, неодноразово відмічають у наукових публікаціях дослідники [1-9, 15], що призводить до зниження функціональних можливостей кардіореспіраторної системи [10-14] та можливо проблем травної системи та опорно-рухового апарату.

Ранній розвиток – це не тільки раннє письмо, читання і лічба. Передусім, це розвиток основних психічних процесів: пам'яті, уваги, мислення, уяви, мовлення, сприйняття, відчуття. Тобто, це створення подібного середовища розвитку в якому дитина зуміла би успішно удосконалюватися і реалізовувати свою пізнавальну активність. Одним з вагомих факторів у розвитку мовлення дітей на етапі раннього

дитинства є спілкування. Тож надзвичайно важливим для батьків та вихователя – зробити сприятливе мовленнєве оточення.

Існує багато методів, за допомогою яких можна зорганізувати ранній розвиток дитини. Кожна з них спрямована на вдосконалення умінь та навичок, розвитку психічних процесів.

Методика Марії Монтессорі є однією з найбільш розповсюджених методик раннього розвитку дітей до 6 років. Завданням дидактичного матеріалу в методиці М. Монтессорі є розвиток окремих органів людини, суттєва перевага віддається розвитку почуттів [18]. Методика справді надзвичайним чином диференціює різні почуття, при цьому для кожного з них окремо підбирається відповідний матеріал і вправи, які допоможуть розвинути його до максимального рівня: так, наприклад тактильні, слухові і термічні вправи проводяться з пов'язкою на очах, тобто вимикається почуття зору. Аналогічним чином тренуються рухи, які в істотній мірі зводяться до вправ м'язів, які беруть участь в різних рухових процесах [18].

Однією з головних переваг системи методики М. Монтессорі є те, що дитина має можливість розвиватися і проходити навчання в індивідуальному, притаманному їй одній темпі, при відсутності обов'язкової програми і змагань з однолітками. Тому на заняттях діти не нудьгують, вони виявляють допитливість і ініціативність. Так само дитина може сама себе чимось зайняти, поважає потреби інших і добре справляється з побутовими обов'язками. Система Монтессорі готує дитину не до школи, а до реального життя [19]. Але методика має і певні недоліки, з огляду на сьогоденне розуміння завдань навчально - виховного процесу. Основний недолік полягає в тому, що в ході реалізації системи М. Монтессорі нехтуються творчі здібності дитини. В системі М. Монтессорі заперечується все, чим так або інакше живиться дитяча уява [20].

Педагогічні технології М. Зайцева забезпечують ранньому читанню. "Кубики Зайцева" дозволяють навчити дитину плавному складовому читанню, минаючи етап складового уривчастого читання, значно скорочують час оволодіння читанням цілими словами, закладають основи грамотного письма.

Плюсом навчальної методики є його ігрова форма, адже склади позначені на гранях яскравих кубиків. Кубики різного кольору, величини, ваги та розроблені так, щоб допомогти малюкам «відчути» різницю між дзвінками та глухими, твердими та м'якими звуками. Можна навчати дітей будь-якого віку як індивідуально, так і групами. Недоліком цього методу є відмінність від шкільної програми навчання, тому призводить до певних труднощів у дитини. На жаль, методика Зайцева не з'ясовує літерного складу слова малюкові, вона відразу радить йому познайомитися зі складами.

Методика Г. Домана ґрунтується на стимуляції центральної нервової системи і мозку дитини за допомогою дотику, зорового і слухового сприйняття. Суть методу полягає в демонстрації карток дитині. Тематика карток може бути будь-якою: птахи, правителі, міста світу, композитори, елементарна математика, частини тіла, побутові предмети... За допомогою карток Домана активно розширюється словниковий запас малюків, активізується права півкуля і тренується візуальну пам'ять.

Серед позитивних характеристик методики виокремимо: загартованість організму, високий розвиток інтелекту дітей, постійний контакт батьків з дитиною, взаємозв'язок розумового й фізичного розвитку, формування наочного мислення, можливість навчання в умовах навчального закладу й удома, швидкий розвиток словникового запасу та ін. Як показав аналіз електронних джерел [16, 17] мінусами є

трудомісткість методики, необхідність постійного оновлення наборів карток для занять, що займає значну частину вільного часу батьків, який можна було б витратити на спілкування з малюком, а також те, що після певної межі знання „втомлюють” дитину та ін. Недостатньо уваги приділяється емоційному і когнітивному розвитку дитини.

Кожна з перерахованих вище систем має масу плюсів і спрямована на навчання дітей. При виборі варто враховувати індивідуальні особливості дитини, темп його розвитку, творчі здібності, сімейні цінності і погляди на виховання.

Роблячи висновок зауважуємо, що методика М. Монтесорі є цікавою педагогічною системою, яка безумовно була прогресивною для свого часу. Спрямована на те, щоб дитина вчилася самостійності, а дорослі їй у цьому допомагали. Тому дуже важливим є підтримка зі сторони батьків. Навчання по кубиках Зайцева - безсумнівно, дуже цікавий і гідний уваги метод. Він хороший тим, що підходить будь-яким дітям, незалежно від віку, здібностей і темпераменту. Дитина, яку навчали за системою Домана, має хорошу пам'ять, швидко аналізує ситуації, добре розвинена розумово і фізично. Який метод раннього розвитку для дитини вибрати, вирішувати тільки батькам.

Список використаних джерел:

1. Коц С. Н., Коц В.П., Луганська В.О. Дослідження рівня особистісної тривожності у сучасній молоді. The 18th International scientific and practical conference "The World During a Pandemic: New Challenges for Science" (19 – 20 April, 2021) Pegas Publishing, Canada, Ottawa. 2021. – с. 63-68.
2. Коц С.Н., Коц В.П. Особливості психофізіологічної емоційної компоненти та стресостійкості у студентів-спортсменів. Стратегічне управління розвитком фізичної культури та спорту: збірник доповідей VI Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. - Харків, 17-19 травня 2018 року. ХДАФК, 2018. С. 174-178.
3. Коц С.Н., Коц В.П. Особливості комунікативної компетентності та стресостійкості. Педагогіка здоров'я: збірник доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції. - Харків, 18-19 травня 2018 року. С. 188-191.
4. Коц В.П., Коц С.М. Вплив на психофізіологічні показники дітей з високою тривожністю програми відпочинку ПЗОВ. Тенденції розвитку психології та педагогіки: збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції. - Київ, 4-5 листопада 2016 року. С. 44-49
5. Коц С.М., Коц В.П. Реалізація вирішення проблеми високої тривожності у дітей та підлітків педагогічним колективом у дитячому оздоровчому позаміському таборі. Психологія та педагогіка сучасності: проблеми та стан розвитку науки і практики в Україні: збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції. - Львів, 21-22 серпня 2015 року. С. 57-61.
6. Коц В.П., Коц С.М. Навчальний процес і проблема профілактики високої тривожності у студентів. Актуальні питання педагогіки та психології: наукові дискусії. - Харків, 2015. – С. 51-55.
7. Коц С.М., Коц В.П. Фізіологія вищої нервової діяльності. Навчальний посібник. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2016. – 204 с.
8. Коц С.М., Коц В.П., Яценко В. В. Вплив інтернет-мережі на складові емоційного інтелекту сучасної молоді. Science and technology. Lublin. 2021. С. 17-22.
9. Коц С.М., Коц В.П., Пилипенко В. А., Пономарьова Б. В. До питання впливу соціальних мереж на психічне здоров'я підлітків. Development of science and technology in a pandemic: for being an active participant in LXXIII International Scientific and Practical Conference 18 жовтня 2021 року. м. Львів, Україна С. 72-76.

10. Коц С.М., Коц В.П., Удовик Т.Г. Адаптаційний потенціал сучасних дітей віком 10-11 років. Formation of innovative potential of world science: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference (Vol. 2), May 7, 2021. Tel Aviv, State of Israel. С. 97-100.
11. Коц С.М., Коц В.П., Кондратенко А. О., Кривцун К. В. Характеристика функціонального стану серцево-судинної системи дітей. Development of science and technology in a pandemic. Львів, 2021. – С. 67-71.
12. Коц С.М., Коц В.П. Дослідження функціонального стану серцево-судинної системи дітей шкільного віку. *Альманах науки*. 2019. № 11/1 (32). С.4-8.
13. Коц С.М., Коц В.П., Коваленко П.Г. Характеристика функціонального стану серцево-судинної системи дітей шкільного віку. *Біорізноманіття, екологія та експериментальна біологія*. 2021; Том 23(№1): 68-76.
14. Коц С.М., Коц В.П., Кондратенко А.О. Дослідження рівня функціональних показників дихальної системи дітей шкільного віку. *Грааль науки*. 2021 жовт.; (№ 9). С.160-164.
15. Пономаренко О.С., Коц С.М., Коц В.П. Вивчення стресостійкості у сучасних умовах та способи її підвищення. Актуальні проблеми сучасної науки, XLII Міжнародна науково-практична конференція. – м. Вінниця, 6 квітня 2020 року. – Ч.7. - С. 53-56. (с. 80).
16. Глен Доман: за и против [Електронний ресурс]. Режим доступу: 18.06.2010: <<http://smartkids.ru/>>. Загол. з екрану. Мова рос.
17. Глен Доман и его система раннего развития. Журнал для талантливых родителей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 26.06.2010: <<http://www.musicmama.com.ua/2010/07/16/doman-method/>>. Загол. з екрану. Мова рос.
18. Сало В. В. Теоретично-практичні аспекти виховної роботи у дошкільному закладі за методикою Марії Монтессорі. *Молодий вчений*. 2020. №8. С. 36–39.
19. Сторонська О. Моральне виховання дітей дошкільного віку в контексті педагогічних ідей Марії Монтессорі. *Молодь і ринок*. - 2010. № 6. С. 121-125 .
20. Сторонська О. Рецепт та інтерпретація освітньої концепції М. Монтессорі у вітчизняній історико-педагогічній думці початку ХХ ст. *Молодь і ринок*. 2012. №2. С. 166–170.

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СПРАВИ

Бурак Валентина Геннадіївна

ORCID ID :0000-0001-5097-6536

кандидат технічних наук, доцент,

доцент кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу

Херсонський державний університет, Україна

Інтегральна компетентність майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи нами ототожнена з формуванням здатності щодо розв'язання складних спеціалізованих задач та практичних проблем діяльності суб'єктів готельного і ресторанного бізнесу із застосуванням теорій і методів системи наук для формування концепції гостинності, котрі характеризуються комплексністю та невизначеністю умов [2].

Серед спеціальних (професійних) компетентностей (твердих навичок, hard skills) означених фахівців уміння планувати проекти та управляти їхнім утіленням у життя; розуміти економічні та соціальні можливості й виклики роботодавців, організацій чи суспільства в цілому; приймати фінансово правильні рішення, що актуалізує їхня підприємницьку компетентність.

Під **підприємницькою компетентністю майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи** розуміємо діяльності майбутнього фахівця, спрямовану на досягнення успіху в готельно-ресторанному бізнесі й подальше самостійне здійснення професійної діяльності у сфері обслуговування; здатність до творчого пошуку та реалізації нових економічних ідей для вирішення різноманітних проблем у повсякденному професійному і соціальному житті.

В умовах побудови індивідуальної освітньої траєкторії та моделювання майбутньої успішної професійної самореалізації підприємницька компетентність уможливить самозайнятість фахівців, результативний самоменеджмент щодо управління власним життям і кар'єрою, сприятиме активній свідомій участі в економічному та суспільно-політичному житті [1].

Маркетинг, як відомо, є сукупністю процесів, спрямованих формування, просування, надання продукту покупцям та управління взаємовідносинами із ними.

Маркетингова складова підприємницької компетентності майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи розуміється нами як сукупність інструментів, спрямованих на дослідження та задоволення потреб потенційних споживачів сфери послуг, розвиток привабливого іміджу підприємства в очах споживачів, а також на просування товару. Ціль маркетингу як підприємницької діяльності за рахунок власних або позикових коштів на власний ризик та під власну відповідальність у сфері готельно-ресторанної справи – підвищення прибутковості підприємства.

Для формування навичок маркетингу в здобувачів освіти потрібно навчити їх розвитку та стимулюванню попиту на пропоновані й надавані послуги; аналізу та прогнозуванню стану ринку сфери обслуговування, вибору цільових ринків збуту; оцінюванню реальних потреб споживачів; виробленню стратегії підприємства; створенню товарного асортименту; аналізу результатів фінансово-економічної діяльності підприємств готельно-ресторанної справи.

Маркетинг виконує і різні найважливіші функції: аналітичну (дослідження зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства сфери обслуговування); виробничу (організація виробництва продукції, постачання, управління якістю виробництва); збутову (організація системи товароруху, сервісу, створення системи формування попиту та стимулювання збуту, розвиток товарної та цінової політики); управління та контролю (організація стратегічного та оперативного планування та контролю, забезпечення інформацією управління, комунікативна функція). Маркетингова діяльність підприємств готельно-ресторанної справи спрямована на задоволення потреб ринку для отримання прибутку.

Методи маркетингу мають повною мірою задовольнити очікування споживача послуг та сприяють оптимальному здійсненню цілей підприємства. Серед методів маркетингової діяльності майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи варто означити аналітику; опитування; спостереження; планування та прогнози; розроблення політики ціноутворення; інформаційні методи; особисті продажі, рекламні методи тощо.

Маркетингова діяльність вважається основним елементом готельно-ресторанного бізнесу, оскільки її головним завданням є дослідження попиту на товар, послуги, оскільки означена підприємницька діяльність вважається перспективною галуззю сфери обслуговування та харчової промисловості, що швидко розвиваються та демонструють рівень соціально-економічного стану держави. Основою готельно-ресторанного бізнесу вважаються підприємства сфери обслуговування та громадського харчування (послуги громадського харчування за рахунок виробництва кулінарної продукції, її реалізації та організації харчування різних груп людей).

Задля реалізації маркетингової складової підприємницької компетентності фахівцям готельно-ресторанної справи слід надати знання про види підприємств готельно-ресторанного бізнесу (заготівельні; доготівкові; громадського харчування тощо) задля здатності й спроможності в майбутньому здійснити мету будь-якого підприємства готельно-ресторанного бізнесу – задоволення потреб клієнта у послугах та товарах у сфері обслуговування. Для реалізації цієї мети використовується маркетинг як повноцінний метод управління комерційною складовою готельно-ресторанного бізнесу, його аналізу та розвитку.

Маркетингова діяльність у готельно-ресторанному бізнесі включає безліч процедур з дослідження попиту цільової аудиторії на пропоновані послуги, створення стійкого попиту на послуги підприємства. Просування готельно-ресторанного бізнесу – це складне завдання, яке потребує комплексного підходу різних сфер діяльності маркетингу.

Так, підприємства для просування послуг, товарів використовують рекламу, особисті продажі, цінові стратегії, PR-акції тощо. У 2019-2021 роках на тлі поширення пандемії коронавірусної інфекції готельно-ресторанний бізнес зіткнувся з фінансовими проблемами, втратами понад 20-30% прибутку. Для вирішення фінансових проблем підприємствам зі сфери готельно-ресторанного бізнесу пропонується використовувати маркетингові методи для підвищення конкурентоспроможності та збільшення прибутковості. Організації готельно-ресторанного бізнесу в умовах поширення пандемії коронавірусу також можуть використовувати бенчмаркінг – систематичну роботу, спрямовану на пошук, оцінку та навчання на кращих прикладах ведення бізнесу, що актуалізує інформальну освіту працюючих та майбутніх фахівців як форму безперервної освіти.

Здійснений попередньо аналіз уможливорює висновок про значущість формування навичок маркетингової діяльності майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи як спільність процесів створення, просування та надання продукту чи послуги клієнтам підприємств готельно-ресторанного бізнесу. Маркетинг відіграє велику роль у різних галузях економіки, зокрема й у готельно-ресторанному бізнесі, оскільки дозволяє збільшувати прибуток, конкурентоспроможність, якість обслуговування тощо.

Актуалізується бенчмаркінг як здатність особи успішно здійснювати майбутню професійну та навчально-пізнавальну діяльність в умовах освіти впродовж життя.

Список використаних джерел:

1. Бурак, В. Г. (2021) Підприємницька компетентність майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи. *Topical issues of modern science, society and education* : Proceedings of the 1st International scientific and practical conference. (Kharkiv, 08–10 August 2021), 411–415.
2. Бурак, В. Г. (2021). Професійна компетентність майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи. *The driving force of science and trends in its development*: матеріали II Міжнар. наук.-теорет. конф. (Ковентрі, 20 серпня 2021), 45–47.
3. Tolochko, S. (2016). Economi competitiveness and modern pedagogics definitions correlation, *Baltic Journal of Economic Studies*, 2 (1), 101–107.
4. Tolochko, S., Voitovska, O., Bordiug, N, Tovkach, I., & Kratko, O. (2021). Changing the modern educational paradigm on the example of European Union and Ukraine. *Laplage em Revista*, 7 (3A), 394-407.

ХАРАКТЕРИСТИКА САМОМЕНЕДЖМЕНТУ ПЕДАГОГІВ ЧЕРНІВЕЧЧИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Поляк Олександра Василівна

ORCID ID: 0000-0002-2821-9122

кандидат наук державного управління,

доцент кафедри педагогіки, психології та теорії управління освітою

Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області, Україна

Виклики глобального характеру завжди надзвичайно чутливі для такої системи як освіта. Український досвід освітнього менеджменту кардинально змінювався в умовах запровадження Концепції нової української школи від 2016 року; процесів децентралізації під час дії Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад. Найбільш дражливим фактором щодо впливу на освіту в Україні став глобальний Covid-19. Але найбільшим потрясінням для управлінської, освітньої, педагогічної діяльності, а також масовості появи волонтерської (діяльності) серед педагогічної спільноти нашої держави стали сумні події від 24 лютого 2022 року - широкомасштабного вторгнення Росії в Україну, що зафіксовано Указом Президента України «Про введення воєнного стану» [1].

За цих особливих умов стало важливим застосування ключового механізму діяльності людини XXI століття, яким, на думку вчених, вважається «самоменеджмент». Слід зауважити, що практично всі дослідження про сутність «самоменеджменту» дотепер базувалися на застосуванні загальновідомих концепцій Л.Зайверта, М.Вудкока, Д.Френсіса, особистих досягнень та успіху В.Андреева, А.Хроленко, Б.Швальбе та інших. Окрім того, двадцятирічний науковий аналіз українськими вченими сутності «самоменеджменту» обґрунтовує дещо інший діапазон його розуміння як-то: у Н.Лукашевича - послідовне і цілеспрямоване використання ефективних методів, прийомів та технологій самореалізації та саморозвитку свого творчого потенціалу [2]; у А.Чкан - саморозвиток особистості, заснований на самопізнанні, самовизначенні, самоврядуванні, самовдосконаленні тощо і, як підсумок, самореалізації в обраній сфері діяльності [3]; у О.Штепи - технології оптимального самоорганізування особистості для досягнення значущої для неї мети [4] тощо. Так чи інакше, в основі практично всіх тверджень – включення «сам-, сама-, самість-» як внутрішньо ідентифікованого виміру тих чи інших «дій», сукупність яких складає «діяльність» як таку.

Значення множинності «самостей» у самоменеджменті діяльності педагогів досліджується мною в рамках виконання наказу Департаменту освіти і науки Чернівецької обласної державної адміністрації від 2019 року при проведенні дослідно-експериментальної роботи на базі Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області [5]. Одним із наукових результатів за два перших роки було запропоновано бачення механізму «самоменеджменту» діяльності в освітньому менеджменті, що вміщає сорок складових [6]. Це в свою чергу розширює модель, яка була запропонована Н.Лукашевичем із кількістю складових чотирнадцять [2].

Але окремим аспектом наукового аналізу, на мою думку, має бути характеристика самоменеджменту педагогів України в умовах сучасних викликів. Частково зазначена *мета* була реалізована мною при аналізі самоменеджменту педагогів Чернівецької області в умовах дії Covid-19 [7] та воєнного стану. Так, при

дослідженні пріоритетів складових «самоменеджменту» в умовах виклику Covid-19 мною у 2020-ому році були проведені чотири опитування (табл. 1).

Таблиця 1

**Пріоритети набору складових самоменеджменту
вчителів Чернівецької області у 2020 році в умовах Covid-19**

№	Група вчителів	Дата опитування	Набір складових самоменеджменту із трьох найважливіша (зі 40 запропонованих)	К-сть складих з переліку 40-а	% «за» складову
1	2	3	4	5	6
1.	Учителі початкових класів із румунською мовою навчання (29 осіб)	15.05.2020	Самоосвіта	21 (52.5 %)	45 %
			Самопрезентація		34 %
			Самооцінка		27 %
2.	Учителі трудового навчання (31 особа)	16.06.2020	Самоосвіта	35 (87.5 %)	45 %
			Самовдосконалення		36 %
			Самоідентифікація /самомоніторинг		26 %
3.	Вчителі Чернівецької ЗОШ І-ІІІ ступенів № 5 Чернівецької міської ради (25 осіб)	20.08.2020	Самоосвіта	25 (62.5 %)	36 %
			Самоконтроль/самоорганізація		24 %
			Саморозвиток/самореалізація		20 %
4.	Вчителі логопеди (28 осіб)	25.09.2020	Самовдосконалення	19 (47.5 %)	71 %
			Самоосвіта		53 %
			Самоаналіз		28 %

/авторська розробка/

Узагальнення даних через аналіз відповідей 113-и педагогів Чернівецької області дало можливість визначити набір із п'яти пріоритетних складових самоменеджменту в умовах Covid-19, зокрема: *самовдосконалення – самоосвіта – самопрезентація – самоаналіз – самооцінка*.

На мою думку, акцент на «самовдосконалення» проявився в умовах потреби нагальної зміни інструментів освітньої діяльності, що відбулося (в найбільшій мірі) у першому і другому семестрах 2019-2020 навчального року. Адже у першому семестрі інструменти управлінської, освітньої та педагогічної діяльності передбачали очну взаємодію та комунікацію зі здобувачами освіти, педагогічним персоналом та іншими партнерами закладів освіти, а в другому семестрі цього навчального року – необхідними стали інструменти для освітніх процесів за умови застосування дистанційного управління та дистанційного навчання.

З метою аналізу «самоменеджменту» в освітньому менеджменті Чернівецької області в умовах воєнного стану, мною як науковим керівником дослідно-експериментальної роботи [5] від 15-ого березня 2022 року було проведено онлайн опитування сорока п'яти педагогів Чернівецької області на тему «Прояви та зміст самоменеджменту педагога в умовах воєнного стану», за результатами якого було виявлено наступне (табл. 2).

Таблиця 2

**Пріоритети набору складових самоменеджменту
вчителів Чернівецької області у 2022 році в умовах воєнного стану**

№ п	Складова самоменеджменту - «за»	Відсоток «за»	Вияв: я - моя дія - моє середовище		
			Я	Моя дія	Моє середовище
1	2	3	4	5	6
1.	Самоконтроль	36,4%	27.3%	9.1 %	
2.	Самоаналіз	27.3 %	13.6 %	4.5 %	9.1 %
3.	Самоусвідомлення	27.3 %	9.1%	4.5 %	13.6 %
4.	Самоорганізація	22.7%		18.2 %	4.5 %
5.	Саморегулювання	18.2 %	9.1 %	4.5 %	4.5 %
6.	Самоцінність	18.2 %	13.6 %	4.5 %	
7.	Самовладання	13.6%	9.1 %	4.5 %	
8.	Самоідентифікація	13.6 %	9.1 %		4.5 %
9.	Самотивування	13.6 %		4.5 %	9.1 %
10.	Саморозвиток	13.6 %		9.1 %	4.5 %

/авторська розробка/

Аналіз відповідей 45-и педагогів Чернівецької області (23 вчителі різних предметів у ЗЗСО області та 22 асистенти вихователів у ЗДО) визначив набір із п'яти пріоритетних складових самоменеджменту в умовах воєнного стану: *самоконтроль – самоаналіз – самоусвідомлення – самоорганізація – саморегулювання*.

Порівняльний аналіз відповідей педагогів Чернівецьчини щодо дії ключового механізму діяльності в освітньому менеджменті - «самоменеджменту» за умови дії двох викликів: Covid-19 та воєнного стану - свідчить про зміну їх пріоритетів складових. Вплив російсько-української війни вніс суттєві корективи у потребу зміни проявів самоменеджменту навіть на території, де не відбувалися військові дії: адже з'явилися чотири нових складових, а «самоаналіз» перемістився з четвертого місця (при Covid-19) на друге (за умови дії воєнного стану). Пріоритет «самоаналізу» для педагогів, на мою думку, став важливим з точки зору сутності «аналізу», яким вважається – інструмент нових можливостей [11].

Щодо пріоритету для педагогів «самоконтроль», то вибір «за» та може мати інше значення, адже пропонувалася не екстраполяція на контроль/самоконтроль у традиційному значенні, тобто щодо професійної діяльності в цілому. Респондентам необхідно було розподіли відповіді зі врахуванням визначених виявів: «я – моя дія – моє середовище». Відповіді респондентів щодо «самоконтролю» дозволяють зробити висновок, що педагог в найбільшій мірі орієнтується на прояв «Я»: контролювати самого себе, що складає 27.3 %. Для вияву «Моя дія» найважливішим для педагогів є складова «самоорганізація» - 18.2 %; для вияву «Моє середовище» - складова «самоусвідомлення» - 13.6 % (табл. 2).

Висновки. Таким чином, проаналізоване свідчить, що самоменеджмент педагогів в умовах різних глобальних та локальних викликів формує свій пріоритетний набір складових, що мною проаналізовано у вимірі п'яти. Порівняльний аналіз наборів складових у ключовому механізмі педагогічної діяльності, а саме: в умовах Covid-19 (*самовдосконалення – самоосвіта – самопрезентація – самоаналіз – самооцінка*) та воєнного стану (територій, де не відбуваються військові дії) – (*самоконтроль – самоаналіз – самоусвідомлення – самоорганізація – саморегулювання*) є відмінним на

80%. Окрім того встановлено, що розподіл відповідей педагогів відносно відображуваної кількості складових самоменеджменту за виявами: я – мої дії – моє середовище визначено наступним: «за» вияв «я» – визначено 20 пунктів; «за» вияв «мої дії» - 18 пунктів; «за» вияв «моє середовище» - 13 пунктів (табл. 2). Таким чином, обґрунтоване вище визначає змінність складових самоменеджменту педагогів - як ключовому механізмі діяльності людини ХХІ-ого століття – у залежності від суспільних викликів, що було проаналізоване відносно педагогічної діяльності освітнього менеджменту Чернівецької області.

Список використаних джерел:

1. *Про введення воєнного стану в Україні* (Указ Президента України) № 64/2022 (2022). Вилучено з <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
2. Лукашевич Н.П. (2002) Теория и практика самоменеджмента. 2-е изд., исправ. К.: МАУП, 360 с. Вилучено з: <https://subject.com.ua/pdf/178.pdf>
3. Чкан А.С. & Маркова С.В., Коваленко Н.М. (2014) Самоменеджмент. Запоріжжя: ЗНУ, 84 с.
4. Штепа О.С. (2010) Самоменеджмент: процесуальна та диспозиційна характеристика. *Психологічне здоров'я особи і суспільства. Соціогуманітарні проблеми людини*. № 4. С. 224–235.
5. *Розвиток дієвості «практичного самоменеджменту» керівника закладу освіти як фактор забезпечення реалізації місії та цілей Нової української школи* (наказ Департаменту освіти і науки Чернівецької обласної державної адміністрації № 368 (2019). Вилучено з <http://doncv.gov.ua/?cat=23>.
6. Поляк О.В. (2020) Складові самоменеджменту та їх місце в освітній діяльності педагога. *Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників психологічних та педагогічних наук*. 27–28 березня 2020 рік, Львів, Україна. Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», Ч. 1. С. 81-85.
7. Поляк О.В. (2020) Пріоритети набору складових самоменеджменту педагогів Чернівецької області в умовах викликів COVID-19. *IV International scientific conference «Modern educational space: the transformation of national models in terms of integration»*. October 23, 2020. Leipzig: Baltija Publishing. S. 21-24.

СЕКЦІЯ XXV. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ПОТЕНЦІАЛУ САМОЗМІНЮВАННЯ У ОСІБ З РІЗНИМИ ТИПАМИ РЕФЛЕКСИВНОСТІ

Чанишева Юлія Олегівна

здобувач вищої освіти факультету психології та спеціальної освіти
Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара, Україна

Науковий керівник: Салюк Марина Анатоліївна

ORCID ID: 0000-0002-6143-350X

канд. психол. наук, доцент кафедри загальної психології та патопсихології
Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара, Україна

Мета дослідження: у рамках кореляційного дослідження емпірично дослідити особливості взаємозв'язку різних типів рефлексивності із потенціалом до самозмінювання.

Об'єктом дослідження є самозмінювання як психологічний феномен; **предметом** – характер взаємозв'язку рефлексивності із потенціалом до самозмінювання.

Концептуальна гіпотеза: існує певний зв'язок між потенціалом до самозмінювання та різними типами рефлексивності.

Емпіричні гіпотези:

- 1) досліджувані із типом рефлексивності «системна рефлексія» матимуть найвищі показники потенціалу самозмінювань;
- 2) досліджувані із типом рефлексивності «інтроспекція» матимуть найнижчі показники потенціалу самозмінювань.

Згідно з метою дослідження нами було поставлено такі **завдання:**

- 1) провести теоретичний аналіз літератури стосовно поставленої проблеми;
- 2) провести історичний огляд досліджень даних феноменів;
- 3) провести емпіричне дослідження характеру взаємозв'язку потенціалу до самозмінювання та рефлексивності;
- 4) встановити подальші перспективи дослідження.

Методи дослідження: з метою визначення специфіки взаємозв'язку феноменів рефлексивності та самозмінювання було використано методи теоретичного аналізу (за класифікацією методів Б. Г. Ананьєва), такі як порівняння, узагальнення, систематизація.

Для перевірки гіпотез дослідження були застосовані емпіричні методи, а саме – психодіагностичний. У рамках цього методу для дослідження взаємозв'язку центральних феноменів даної роботи були обрані наступні методики: опитувальник «Диференціальний тип рефлексії», розроблений Д. О. Леонтьєвим, О. М. Лаптевою, Є. М. Осіним, А. Ж. Саліховою [1], опитувальник «Потенціал самозмінювань» В. Р. Манукян, І. Р. Муртазіної та Н. В. Грішиної [2], опитувальник «Контроль за дією» Ю. Куля [3].

Обробка результатів дослідження здійснювалася за допомогою методів математико-статистичного аналізу даних: критерій Колмогорова-Смірнова,

коефіцієнт кореляції ρ -Спірмена, кластерний аналіз (метод k -середніх), U -критерій Манна-Уїтні). З використанням таких інтерпретаційних методів, як узагальнення та класифікація емпіричних даних, отримані результати було узагальнено.

Вибірка: вибірку дослідження склали 43 студенти 1-6 курсів Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Результати емпіричного дослідження.

Ми почали із визначення кореляції між шкалами методик «Диференціальний тип рефлексії» та «Потенціал самозмінювань», результати наведені нижче (табл.1).

Таблиця 1

Значення коефіцієнтів кореляції ρ -Спірмена між показниками різних типів рефлексивності та показниками шкал потенціалу самозмінювань.

Шкали опитувальника «Потенціал самозмінювань»	Шкали опитувальника «Диференціальний тип рефлексивності»		
	Системна рефлексія	Інтроспекція	Квазірефлексія
Потреба у самозмінюванні	0,382* (p=0,012)	-0,167 (p=0,285)	0,024 (p=0,879)
Здібність до усвідомлених самозмінювань	0,484** (p=0,001)	-0,314* (p=0,040)	-0,173 (p=0,267)
Віра у можливість самозмінювань	0,265 (p=0,086)	-0,200 (p=0,198)	0,144 (p=0,357)
Можливість самозмінювань	-0,431** (p=0,004)	0,406** (p=0,007)	0,140 (p=0,372)
Загальний показник потенціалу самозмінювань	0,473** (p=0,001)	-0,378* (p=0,013)	-0,050 (p=0,748)

Примітка: * - коефіцієнти кореляції статистично значущі при $p < 0,05$

** - коефіцієнти кореляції статистично значущі при $p < 0,01$

Далі за тим же коефіцієнтом кореляції ми підраховали силу взаємозв'язку показників за шкалами опитувальника «Потенціал самозмінювань» із показниками опитувальника «Контроль за дією» (табл. 2).

Таблиця 2

Значення коефіцієнтів кореляції ρ -Спірмена між показниками контролю за дією при плануванні, реалізації та невдачі та показниками шкал потенціалу самозмінювань.

Шкали опитувальника «Потенціал самозмінювань»	Шкали опитувальника «Контроль за дією»		
	Контроль за дією при плануванні	Контроль за дією при реалізації	Контроль за дією при невдачі
Потреба у самозмінюванні	0,285 (p=0,064)	0,236 (p=0,127)	-0,105 (p=0,503)
Здібність до усвідомлених самозмінювань	0,355* (p=0,020)	0,353* (p=0,020)	0,026 (p=0,869)
Віра у можливість самозмінювань	-0,039 (p=0,805)	0,081 (p=0,604)	-0,048 (p=0,762)
Можливість самозмінювань	-0,206 (p=0,184)	-0,275 (p=0,075)	0,115 (p=0,464)
Загальний показник потенціалу самозмінювань	0,227 (p=0,142)	0,346* (p=0,023)	-0,060 (p=0,701)

Примітка: * - коефіцієнти кореляції статистично значущі при $p < 0,05$

Аналогічно ми обчислили силу взаємозв'язку між показниками шкал опитувальника «Диференціальний тип рефлексивності» та шкал опитувальника «Контроль за дією» (табл. 3)

Таблиця 3

Значення коефіцієнтів кореляції r -Спірмена між показниками різних типів рефлексивності та показниками контролю за дією при плануванні, реалізації та невдачі

Шкали опитувальника «Контроль за дією»	Шкали опитувальника «Диференціальний тип рефлексивності»		
	Системна рефлексія	Інтроспекція	Квазірефлексія
Контроль за дією при плануванні	-0,038 ($p=0,807$)	-0,557** ($p=0,000$)	-0,395** ($p=0,009$)
Контроль за дією при реалізації	-0,112 ($p=0,474$)	-0,595** ($p=0,000$)	-0,300 ($p=0,051$)
Контроль за дією при невдачі	-0,289 ($p=0,060$)	-0,141 ($p=0,366$)	-0,083 ($p=0,597$)

Примітка: ** - коефіцієнти кореляції статистично значущі при $p<0,01$

При кореляційному аналізі результатів дослідження було виявлено, що високі показники за системною рефлексивністю мають виражений зв'язок із високими показниками як загального потенціалу самозмінювань, так і окремих його шкал (окрім віри у самозмінювання), тоді як інтроспекція негативно корелює із загальним показником та шкалою здібності до усвідомлених самозмінювань і позитивно – із можливістю до самозмінювань (шкалою, що відображає ригідність). Таким чином, обидві гіпотези дослідження підтверджено.

Окрім цього, ми з'ясували, що квазірефлексія та інтроспекція від'ємно корелюють зі шкалами контролю за дією (при плануванні та реалізації); контроль за дією при реалізації має позитивний зв'язок із загальним показником самозмінювань та здібністю до усвідомлених самозмінювань, із якою також позитивно пов'язаний контроль за дією при плануванні.

Результати дослідження можуть бути використані під час психологічного та професійного консультування, проведення тренінгів, спрямованих на загальний розвиток особистості та інше.

Що стосується подальших перспектив дослідження особливостей потенціалу самозмінювань у осіб з різним типом рефлексивності, вважаємо доцільним торкнутися взаємозв'язку різних типів рефлексивності з іншими самопроцесами та зробити вибірку досліджуваних більшою за обсягом.

Список використаних джерел:

1. Леонтьев Д. А. Рефлексия «хорошая» и «дурная»: от объяснительной модели к дифференциальной диагностике / Д. А. Леонтьев, Е. Н. Осин // Психология. Журнал Высшей школы экономики. – 2014. – Т.11, №4. – С. 110-135.
2. Манукян В. Р. Опросник для диагностики потенциала самоизменений личности / В. Р. Манукян, И. Р. Муртазина, Н. В. Гришина // Консультативная психология и психотерапия – 2020. - №4. – С. 35-58.
3. Опросник «Контроль за действием» [Электронный ресурс] / Режим доступа: URL: https://psylab.info/%D0%9E%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%C2%AB%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BB%D1%8C_%D0%B7%D0%B0_%D0%B4%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B8%D0%B5%D0%BC%C2%BB

СЕКЦІЯ XXVI. МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

INFLUENCE OF HYPOXIC-HYPERCAPNIC BIOELECTRIC ACTIVITY LOADS BRAIN

Ibragimov Sherzod Umidovich

Medical Faculty of SamSMU, Samarkand, Uzbekistan

Summary. *Evaluation of various functional states is an important task for determining the body's resistance to adverse environmental factors and possible adaptation mechanisms. In this work, an analysis of the amplitudes of EEG rhythms before and after hypoxic-hypercapnic load was carried out. Delta and theta rhythms increased sharply in the frontal and left occipital zones. It has been suggested that short-term hypoxic hypercapnia causes the activation of somnogenic systems.*

Negative environmental factors, physical, psychoemotional overvoltage contribute to neurohumoral dysregulation of the external respiratory system. Various variants of hypoxic-hypercapnic load on the body are observed in various types of military-professional activities. The central nervous system plays a leading role in adapting the body to adverse external influences. Prolonged oxygen starvation causes the death of neurocytes and impaired brain functions of varying degrees of severity. In a certain mode, a moderate normobaric hypoxic-hypercapnic load mobilizes the protective forces of the brain and the adaptive capabilities of the body as a whole, increases the resistance of the brain to subsequent damaging effects, including severe forms of hypoxia and ischemia. The human body has high adaptive capabilities to unusual and extreme environmental conditions: intense physical exertion, gas factors of the highlands, increased respiratory resistance.

The aim of the study - is to find out the effect of short-term hypoxic-hypercapnic load on the bioelectric activity of the human brain.

Materials and methods. In this work, 20 practically healthy right-handed men 18-23 years old were examined. The bioelectric activity of the brain was recorded in a monopolar manner using the Neuron-Spectrum-1 electroencephalograph according to the 10-20 system. The hypoxic-hypercapnic load was respiration from the confined space with a volume equal to three GFL of the test subject for three minutes. The EEG was recorded at rest with the eyes closed in the sitting position before and at load. Amplitude characteristics of α , high-frequency and low-frequency β , δ , soundrhythms were analyzed. The data were processed statistically in the program - Microsoft Excel || using Student's t-test.

Results and discussions. The obtained results showed that hypoxic-hypercapnic exposure led to a reliable ($p < 0.05$) increase in delta rhythm amplitude in all cortical zones, except the right occipital and right temporal zones, and to a pronounced asymmetry of its distribution. The increase in delta activity was 43.7% in the left frontal zone, 26% in the right frontal zone, 26.4% in the left occipital zone, 10.9% in the left temporal zone, 15.7% in the left parietal zone, 31.3% in the right parietal zone. The amplitude of theta rhythm significantly increased in the frontal and occipital cortex by 46.2% and 31.8%, respectively, on the right and 34.6% and 16.4% on the left. Beta rhythm changes were unreliable throughout the cortex, except for the occipital region. There was an increase of 87.6% in high frequency and 63.7% in low frequency rhythm on the right, 93% in RF and 78% in low

frequency rhythm on the left). The change in the amplitude of the alpha rhythm turned out to be unreliable. The activity of the frontal regions decreased in both hemispheres, in the parietal and temporal zones did not change, in the occipital regions bioelectric activity decreased only in the left hemisphere, and in the right somewhat increased. In case of oxygen deficiency and with the action of carbon dioxide, vascular expansion and increased blood flow to the oblong brain and hypothalamus occur. Thus, somnogenic reticulocortical and thalamocortical systems are activated, which lead to an increase in slow wave activity: protective inhibition of cerebral cortex activity occurs. Changes in EEG in hypoxic hypercapnia obtained during the study are similar to changes in EEG in anesthesia with diethyl ether and barbiturates: in the initial stage, an increase in beta activity is observed, and with a deepening of anesthesia, regular high-amplitude delta activity and theta activity appear. The results determine the need for special selection of persons for military service in aviation and the submarine fleet, the expediency of hypoxic and hypercapnic training of military personnel for adaptation, can serve as the basis for correcting the methods of early development of children subjected to perinatal hypoxic hypercapnia, to find new methods for the prevention of ischemic strokes.

Conclusions. Short-term hypoxic hypercapnia causes changes in the bioelectric activity of the brain that affect the EEG: a sharp increase in delta, theta activity, a slight increase in beta rhythm mainly in the frontal regions, as well as in the left occipital. It is assumed that short-term hypoxic hypercapnia causes the activation of somnogenic reticulocortical and thalamocortical systems.

References:

1. Shams, I., Avivi, A., & Nevo, E. (2005). Oxygen and carbon dioxide fluctuations in burrows of subterranean blind mole rats indicate tolerance to hypoxic-hypercapnic stresses. *Comparative Biochemistry and Physiology Part A: Molecular & Integrative Physiology*, 142(3), 376-382.
2. Ar, A., Arieli, R., & Shkolnik, A. (1977). Blood-gas properties and function in the fossorial mole rat under normal and hypoxic-hypercapnic atmospheric conditions. *Respiration physiology*, 30(1-2), 201-218.
3. Corrado, A., De Paola, E., Gorini, M., Messori, A., Bruscoli, G., Nutini, S., ... & Ginanni, R. (1996). Intermittent negative pressure ventilation in the treatment of hypoxic hypercapnic coma in chronic respiratory insufficiency. *Thorax*, 51(11), 1077-1082.
4. Vannucci, R. C., & Vannucci, S. J. (1997). A model of perinatal hypoxic-ischemic brain damage. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 835, 234-249.
5. Rothman, S. M., & Olney, J. W. (1986). Glutamate and the pathophysiology of hypoxic-ischemic brain damage. *Annals of Neurology: Official Journal of the American Neurological Association and the Child Neurology Society*, 19(2), 105-111.
6. Rice, J. E., Vannucci, R. C., & Brierley, J. B. (1981). The influence of immaturity on hypoxic-ischemic brain damage in the rat. *Annals of Neurology: Official Journal of the American Neurological Association and the Child Neurology Society*, 9(2), 131-141.
7. Ibragimov, S., Ibadov, R. A., Arifjanov, A. S., & Abdullajanov, B. R. (2020). BRAIN BLOOD CIRCULATION. OPTIMIZATION AND IMPROVEMENT OF BRAIN BLOOD FLOW (LITERATURE REVIEW). *INTEGRACIÓN*.
8. Ibragimov, S. (2021). SOME OF THE MOST EFFECTIVE AND POWERFUL NOOTROPES. *ГРААЛЬ НАУКИ*, (5), 337-341.
9. Ibragimov, S. (2020). REFLECTIONS AND THOUGHTS OF MEDIEVAL SCIENTISTS ON THE IMPORTANCE OF A HEALTHY LIFESTYLE. *InterConf*.
10. Umidovich, I. S. (2021). CIRCUMSTANCES CONTRIBUTING TO THE CHOICE OF THE METHOD OF PLASTY OF THE ABDOMINAL WALL OF PATIENTS WITH VENTRAL HERNIAS. *Наука, образование и культура*, (2 (57)), 31-32.
11. Ibragimov, S. (2021). ВЛИЯНИЕ ФОРСКОЛИНА НА ОРГАНИЗМ ЧЕЛОВЕКА В ЦЕЛОМ. *InterConf*.

IS OBESITY A FEATURE OF THE CONSTITUTION OR AN ACQUIRED DISEASE?

Buturlina Oleksandra Oleksandrivna

Student

Bogomolets National Medical University, Ukraine

Scientific adviser: Dobrianskyi Dmytro Viktorovych

Cand.Sc.

Bogomolets National Medical University, Ukraine

In recent decades the problem of obesity has become global. Obesity is one of the most common diseases in the world, which is characterized by a violation of the overall energy balance of the body and metabolism, as well as excessive deposition of fat in tissues, especially in the subcutaneous fat. Approximately 13% of the adult population is obese, but if we add the number of overweight people, the figure will increase to 39%, which is a significant part of the adult population [1]. Obesity is diagnosed on the basis of anthropometry by the value of body mass index (BMI) ≥ 30 kg / m². BMI values ≥ 25 kg / m² indicates the presence of excess body weight [1].

In 2009, the Lancet published a joint analysis of 57 prospective studies on the relationship between body mass index and specific cause of death in 900,000 adults (mostly from Western Europe and North America). It was found that mortality was lowest in those participants whose BMI ranged from 22.5 to 25 kg / m². An increase in BMI for every 5 kg / m² increased all-cause death by 30%, cardiovascular mortality by 40%, mortality from diabetes, kidney and liver disease by 60-120%, and cancer mortality by 10%. Based on these data, it was found that the percentage of people living to 70 years of age with normal BMI is almost 80%, with obesity - only 50-65% [2].

Obesity significantly reduces life expectancy by promoting cardiometabolic disorders (type 2 diabetes, dyslipidemia, coronary heart disease) and non-metabolic diseases (gastroesophageal reflux disease, nonalcoholic steatohepatitis, cancer, musculoskeletal disorders) [3].

Many factors are involved in the pathogenesis of obesity: genetic, ethnic, behavioral, hormonal. The Genome-Wide Association Studies (GWAS) research on BMI, waist-to-hip ratio, and other signs of obesity have identified more than 300 single-nucleotide polymorphisms (SNPs). This helped to give an idea of the biology of obesity. Genes near the loci that regulate total body weight are expressed in the CNS, whereas fat distribution genes in adipose tissue. Analysis of the interaction of genes with the environment and lifestyle has shown that our environment, which is becoming more prone to obesity, may increase the genetic risk of obesity, but those at higher risk can mitigate this hazard by increasing physical activity and possibly avoid certain food ingredients. The most common form of obesity due to chromosomal abnormalities is Prader-Willi syndrome (15q11-13). A Prader-Willi-like phenotype that can be observed in deletions of chromosome 6 regions, including SIM1 or MRAP2 genes, and also by duplication of region 6q16.3q23.3 with multiple marker chromosome (sSMC) formation has been described in many research [4, 5]. Fragile X-syndrome (FXS) with the Prader-Willi phenotype (PWP) has also been described in children with hyperphagia observed in childhood, with a lack of satiety and obesity, and more expressed behavioral disorders, than those with FXS without PWP [6].

As obesity is a complex, multifactorial condition, some GWAS have integrated demographic factors (such as sex and age) and environmental factors (such as physical activity, diet or smoking) into their analyses. Despite sample sizes of more than 200,000 individuals, these genome-wide gene-by-environment (G×E) interaction analyses remain challenging and so far only 12 loci have been identified, the effects of which on obesity are attenuated or exacerbated by non-genetic factors. Nevertheless, the G×E interaction between the *FTO* (fat mass and obesity associated gene) locus and a healthy lifestyle has been robustly replicated. Specifically, increased physical activity or a healthy diet can attenuate the effect of the *FTO* locus on obesity risk by 30–40% [7].

As an attempt to explain the relationship between heredity and body weight, the behavioral susceptibility theory (BST) has been proposed, according to which genetic factors affect weight by regulating appetite, which manifests itself in various patterns of eating behavior. There are links with overeating in polymorphic variants of genes whose products are involved in the regulation of satiety. Analysis of GWAS results showed that obesity-associated loci include genes involved in appetite control and satiety (melanocortin 4 receptor gene (MC4R), brain neurotrophic factor gene (BDNF), neuronal growth regulator (NEGR1)), production of insulin (transcription factor gene 7 (TCF7L2), insulin receptor substrate gene 1 (IRS1)), formation of adipose tissue cells, also in energy and lipid metabolism (gene associated with fat mass and obesity (FTO), mTOR-associated regulatory protein gene (RPTOR), mitogen-activated kinase 5 gene (MAP2K5)) [8].

In addition, analysis of genes associated with cardiometabolic diseases with general pathogenesis (obesity, diabetes, hypertension, coronary heart disease, breast cancer, breast cancer, polycystic ovary syndrome, kidney cancer) revealed loci and molecular pathways that are common.

According to the hypothesis of energy imbalance, obesity develops with the predominance of energy consumption over energy expenditure. This situation can develop both with excessive food intake and sedentary lifestyle. However, some factors of the perinatal and early neonatal periods may affect the formation of morphological parameters of adipose tissue. There is a causal relationship between adult obesity and his diet both at an early age and in adulthood [9].

Considering a number of studies, namely, a clinical investigations of Genome-Wide Association Studies (GWAS), it can be concluded that obesity still has a genetic basis, and to some extent is a constitutional feature, but given that lifestyle modifications, in particular, increased physical activity and healthy eating, weaken the influence of genetic factors and provide a significant reduction in the risk of obesity in people who are prone to it, allows us to establish that obesity is an acquired disease rather than a hereditary feature of body structure.

References:

1. WHO (2018) – Fact sheet – Obesity and overweight. Updated February 2018.
2. Prospective Studies Collaboration, Whitlock G., -Lewington S. et al. Body-mass index and cause-specific mortality in 900 000 adults: collaborative analyses of 57 prospective studies. *Lancet*. 2009;373(9669):1083-1096.
3. Blüher M. Adipose tissue inflammation: a cause or consequence of obesity-related insulin resistance? *Clin Sci*. 2016;130(18):1603-1614.
4. Bonnefond A, Raimondo A, Stutzmann F, et al. Loss-of-function mutations in SIM1 contribute to obesity and Prader-Willi-like features. *The Journal of clinical investigation*. 2013;123(7):3037-3041.

5. Desch L, Marle N, Mosca-Boidron A-L, et al. 6q16.3q23.3 duplication associated with Prader-Willi-like syndrome. *Mol Cytogenet.* 2015;8(1):42.
6. Martinez-Cerdeno V, Lechpammer M, Noctor S, et al. FMR1 premutation with Prader-Willi phenotype and fragile X-associated tremor/ataxia syndrome. *Clin Case Rep.* 2017;5(5):625-629.
7. Kilpelainen, T. O. et al. Physical activity attenuates the influence of FTO variants on obesity risk: a meta-analysis of 218,166 adults and 19,268 children. *PLoS Med.* 8, e1001116 (2011).
8. Su L.-N, Wang Y-B, Wnag C-G, et al. Network analysis identifies common genes associated with obesity in six obesity-related diseases. *Journal of Zhejiang University-SCIENCE B.* 2017;18(8):727-732.
9. Serov V.N., Kan N.I. Obesity and reproductive health (literature review) // *Problems of reproductivity.* – 2004. – № 3. – p.1620.

ЗМІНИ ТОПОГРАФОАНАТОМІЧНОГО ПОЛОЖЕННЯ НИРКИ ПІСЛЯ ВИДАЛЕННЯ КОНТРАЛАТЕРАЛЬНОЇ

Монастирський Володимир Миколайович

ORCID ID: 0000-0002-7178-9569

д-р.мед.наук, доцент,

доцент кафедри хірургії з курсом стоматології факультету післядипломної освіти
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова, Україна

Півторак Володимир Ізяславович

ORCID ID: 0000-0001-7234-3596

д-р.мед.наук, професор, завідувач кафедри клінічної анатомії та оперативної хірургії
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова, Україна

Бурков Микола Валентинович

канд.мед.наук, доцент, доцент кафедри клінічної анатомії та оперативної хірургії
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова, Україна

Дослідження взаємозв'язків топографоанатомічного положення нирки з типами статури людини представляють клінічний інтерес. Опущення нирки в поєднанні з патологічною ротацією внаслідок топографоанатомічних особливостей супроводжується гемодинамічними порушеннями та розвитком сечокам'яної хвороби.

Хворі з єдиною ниркою, після нефректомії, перебувають у групі ризику, оскільки зростає небезпека виникнення нирковокам'яної хвороби. Це може бути пов'язано з компенсаторною гіпертрофією, структурними та фізіологічними змінами, які призводять до утворення каменів [1]. Збільшення маси часто приводить до нефроптозу. Детальне дослідження анатомії нирки необхідне для оптимізації передопераційного планування та вибору певної оперативної техніки.

Висота розташування правої та лівої нирок різна. Ліва нирка в нормі частіше розміщується на рівні від Th11 до L2-L3. Права нирка знаходиться на рівні Th12 - L3. Згідно з даними літератури, основаними на дослідженнях комп'ютерної томографії синтопія нирок наступна. Права нирка розташована приблизно на 1-2 см нижче лівої нирки через розташування печінки. Діафрагма ззаду покриває верхню третину нирок, де також є тісний зв'язок з плеврою, яка простягається до рівня 12-го ребра. Спереду права нирка обмежена печінкою і вигином правої товстої кишки. Середня відстань між верхнім полюсом правої нирки і печінкою становить $7,5 \pm 1,5$ мм [2]. Низхідна частина дванадцятипалої кишки з головою підшлункової залози перекриває праву ниркову порожнину. Ліва нирка обмежена спереду лівим вигином товстої кишки. За даними комп'ютерної томографії відстань між лівою ниркою і селезінкою коливається в межах 1-15 мм в середньому $7,3 \pm 1,4$ мм. Права нирка від головки залози відстоїть на відстань від 22 до 41 мм, середні значення $36,5 \pm 5,9$ мм. Ліва нирка до хвоста залози прилягає значно щільніше, відстань вкладається в діапазон 3 - 32 мм, середні значення $18,7 \pm 2,6$ мм. Верхні полюси обох нирок примикають до надниркових залоз, які можуть закривати нирку, особливо зліва. Задня поверхня нирки прилягає до поперекової м'язі.

Ниркові судини, зокрема, артерії, за даними морфологів [3], характеризуються варіабельністю за джерелами відходу від магістральних судин, топографією,

способом розгалуження, просторовими взаємовідношеннями гілок, синтопією з іншими анатомічними структурами, за кількістю та морфометричними характеристиками. Дублювання ниркових артерій частіше зустрічається на правій стороні. Подвійні артерії часто схожі за калібром, за винятком додаткових ниркових артерій, які зустрічаються приблизно у 25% пацієнтів. Додаткові артерії до верхнього полюсу зазвичай мають менший діаметр, ніж до нижнього полюсу. Дослідження статевих особливостей будови ниркових артерій показало, що додаткові артерії зустрічаються у чоловіків в 53% випадків, а у жінок - в 47% спостережень. Наявність додаткових ниркових артерій є фактором ризику розвитку посттрансплантаційних ускладнень. Права ниркова артерія проходить за нижньою порожнистою веною і, як правило, є задньою і перевершує ліву і праву ниркові вени. Приблизно в 30% випадків ниркова артерія розташована попереду ниркової вени. Знання варіацій ниркових артерій набуває все більшого значення у зв'язку зі збільшенням кількості трансплантацій нирок, реконструкцій судин і різних хірургічних, урологічних та радіологічних методів, виконаних в останні роки [4].

Нами визначені характеристики положення єдиної нирки, після нефректомії контралатеральної, у фронтальній, сагітальній та горизонтальній площинах у пацієнтів різних соматотипів [5]. У хворих через 2-5 років після видалення контралатеральної нирки нами спостерігалися статистично значуще менші кути нахилу правої єдиної нирки у фронтальній площині порівняно параметрами у осіб з двома нирками, які не мали захворювань нирок та сечових шляхів [6]. Кути нахилу правої та лівої єдиних нирок хворих усіх соматотипів у горизонтальній площині статистично значуще більші порівняно параметрами у осіб з двома нирками, які не мали захворювань нирок та сечових шляхів. Кути нахилу лівої єдиної нирки хворих усіх соматотипів у сагітальній площині статистично значуще менші, ніж параметри правої єдиної нирки. Наші дослідження морфометрії кутів нирок у трьох площинах підтверджують висновок прижиттєвого дослідження пацієнтів С.М. Лященко [2] про відсутність статистично значущих відмінностей просторового положення нирок у віковому та статевому аспектах.

Більші значення кутів нахилу правої нирки дослідники пояснюють тиском правої частки печінки на верхній полюс правої нирки. Опущення нирки в поєднанні з патологічною ротацією внаслідок топографоанатомічних особливостей супроводжується гемодинамічними порушеннями та розвитком сечокам'яної хвороби. Яке положення займе нирка при цьому, важливо знати для оцінки механізмів розвитку ускладнень. Проведене нами математичне моделювання показало, що збільшення ваги нирки приводить до її переміщення вниз вздовж осі нирки та зменшення кута у фронтальній проекції нирки, причому змінюються і фізичні властивості середовища в якому знаходиться нирка [7]. Єдина функціонуюча нирка компенсаторно збільшується, так як бере на себе роль втраченого органу: це пояснює збільшення частоти запальних процесів та інших ускладнень, які супроводжують перебіг хвороби. Нефроптоз єдиної нирки після нефректомії частіше всього спостерігається у жінок екоморфного соматотипу. Як у жінок, так і у чоловіків частіше виникає опущення правої нирки. У залежності від стадії опущення нирки погіршується її азотовидільна функція та підвищується рівень артеріального тиску [8].

Застосування комп'ютерної томографії для вивчення заочеревинного простору після нефректомії показало, що при видаленні лівої нирки найбільше змінює своє положення хвіст підшлункової залози, а після видалення правої - печінковий вигин ободової кишки. Встановлено, що після нефректомії основним вектором зміщення

органів дорсальний і медіальний напрямок, а також переміщення деяких органів краніально [2].

Кількісний аналіз положення єдиної нирки у трьох координатних площинах дає можливість прогнозування виникнення хвороб нирки. Проведені дослідження підтвердили взаємозв'язок гемодинамічних порушень при нефроптозі з розподілом хворих за ступенем опущення нирки. Результати кореляційного, кластерного і дискримінантного аналізу показали, що більш тісний взаємозв'язок спостерігається між гемодинамічними порушеннями і ступенем ротації нирки. Ми вважаємо, що ротація нирки є більш суттєвим фактором, що впливає на стан хворого, ніж її опущення [9].

Список використаних джерел:

1. Cleper, R. (2018). Solitary kidney – is it too little? *Harefuah*, 157(1), 58-62. Retrieved from <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/29374876/>
2. Лященко, С. Н., Чемезов, С. В., Лященко, Д. Н., & Сафронова, Ю. В. (2017) Компьютерно-томографическая анатомия забрюшинного пространства в норме и после нефрэктомии. *Морфология*, 5, 74-79.
3. Хмара, Т. В., Комар, Т. В., Хмара, А. Б., & Нікорич, Д. М. (2016). Варіант кровопостачання органів черевної порожнини, заочеревинного простору і діафрагми у плодів 5 місяців. *Клінічна анатомія та оперативна хірургія*, 15(2), 69-72. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/kaoch_2016_15_2_20
4. Gulas, E., Wyśiadecki, G., Szymański, J., Majos, A., Stefańczyk, L., Topol, M., & Polgaj, M. (2018). Morphological and clinical aspects of the occurrence of accessory (multiple) renal arteries. *Archives of medical science: AMS*, 14(2), 442-453. doi: 10.5114/aoms.2015.55203
5. Півторак, В. І., & Монастирський, В. М. (2018) Особливості топографії єдиної нирки після видалення контралатеральної. *Патологія*, 15(2), 236-241. doi: 10.14739/2310-1237.2018.2.141369
6. Monastyrskiy, V. M., Pivtorak, V. I. (2018) Somatotypological features of topographic kidney anatomy of patients without any kidney and urinary tract diseases. *Biomedical and biosocial anthropology*, (30), 56-61. doi: 10.31393 / bba30-2018-08
7. Monastirskiy, V.M., Pivtorak, V.I., Fedotov, V.A. (2017) Modeling of possible movements of a single human kidney. *Deutscher Wissenschaftsherald*. (5), 31-33. doi: <https://dwherold.de/onewebmedia/2017/5-2017/Monastirskiy%2031-33.pdf>
8. Монастирський, В.М., Півторак, В.І., & Суходоля, С.А. (2018) Компенсаторні та пристосувальні реакції єдиної нирки після нефрэктомії контралатеральної // *Світ медицини та біології*, 3(65), 170-173. doi: 10.26724/2079-8334-2018-3-65-170-173
9. Монастирський, В. М., Півторак, В. І., & Капшук, О. М. (2018). Фіксація нирки у фізіологічному положенні як профілактика рецидиву нефролітіазу хворих з коралоподібними каменями єдиної нирки. *Клінічна анатомія та оперативна хірургія*, 17(1), 62-66. Doi: <https://doi.org/10.24061/1727-0847.17.1.2018.10>

ОЖИРІННЯ, ЗАПАЛЕННЯ ТА НЕАЛКОГОЛЬНА ЖИРОВА ХВОРОБА ПЕЧІНКИ

Півторак Катерина Володимирівна

ORCID ID: 0000-0001-9187-7964

д-р.мед.наук, доцент, кафедра клінічної фармації та клінічної фармакології
Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова, Україна

Феджага Ірина Володимирівна

ORCID ID: 0000-0002-5628-8918

канд.мед.наук, доцент, кафедра внутрішньої та сімейної медицини
Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова, Україна

Ожиріння вважається головною проблемою охорони здоров'я в двадцять першому столітті. Це хронічне прозапальне захворювання, яке системно впливає на нормальну фізіологію і обмін речовин, викликаючи множинні пов'язані захворювання, такі як серцево-судинні захворювання, діабет, неалкогольна жирова хвороба печінки (НАЖХП) і деякі види раку [1, 2]. Наявність ожиріння та абдомінальний тип розподілу жирової тканини сприяють формуванню НАЖХП. Абдомінальне ожиріння відіграє провідну роль у розвитку і прогресуванні інсулінорезистентності (ІР). Для діагностики вісцерального ожиріння використовують індекс ОТ/ОС (окружність талії/окружність стегна), що дозволяє оцінити пріоритетне скупчення жиру в абдомінальному жировому депо [3].

За даними літератури, індекс маси тіла (ІМТ) є незалежним предиктором розвитку жирової інфільтрації печінки. Як показали дослідження поширеність НАЖХП лінійно зростає зі збільшенням ІМТ, досягаючи в 14 разів більш високого ризику при ІМТ 37,5-40 кг/м², в порівнянні з населенням з нормальною вагою [4]. Як і очікувалося, абсолютний ризик вищий у пацієнтів з діабетом при будь-якому ІМТ. Зокрема, що стосується ризику НАЖХП, наявність діабету в популяції з нормальною масою тіла була еквівалентно збільшенню ІМТ на 5-10 кг/м². Фактично, до 70% пацієнтів з цукровим діабетом мають жирові захворювання печінки [5], і у пацієнтів з НАЖХП і діабетом спостерігається більш виражений ступінь запалення при біопсії печінки і більш швидка еволюція в напрямку гепатоцелюлярної карциноми. Дані Роттердамського дослідження продемонстрували, що співіснування НАЖХП і діабету пов'язано з більш високим ризиком розвитку фіброзу печінки [6,7], і на цей процес не впливає вік. Більш того, не тільки наявність діабету, але порушення толерантності до вуглеводів мають взаємозв'язок з підвищеним ризиком розвитку НАСГ у пацієнтів з НАЖХП [8, 9]. Нарешті, наявність діабету збільшує смертність у пацієнтів з НАЖХП [10]. З іншого боку, важливо згадати, що наявність НАЖХП збільшує ризик гіперглікемії і у пацієнтів, які вже страждають на діабет, підсилює ризик метаболічної декомпенсації. Таким чином, зв'язок між НАЖХП і інсулінорезистентністю є взаємнообтяжуючим [11].

Кілька досліджень продемонстрували зв'язок між НАЖХП з невеликою вагою і метаболічними факторами ризику, такими як дисліпідемія, гіперглікемія та вісцеральне ожиріння [12, 13, 14]. Більш того, споживання фруктози і дієта, багата холестерином, були пов'язані з розвитком НАЖХП [15, 16].

Шведські вчені, провівши дослідження на 2664 пацієнтах з НАЖХП, виявили, що пацієнти з ІМТ менше 25 мають більш низькі стадії фіброзу, проте вони схильні до вищого ризику важкого захворювання печінки в порівнянні з пацієнтами з НАЖХП і більш високим ІМТ, незалежно від наявних супутніх порушень [17].

Метааналіз китайських вчених показав, що для пацієнтів з НАЖХП та ожирінням (відповідно до етнічних специфічних показників ІМТ для визначення ожиріння) може передбачатися гірший довгостроковий прогноз і ожиріння бути незалежним фактором розвитку НАСГ або розвинутого фіброзу у пацієнтів з НАЖХП [18]. НАСГ слід розглядати як потенційну мішень для фармакологічного лікування [19].

Отже, дисфункція жирової тканини, зумовлена низьким рівнем адипонектину та високим рівнем лептину сприяє окисному стресу і запаленню, що лежить в основі патогенезу НАЖХП та кардіо-васкулярних ускладнень [20,21].

Список використаних джерел:

1. Sbraccia P, Finer N, editors. Obesity. Pathogenesis, Diagnosis, and Treatment. Springer; 2019. Part of the Endocrinology book series (ENDOCR), Cordero P, Li J, Oben JA. Obesity and NAFLD; p. 179-194. Available from: <https://link.springer.com/referencework/10.1007%2F978-3-319-47685-8>.
2. Pivtorak KV. The role of systemic inflammation and endothelial dysfunction in pathogenesis of cardiovascular disease in patients with nonalcoholic fatty liver disease. J. Hepatol. 2016 Dec; 64(2): S486. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0168-8278\(16\)00830-8](https://doi.org/10.1016/S0168-8278(16)00830-8).
3. Півторак КВ. Антропометричне дослідження хворих на неалкогольну жирову хворобу печінки. Запорозький медичний журнал. 2017; 19, 5(104): 623-628. DOI: <https://doi.org/10.14739/2310-1210.2017.5.110169>.
4. Loomis KA, Kabadi S, Preiss D, Hyde C, Bonato V, St Louis M, et al. Body Mass Index and Risk of Nonalcoholic Fatty Liver Disease: Two Electronic Health Record Prospective Studies. J Clin Endocrinol Metab. 2016 Mar; 101(3): 945-952. doi: 10.1210/jc.2015-3444.
5. Tilg H, Moschen AR, Roden M. NAFLD and diabetes mellitus. Nat Rev Gastroenterol Hepatol. 2017 Jan; 14(1): 32-42. doi: 10.1038/nrgastro.2016.147.
6. Koehler EM, Plompen EP, Schouten JN, Hansen BE, Darwish Murad S, Taimr P, et al. Presence of diabetes mellitus and steatosis is associated with liver stiffness in a general population: The Rotterdam study. Hepatology. 2016 Oct; 63(1): 138-147. doi: 10.1002/hep.27981.
7. Younossi ZM, Koenig AB, Abdelatif D, Fazel Y, Henry L, Wymer M. Global epidemiology of nonalcoholic fatty liver disease-meta-analytic assessment of prevalence, incidence, and outcomes. Hepatology. 2016 Jul; 64: 73-84. <https://doi.org/10.1002/hep.28431>.
8. Loomba R, Abraham M, Unalp A, Wilson L, Lavine J, Doo E, et al. Nonalcoholic Steatohepatitis Clinical Research Network. Association between diabetes, family history of diabetes, and risk of nonalcoholic steatohepatitis and fibrosis. Hepatology. 2012 Sep; 56(3): 943-951. doi: 10.1002/hep.25772.
9. Півторак КВ. Стан ліпідного, вуглеводного обмінів та функції серцево-судинної системи хворих на неалкогольну жирову хворобу печінки з надлишковою масою тіла та ожирінням. Вісник проблем біології та медицини. 2013; 3, 1(102): 158-161.
10. Angulo P, Kleiner DE, Dam-Larsen S, Adams LA, Bjornsson ES, Charatcharoenwitthaya P, et al. Liver Fibrosis, but No Other Histologic Features, Is Associated With Long-term Outcomes of Patients With Nonalcoholic Fatty Liver Disease. Gastroenterology. 2015 Aug; 149(2): 389-397. e10. doi: 10.1053/j.gastro.2015.04.043.
11. Pivtorak KV. Endothelial dysfunction and insulin resistance – the components of development of cardiovascular complications patients with non-alcoholic fatty liver disease. Diabetes & Metabolism. 2016; 42(4): 294-295. DOI: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1262363616304451>.
12. Степанов ЮМ, Филиппова АЮ. Дислипидемия у пациентов с неалкогольным стеатозом печени и билиарной патологией и пути ее коррекции. Сучасна гастроентерологія. 2010; 4(54): 46-51.
13. Fracanzani AL, Petta S, Lombardi R, Pisano G, Russello M, Consonni D, et al. Liver and Cardiovascular Damage in Patients With Lean Nonalcoholic Fatty Liver Disease, and Association With Visceral Obesity. Clin. Gastroenterol. Hepatol. 2017 Oct; 15(10): 1604-1611.e1. doi: 10.1016/j.cgh.2017.04.045.

14. Пивторак ЕВ. Нарушения функции эндотелия у больных неалкогольной жировой болезнью печени. Экспериментальная и клиническая гастроэнтерология. 2014; 102(2): 63. DOI:<http://cyberleninka.ru/article/n/narusheniya-funktsii-endoteliya-u-bolnyh-nealkogolnoy-zhirovoy-boleznyu-pecheni>.
15. Enjoji, M.; Yasutake, K.; Kohjima, M.; Nakamuta, M. Nutrition and Nonalcoholic Fatty Liver Disease: The Significance of Cholesterol. *Int. J. Hepatol.* 2012; 2012: 1-6. doi: 10.1155/2012/925807.
16. Perdomo CM, Frühbeck G, Escalada J. Impact of nutritional changes on nonalcoholic fatty liver disease. *Nutrients.* 2019 Mar 21; 11(3): pii: E677. doi: 10.3390/nu11030677.
17. Hagström H, Nasr P, Ekstedt M, Hammar U, Stål P, Hultcrantz R, et al. Risk for Development of Severe Liver Disease in Lean Patients With Nonalcoholic Fatty Liver Disease: A Long-Term Follow-Up Study. *Hepatology communications.* 2018 Nov 30; 2(1). <https://doi.org/10.1002/hep4.1124>.
18. Feng-Bin Lu, En-De Hu, Lan-Man Xu, Lu Chen, Jin-Lu Wu, Hui Li, et al. The relationship between obesity and the severity of non-alcoholic fatty liver disease: systematic review and meta-analysis. *Expert Review of Gastroenterology & Hepatology.* 2018 Apr 02; 12(5): 491-502. <https://doi.org/10.1080/17474124.2018.1460202>.
19. Півторак КВ. Особливості фармакотерапії неалкогольної жирової хвороби печінки у хворих з надлишковою масою тіла та ожирінням. *Запорізький медичний журнал.* 2017; 19, 4 (103): 520-524. DOI:<http://dx.doi.org/10.14739/2310-1210.2017.4.105301>.
20. Pivtorak K, Fedzhaga I, Pivtorak N, Shevchuk N. Role of systemic inflammation and atherogenesis in the development of NAFLD and concomitant cardiovascular diseases. *Atherosclerosis* 2021 331, e232-e233. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.atherosclerosis.2021.06.715>
21. Pivtorak K, Yakovleva O, Pivtorak N, Fedzhaga I, Doroshkevich I. Metabolic features of adipose tissue and clinical significance of adipokins in patients with non-alcoholic fatty liver disease (review). *Georgian Medical News* 2021. 7-8 (316-317), 135-141. DOI: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/34511460/>

ОСОБЛИВОСТІ КЛІНІЧНОЇ КАРТИНИ ПОЛІОМІЄЛІТУ

Пилипенко В.С

здобувач вищої освіти медичного факультету №2
Донецький національний медичний університет, Україна

Екштейн К.С

асистент кафедри фізіології та патологічної фізіології
Донецький національний медичний університет, Україна

Поліомієліт-гостра вірусна антро-понозна інфекція з фекально-оральним шляхом передачі збудника, характеризується переважно враженням рухових нейронів спинного та головного мозку з розвитком паралічів.

Інапаратна форма, розвивається в майже 90% випадків являє собою здорове вірусоносійство, при якому вірус не виходить за межі лімфоглоткового кільця та кишківника. Про перенесену інфекцію судять по результатах вірусологічного чи серологічного обстеження. Виділяють декілька форм поліомієліту: абортівна (без ураження ЦНС), менінгіальну та паралітичну (найбільш типову). В залежності від локалізації виділяють: спінальний, бульбарний, контактний, енцефалітичний та змішаний варіанти паралітичної форми.

Для абортівної (катаральної) форми захворювання характерний гострий початок: короткочасне підвищення температури тіла, помірна інтоксикація, головна біль, болі в животі, які іноді супроводжуються блюванням та рідким стільцем без патологічних домішок. Протікає доброякісно та завершується одужанням через 3-7 днів. Діагноз ставиться на основі епідеміологічних та лабораторних даних.

При менінгіальній формі хвороба починається гостро з підвищення температури тіла до 39-40 градусів за Цельсієм з вираженою головною білью, блюванням, болями в спині ший та кінцівках. Менінгіальні симптоми виражені помірно, але можуть бути відсутніми. Типовим є наявність симптомів натягнення нервових стволів (Нері, Лагеса, Вассермана) та болючість при пальпації по ходу нервових стволів. Часто спостерігається горизонтальний ністагм. Можливий двоххвиловий перебіг хвороби. Перша хвиля протікає як абортівна форма захворювання, потім після ремісії, яка триває від одного до п'яти днів розвивається картина серозного менінгіту. При люмбальній пункції прозора спинномозкова рідина витікає під підвищеним тиском. Іноді запальні зміни в спинномозковій рідині можуть проявлятися на 2-3 дні пізніше виникнення менінгеального синдрому. Перебіг захворювання доброякісний: на початку 2-го тижня хвороби нормалізується температура, регресує менінгеальний синдром, а до 3-го тижня відбувається нормалізація складу спинномозкової рідини.

Спінальна (паралітична) форма захворювання спостерігається менше ніж у одного на 1000 інфікованих. Розвитку паралітичної форми захворювання можуть слугувати імунodefіцити, недостатнє харчування, вагітність, підшкірні та внутрішньом'язові ін'єкції, висока фізична активність в ранній стадії захворювання. В клінічній картині виділяється чотири періоди: препаралітичний, паралітичний, відновлення та період залишкових явищ.

Препаралітичний період триває 3-6 днів. Захворювання починається гостро з загальної інтоксикації та лихоманки. В перші дні захворювання відмічаються катаральні симптоми: риніт, трахеїт, тонзиліт, бронхіт, також можлива діарея. На 2-3 день приєднуються симптоми враження ЦНС. При двоххвиловій температурній кривій

неврологічні симптоми проявляються на другій хвилі після 1-2-денної апірексії. З'являється головна біль, болі в кінцівках та спині по ходу нервових стовбурів, блювання центрального генезу, гіперестезія, менінгеальні симптоми, а також симптоми натягування нервових стовбурів та корінців спинномозкових нервів. Зміни вегетативної нервової системи проявляються пітливістю. Можливі фібриляції м'язів, затримка сечовипускання. До кінця першого періоду загальний стан покращується, зменшується інтоксикація, знижується температура тіла, але посилюється больовий синдром і хвороба переходить в паралітичний період. Паралічі виникають на 2-6 день хвороби. Характерний м'язовий гіпотонус, арефлексії, проксимальна локалізація враження та їх мозаїчність (в зв'язку з загибеллю частини нервових клітин передніх рогів спинного мозку при збереженні інших). Частіше вражається поперековий відділ спинного мозку з розвитком парезів та паралічом м'язів тазового поясу та нижніх кінцівок. При грудній локалізації процесу паралічі поширюються на міжреберні м'язи та діафрагму та викликають дихальні розлади. Враження шийного та грудного відділів спинного мозку проявляється паралічами та парезами м'язів шиї та верхніх кінцівок. В залежності від кількості вражених сегментів спинного мозку, спінальна форма може бути обмеженою (монопарез) чи розповсюдженою. Ізольоване враження окремих м'язів при збереженні функцій інших призводить до порушення взаємодії між ними, розвитку контрактур, деформацією суглобів. Паралітичний період триває від декількох днів до 2 тижнів, після чого починається період відновлення. Найпомітніше відновлення порушених функцій відбувається в перші 3-6 місяців. В подальшому сповільнюється, але відновлення триває до року, іноді до двох років.

Для бульбарної форми характерна висока лихоманка, виражена інтоксикація, блювання, тяжкий стан хворих. Препаралітичний період короткий або відсутній. Ця форма хвороби супроводжується враженням ядер рухових черепних нервів із залученням в процес життєво важливих центрів, які контролюють дихання, кровообіг та терморегуляцію. Враження ядер IX та X пар черепних нервів відбувається при гіперсекреції слизу, порушення ковтання, фонації та як наслідок-до обструкції дихальних шляхів, порушення вентиляції легень, гіпоксії, розвитку аспіраційної пневмонії. При враженні дихального і судинного центрів порушується нормальний ритм дихання, спостерігається ціаноз, порушення ритму серцевої діяльності, а також підвищення та пізніше падіння АТ. Спостерігається психомоторне збудження, сплутаність свідомості, а потім -сопор і кома. При стовбурових формах з ураженням ядер III, V та VII пар черепних нервів спостерігаються окорухові порушення та асиметрія обличчя внаслідок парезу мимічних м'язів. Дуже часто бульбарна форма закінчується летальним наслідком.

При ізольованому враженні ядра лицевого нерва розвивається тяжка понтична форма. Препаралітичний період, лихоманка, загальна інтоксикація, менінгеальні симптоми часто можуть бути відсутні. При огляді хворого виявляють парез чи параліч мимічних м'язів мускулатури половини обличчя, незмикання глазої щілини, опущення кута рота. Перебіг доброякісний, але можливе стійке збереження парезу лицевого нерву. Багато авторів описують енцефалітичну форму хвороби, при якій переважає загальноомозкова симптоматика. При враженнях різних відділів мозку також виділяють змішані форми хвороби-бульбоспинальну та понтоспинальну.

Висновки. Відомо декілька форм поліомієліту: абортівна, менінгіальна та паралітична. Паралітична форма є найбільш типовою із цих форм. Клінічна картина залежить від тяжкості форми захворювання. До основних симптомів поліомієліту відноситься: підвищення температури, порушення дефекації, пітливість, слабкість, біль в м'язах, порушення сечовипускання, задишка та паралічі.

ОСОБЛИВОСТІ ПАТОГЕНЕЗУ ЛЕГІОНЕЛЬОЗУ

Грищенко Вячеслав Геннадійович

здобувач вищої освіти медичного факультету №2
Донецький національний медичний університет, Україна

Легіонельоз – це інфекційне захворювання, спричинене бактеріями роду *Legionella* родини *Legionellaceae*, з повітряно – краплинним шляхом передачі, клінічно характерна виражена інтоксикація, лихоманка, ураженням легеневої системи, нирок та ЦНС. Збудник це грамнегативні, рухливі, кокобацилярні бактерії, які мають джгутики та фібриї, не утворюють спор. Фактори патогенності – термостабільний білково – полісахаридний ендотоксин, який має гемолітичну активність, та цитолізін з цитотоксичною та протеолітичною дією. Легіонели стійкі до фізичних та хімічних чинників, ультрафіолетовому випромінюванню, стійкі до антибіотиків (фторхінолони, рифампіцин, макроліти)

Патогенез. Вхідні ворота – слизова оболонка дихальних шляхів, та легені. Розвиток зараження залежить від особливостей дихання хворого, розмірів частинок аерозолі, аеродинамічних характеристик потоку повітря. Ймовірне зараження при попаданні збудника в кровоносну систему, тканину рідину, при медичних маніпуляціях, оперативних втручаннях, у пацієнтів з імунodefіцит ними станами. При потраплянні великої кількості збудника та малим розмірам частинок аерозолі, збудник потрапляє в альвеоли, це спричинює важкий перебіг хвороби. Збудник проходить війчастий епітелій, заноситься в бронхіоли та альвеолярні протоки, може проникати в клітини альвеолярного епітелію. При цьому імунна система виявляє збудника, відбувається фагоцитоз альвеолярними макрофагами, моноцитами та нейтрофілами, на даному етапі збудника виявляють внутрішньоклітинно та позаклітинно. Пошкодження збудником легень супроводжується ушкодженням судин, що викликає порушення мікроциркуляції, до респіраторного дистрес-синдрому. Якщо хвороба протікає по типу гострої респіраторної інфекції, гострого бронхіту або трахеїту то більшість бактерій не проходить ціліарний бар'єр та затримується в слизовій оболонці бронхів та трахеї. Це спричинює активацію імунної системи, бактерії що проникли до термінальних бронхіол та альвеол фагоцитуються, при цьому виражений запальний процес відсутній. Розвиток захворювання в легенях починається з бронхіту, при якому утворюються часткові вогнища запалення, які зливаються. Це призводить до дольових, двосторонніх плевропневмоній, макроскопічно схожими з крупозною пневмонією. При важкому перебігу пневмонії часто закінчуються абседуванням. Далі, відбувається дисемінація збудника по регіональним лімфатичним судинам. При цьому збудник потрапляє в кровоносну систему, розвивається бактеріємія, що призводить до дії збудника на печінку, нирки та інших органів. Ендотоксин зумовлює виражену інтоксикацію, ураження ЦНС, серцево-судинної системи, до розвитку інфекційно-токсичного шоку.

Висновки. Легіонельоз характеризується переважним ураженням дихальної системи, до розвитку гострого дистрес – синдрому, плевропневмонії та подальшим абседуванням. При важкому перебігу захворювання головною небезпекою є абседування при плевропневмонії, та розвиток інфекційно – токсичного шоку.

ОСОБЛИВОСТІ ПАТОГЕНЕЗУ ПСЕВДОТУБЕРКУЛЬОЗУ

Грищенко Вячеслав Геннадійович

здобувач вищої освіти медичного факультету №2
Донецький національний медичний університет, Україна

Псевдотуберкульоз – це хвороба інфекційного походження, спричинена *Yersinia pseudotuberculosis*, механізм передачі фекально – оральний. Клінічна картина характеризується ураженням шлунково – кишкового тракту, інтоксикацією, поліморфністю. Збудник, *Y. Pseudotuberculosis* має фактори патогенності, що мають ведучу роль в патогенезі, це фактори адгезії, колонізації кишкового епітелію, інвазивності, властивості до внутрішньоклітинного розвитку в епітеліальних клітинах та макрофагах, виражена цитотоксичність.

Патогенез. Інвазія *Y.Pseudotuberculosis* починається в слизовій оболонці мигдаликів ротової порожнини, що проявляється гострим тонзилітом. Далі, збудник проникає через шлунковий бар'єр до сліпої та висхідної ободової кишки, колонізує епітелій лімфатичних вузлів кишківника – це перша фаза патологічного процесу. У другій фазі збудник проникає в слизову оболонку кишки, далі проникає через епітелій кровоносних судин в кровоносну систему, розвивається первинна бактеріємія та гематогенна дисемінація. При третій фазі відбувається подальша генералізація інфекції, проникнення збудника в усі органи та тканини, подальше розмноження в них, розвиток системних патологічних порушень. Розмноження збудника в макрофагах та епітеліальних клітинах зумовлює пошкодження клітин, розвиток виразок, міліарних абсцесів. Таке проникнення збудника забезпечується М - клітинами та мігруючими фагоцитами. Характерним клінічно генералізований початок інфекції, це зумовлено тим, що максимальні клініко – морфологічні зміни розвиваються не у вхідних воротах інфекції (ротова порожнина), а у вторинних вогнищах – печінка, легені, селезінка, регіональних лімфатичних вузлах. Остання фаза, реконвалісценсії, при ній відбувається вивільнення від збудника, відновлення порушених функцій систем та органів, збудник виводиться поетапно – спочатку кровоносне русло, далі легені, печінка, і потім з інших органів. Досить довго залишається збудник у лімфовузлах та селезінці. Ослаблення імунітету, цитопатична дія та тривала персистенція збудника може призвести до повторної бактеріємії, рецидиву. Слід зазначити, що при адекватній імунній відповіді та лікуванні захворювання закінчується благополучно. Єдиної концепції формування хронічних , вторинно – вогнищевих, затяжних форм інфекції, немає. Характерний розвиток низки захворювань після перенесення псевдотуберкульозу, у 5-25% випадків - хвороби Крона, синдрому Рейтера, Шегрена, хронічних захворювань сполучної тканини, запальних захворювань серця, аутоімунних гепатитів та інших.

Висновки. Псевдотуберкульоз це захворювання, що спричинюється *Y.pseudotuberculosis*, у патогенезі виділяють чотири фази, вхідними воротами є мигдалики. Далі збудник проникає в кишечник, кровоносну судину, спричинює бактеріємію та важкий перебіг. Збудник активно використовує фактори патогенності, тобто – адгезії, колонізації, цитопатичну дію. Характерний клінічно генералізований перебіг, некроз тканин та міліарний перебіг.

ОСОБЛИВОСТІ ПАТОГЕНЕЗУ ТА КЛІНІЧНОЇ КАРТИНИ АПЛАСТИЧНОЇ АНЕМІЇ

Грищенко Вячеслав Геннадійович

здобувач вищої освіти медичного факультету №2
Донецький національний медичний університет, Україна

Апластична анемія – захворювання крові, яке характеризується панцитопенією крові, гіпоплазією кісткового мозку, заміщенням жировою тканиною. Найчастіше, у більшості випадків невідома етіологія, але виявлений зв'язок з фізичними, хімічними факторами, інфекційними захворюваннями (після гепатит, асоційований з цитомегаловірусом, парвовірусом). У 80% випадків виявляються набуті форми, у інших випадках вроджені.

Патогенез. Головним патогенетичним фактором є розвиток аплазії кровотворення, у зв'язку з імуно – опосередкованим пошкодженням тканини кісткового мозку (стовбурові клітини), також можливі функціональні дефекти стовбурових клітин та можливе пошкодження мікрооточення. Збільшення кількості Т-лімфоцитів (активованих та зрілих), Т-лімфоцитів кіллерів, та Т-лімфоцитів супресорів, це свідчить про активний аутоімунний процес. Також збільшується фактор апоптозу клітин кісткового мозку (Fas ген). Дефіцит факторів кровотворення не характерний.

Клінічні прояви. Основу клініки складають анемічний та геморагічний синдром. Характерна блідість шкіри та слизових оболонок, також з'являються крововиливи на шкірі, точкові при легкому перебігу, масивні при важкому. Бувають крововиливи в сітківку, супроводжується різким зниженням гостроти зору. Крововиливи на слизовій оболонці ротової порожнини зумовлюють розвиток стоматиту, некрозу тканин. Крововилив у стінку кишечника відбувається при важких формах, це супроводжується больовим синдромом, перистальтика порушена, пальпаторно болючість. З боку серцево-судинної системи – тахікардія, збільшення розмірів серця, приглушеність серцевих тонів, систолічний шум на верхівці серця. Не характерна лімфаденопатія, збільшення печінки та селезінки. Що дозволяє провести диференційну діагностику з іншими анеміями. У 20% випадків гострий початок, лихоманка, некротична ангіна, виражений геморагічний синдром, у 80% випадків поступовий розвиток клінічних проявів, анемічного і геморагічного синдрому.

Висновки. Апластична анемія це захворювання, що у важких випадках по тяжкості лікування та летальності схожа на лейкоз. У патогенезі характерним є аплазія кровотворення, у більшості випадків пов'язана з аутоімунним пошкодженням кісткового мозку, та подальший розвиток патологічного процесу. Клінічно виділяють два провідних синдроми – геморагічний та анемічний, які по різному проявляються від тяжкості захворювання, від точкових крововиливів, до масивних крововиливів при тяжкому перебігу.

ПРОБЛЕМИ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ

Вернигородський Сергій Вікторович

ORCID ID: 0000-0002-9314-8527

д-р.мед.наук, професор, завідувач кафедри патологічної анатомії
Вінницький національний медичний університет імені М.І. Пирогова, Україна

Березовський Артур Миколайович

ORCID ID: 0000-0001-8791-6713

канд.мед.наук, доцент, доцент кафедри патологічної анатомії
Вінницький національний медичний університет імені М.І. Пирогова, Україна

Реформа системи охорони здоров'я передбачає оновлені вимоги до навчання і підготовки фахівців нової якості – здатних творчо мислити, швидко орієнтуватися в сучасному насиченому інформаційному просторі, приймати нестандартні рішення, вчитися і розвиватися протягом усього життя, а головне – бути патріотами рідної землі [1,2]. Сучасний розвиток медицини зумовлює необхідність внесення коректив у підготовку майбутніх медичних кадрів і підвищення кваліфікації медичних працівників відповідно до міжнародних стандартів.

У 2019 році розпорядженням від 27 лютого 2019 р. № 95-р Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію розвитку медичної освіти в Україні [3] і визначив, що «завданням медичної освіти є забезпечення надання громадянам якісної медичної допомоги завдяки високому рівню підготовки медичних працівників». Реалізація Стратегії розрахована на 10 років і передбачає створення високоякісної системи медичної освіти з високим рівнем підготовки фахівців, а саме:

- підвищення якості вищої медичної освіти;
- якісну зміну післядипломної освіти;
- забезпечення ефективного фінансування й управління;
- переосмислення академічної культури;
- стимулювання розвитку наукових досліджень.

Як відомо, реформування вищої освіти України, ґрунтується на таких засадах:

– по-перше, це національна ідея вищої освіти, зміст якої полягає у збереженні і примноженні національних освітніх традицій. Вища освіта покликана виховувати громадянина держави Україна, гармонійно розвинену особистість, для якої потреба у фундаментальних знаннях та підвищенні загальноосвітнього і професійного рівня асоціюється зі зміцненням своєї держави;

– по-друге, розвиток вищої освіти повинен підпорядковуватись законам ринкової економіки. Водночас необхідно враховувати при цьому не менш важливі чинники – соціальні, політичні, духовного життя, суспільної свідомості, культури та морально-психологічних цінностей. Значна частина проблем, що накопичилася у системі вищої та середньої освіти, пов'язані насамперед з розбалансованістю комплексу зазначених чинників суспільних перетворень;

– по-третє, розвиток вищої освіти слід розглядати у контексті тенденцій розвитку світових освітніх систем, у т.ч. європейських. Зокрема, привести законодавчу і нормативно-правову базу вищої освіти України до світових вимог, відповідно структурувати систему вищої освіти та її складові, упорядкувати перелік спеціальностей, переглянути зміст вищої освіти; забезпечити інформатизацію

навчального процесу та доступ до міжнародних інформаційних систем у вищій школі. Необхідно не лише орієнтуватись на ринкові спеціальності, але й наповнити зміст освіти новітніми матеріалами, запровадити сучасні технології навчання з високим рівнем інформатизації навчального процесу [2].

Одним з найбільш ефективних напрямків перебудови системи вищої медичної освіти та медичного забезпечення населення є проведення комплексних організаційних заходів, які спрямовані на інтеграцію навчальної, наукової і практичної діяльності медичних університетів та лікувально-профілактичних установ.

Однією з кардинальних завдань вищої медичної освіти є формування у студентів творчого, конструктивного, клінічного мислення. Саме викладання патології в значній мірі сприяє формуванню клінічного мислення. Але й тут постають питання інтеграції з іншими дисциплінами, такими як гістологія, біохімія, фізіологія та інші. Обмежений час, відведений для такого об'ємного предмету, як патологія, не дозволяє охопити навіть найважливіші питання, пов'язані не тільки з патоморфологічними змінами, які виникають при тих чи інших захворюваннях, але й етіологією, патогенезом, наслідками, клінічними проявами хвороб. Це вимагає сучасних підходів до опанування фундаментальними знаннями з медицини [4,5,6].

Інтеграцію можна вважати успішною, якщо вона встановлює науково обґрунтовані зв'язки між дисциплінами та перетворює цей ансамбль на структуровану систему наукового знання, вводить нові зв'язки між елементами вже існуючої структури [7]. Система вправ і завдань повинна бути дидактично доцільна та спрямована на вдосконалення різних практичних умінь і навичок, формування та розвиток міждисциплінарної діяльності студентів.

Висновки.

Реформування медичної освіти повинно враховувати три основні компоненти: державну стратегію, вищі навчальні медичні заклади та практичну охорону здоров'я. Реалізація міждисциплінарних зв'язків у навчальній діяльності – це один із необхідних дидактичних засобів формування у студентів професійних знань і навичок, тобто можливість комплексно вирішувати завдання медичної практики на основі міждисциплінарної інтеграції.

Список використаних джерел:

1. Шумило, М.Ю. (2019) Сучасний стан медичної освіти. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. (63), 220–224. Вилучено з: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2019/63/part_2/45.pdf.
2. Вашук, Ф.Г. (2011) Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи. Ужгород: ЗакДУ, 560 с.
3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/95-2019-%D1%80>.
4. Біктіміров, В.В. & Вернигородський, С.В. (2006) Роль патологічної анатомії в системі сучасної медичної освіти. *Вісник Вінницького національного медичного університету*, 2(10). 574–575.
5. Вернигородський, С.В. (2015) Нові підходи до викладання патоморфології та біопсійно-секційного курсу в умовах модернізації медичної освіти. *Світ медицини та біології* 2(50), 199–202.
6. Mukundu Nagesh, N., Chiva Giurca, B. & Lishman, S. (2018) Innovating undergraduate pathology education through public engagement. *Virchows Arch* 472, 853–86. <https://doi.org/10.1007/s00428-018-2299-z>.
7. Федорец, Г. Ф. (1989). Проблемы интеграции в теории и практике обучения. Л.: ЛГПИ им. А. И. Герцена.

РИЗИКИ ПРИ COVID-19 ДЛЯ ВАГІТНИХ

Луців Любомира Володимирівна

студентка 5-го курсу Медичного факультету

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

Науковий керівник: Цмур Ольга Василівна

канд. мед. наук, доцент кафедри акушерства та гінекології

Медичного факультету

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

Актуальність. Сьогодні реєструють велику кількість випадків захворювання інфікування SARS-CoV-2. Це вірусне захворювання, яке стало пандемією 21 ст. та поширилося на всі континенти і спричинило більше 1 млн смертей. [1] Захворюваність на COVID-19 досі залишається одною з найактуальніших тем багатьох досліджень. [1]

Мета. Проаналізувати результати клінічних досліджень у базах даних з приводу перебігу SARS-CoV-2 під час вагітності, підвищені ризики та їх патогенетичні механізми виникнення.

Матеріали та методи. Пошук у базах даних PubMed, Google Academy, з використанням таких ключових слів: «вагітність», «ризики COVID-19». Проаналізовано 55 публікацій протягом 2019-2021рр.

Результати дослідження. Встановлено, що при інфікуванні SARS-CoV-2 вагітних жінок, у них значно зростають ризики тромбоемболічних та гемостатичних ускладнень, ніж у вагітних, які не захворіли на COVID-19. У дослідженні J. Servante та ін. за участі 1063-х жінок, гемостатичні та тромбоемболічні ускладнення зареєстровані у 0,97% та 0,26% вагітних інфікованих COVID-19. [2] А от абсолютний ризик тромбоемболій у вагітних неінфікованих COVID-19 виявився 0,1%, тоді як частота ДВЗ- інфекції складала 0,02%. [2] За даними А. Pereira та ін., 2021 р., загалом у 65 вагітних захворіли на COVID-19, серед них у 18% спостерігалися патологічні зміни, а саме: 5% обмеження росту плода, 5% мали прееклампсію, 3% коагулопатії, 4% передчасних пологів. [3] Важливо відмітити, що у 49,5% вагітних спостерігалася та зміни у загальному аналізі крові: нейтрофілія і лейкопенія, 24,7% — тромбоцитопенія, 59,8% — підвищений СРБ та підвищення D-Димеру, 33,9% — підвищення к-сті фібриногену, S. Cruz-Melguizo, 2021р. [2] Зважаючи на те, що вагітність і так характеризується станом гіперкоагуляції, то ще більше підвищення таких показників збільшує ризики виникнення прееклампсії, тромбоемболії та інших ускладнень. [3] Встановлено, що рецептори ACE2, що взаємодіють з SARS-CoV-2, експресуються ендотелієм, що, як наслідок ініціює мікросудинну дисфункцію, може викликати ішемію, ендотеліт та додатково сприяє коагулопатичному стану, K. Narand.

Висновки. Отож, проаналізувавши клінічні випадки, встановлено, що виникає високий ризик розвитку прееклампсії та тромбоемболічних ускладнень, а також ризик передчасних пологів у вагітних, інфікованих SARS-CoV-2. [1] На сьогодні ще тривають клінічні дослідження щодо патогенетичних механізмів виникнення даних ризиків, однак вже є очевидно, що ці вагітні відноситимуться до групи ризику з приводу ускладнень вагітності. [3] Саме тому, за рекомендаціями RCOG: вагітним жінкам, які поступили з підтвердженим інфікуванням COVID-19, потрібно приймати

НМГ у профілактичній дозі, якщо народження дитини протягом 12 годин не очікується, і продовжувати 10 днів після виписування зі лікарні.

Список використаних джерел:

1. Міністерство охорони здоров'я України, Додаток 17 до Стандартів медичної допомоги «Коронавірусна хвороба (COVID-19)», «Особливості надання медичної допомоги вагітним жінкам з підозрою на COVID-19» [Електронний ресурс] –, 2021р., – С. 1-4. – Режим доступу: <https://moz.gov.ua/uploads/4/24588-dodatok17.pdf>
2. Balaji R.M., Rihab L.I., (2021). Covid-19 in Pregnancy (PregCOV-19LSR). Вилучено з: <https://www.birmingham.ac.uk/research/who-collaborating-centre/pregcov/index.aspx>
3. Benhamou D.G., Keita H. S., Ducloy-Bouthors S. A., (2020). The Obstetric Anaesthesia and Critical Care Club Working Group, Coagulation changes and thromboembolic risk in COVID-19 obstetric patients. Pubmed. Вилучено з: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32437961/>

РОЗПОВСЮДЖЕНІСТЬ МІГРЕНІ ТА ЇЇ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК З ТРИГЕРНИМИ ФАКТОРАМИ СЕРЕД СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ II-IV КУРСІВ ХНМУ

Сич Діана Олександрівна

здобувачка вищої освіти медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Тихонова Людмила Володимирівна

кандидат медичних наук, доцент кафедри неврології
Харківський національний медичний університет, Україна

Актуальність. Поширеність мігрені становить близько 11% у популяції [1]. Гемікранія знижує продуктивність, негативно впливає на самопочуття і як наслідок - значно знижує якість життя людини [2]. Згідно з визначенням Міжнародної спільноти головного болю, мігрень - головний біль, що виникає переважно в одній половині голови, за характером є нападоподібним (як мінімум 5-7 випадків, що тривають від 4 до 72 годин). Серед супутніх симптомів розповсюджені нудота та/або блювота, фотофобія та фонофобія [3]. Більш того, мігрень - поліетіологічне захворювання, що починається зазвичай у віці до 45 років [4]. До тригерів дебюту патології належать емоційні, ендокринні, токсичні, алергічні фактори та харчові звички [5].

Мета дослідження. Метою дослідження було виявлення розповсюдження мігрені серед студентів II-IV курсів ХНМУ. Також ми вивчали взаємозв'язок початку нападів гемікранії зі способом життя, фізичним та емоційним станом респондентів.

Матеріали й методи. Нами було проведено дослідження серед студентів-медиків II-IV курсів Харківського національного медичного університету з використанням методу онлайн-опитування. Розмір вибірки склав 74 студенти, серед них було 45 (60,81%) дівчат та 29 (39,19%) хлопців віком від 18 до 22 років.

Результати. Серед респондентів було 13 (17,56%) осіб, що навчаються на другому курсі. Третій рік навчання наразі у 25 (33,78%) студентів, відповідно решта - 36 (48,64%) осіб відвідує четвертий курс. **Зв'язок мігрені зі статтю.** Протягом останнього півріччя напади мігрені були у 48 респондентів, що складає 64,86% вибірки. Ми спостерігали яскраво виражений статевий диморфізм. Гемікранією страждають 29 (60,41%) опитуваних дівчат та 19 (39,59%) хлопців. У дослідженні Lay, C. L., Broner, S. W. та ін., також було продемонстровано, що мігрень у популяції зустрічається у жінок до 3 разів частіше, ніж у чоловіків [6].

Тригерні фактори. Серед факторів, що провокували напад мігрені найрозповсюдженішими були: перевтома протягом дня (62,5%), недостатній та неякісний нічний сон (52,08%) і стрес (39,58%). Синдром хронічної перевтоми часто передуює появі гемікранії [7]. Також існує тісний взаємозв'язок між порушеннями сну та мігренню: у результатах метааналізу авторів Buse DC, Reed ML та ін., показано, що люди з мігренню у три рази частіше страждають безонням [8]. Стресові фактори займають одне з провідних місць в ініціації нападів гемікранії: 19 із 48 респондентів у нашому дослідженні відмітили появу пароксизмального головного болю після емоційних навантажень.

Зв'язок мігрені зі вживанням певної їжі, а саме цитрусових, гіркокого шоколаду та кави підтвердили лише 6 студентів (12,5%). Дані продукти є джерелом танінів, які

своєю чергою впливають на вивільнення та метаболізм серотоніну. Згідно з дослідженням Hamel E, нестача цього нейромедіатора може викликати головний біль пароксизмального характеру [9].

Менструальна мігрень асоціюється з падінням рівня естрогену у жінок за кілька днів до початку менструації [10]. У нашому анкетуванні 13 із 29 (44,82%) респонденток відмічають мігрень як складову частину передменструального синдрому.

Вплив алкоголю. Початок мігрені після вживання напоїв, що містять у своєму складі алкоголь спостерігали 31,25% опитуваних, серед них було 9 хлопців та 6 дівчат. Однак існують докази, що заперечують взаємозв'язок даної шкідливої звички з гемікранією [11]. Також наразі достеменно невідомий механізм впливу алкоголю на появу мігрені [12].

Висновки.

1. Серед студентів-медиків досить розповсюджена проблема мігрені. Більше половини респондентів (64,86%) протягом останніх 6 місяців відмічали появу гемікранії.

2. Більшість опитуваних, що страждають на мігрень - жінки. Це підтверджує наявність статевого диморфізму даної патології.

3. Найбільш часті тригери - перевтома, нестача сну та стрес. З даними факторами стикаються майже всі студенти протягом навчання у ВНЗ.

4. Нами було висловлене припущення щодо підвищеного ризику розвитку мігрені серед осіб, що вживають алкогольні напої.

У подальших дослідженнях ми плануємо визначити можливі способи мінімізації впливу провокуючих факторів задля зменшення поширення гемікранії серед студентів.

Список використаних джерел:

1. Robbins, M. S., & Lipton, R. B. (2010). The epidemiology of primary headache disorders. *Seminars in neurology*, 30(2), 107–119. <https://doi.org/10.1055/s-0030-1249220>
2. Leonardi, M., Raggi, A., Ajovalasit, D., Bussone, G., & D'Amico, D. (2010). Functioning and disability in migraine. *Disability and rehabilitation*, 32 Suppl 1, S23–S32. <https://doi.org/10.3109/09638288.2010.511687>
3. Електронний ресурс: [<https://www.ninds.nih.gov/Disorders/All-Disorders/Migraine-Information-Page>]
4. Dodick D. W. (2018). Migraine. *Lancet (London, England)*, 391(10127), 1315–1330. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(18\)30478-1](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(18)30478-1)
5. Pavlovic, J. M., Buse, D. C., Sollars, C. M., Haut, S., & Lipton, R. B. (2014). Trigger factors and premonitory features of migraine attacks: summary of studies. *Headache*, 54(10), 1670–1679. <https://doi.org/10.1111/head.12468>
6. Lay, C. L., & Broner, S. W. (2009). Migraine in women. *Neurologic clinics*, 27(2), 503–511. <https://doi.org/10.1016/j.ncl.2009.01.002>
7. Peres, M. F., Zukerman, E., Young, W. B., & Silberstein, S. D. (2002). Fatigue in chronic migraine patients. *Cephalalgia : an international journal of headache*, 22(9), 720–724. <https://doi.org/10.1046/j.1468-2982.2002.00426.x>
8. Buse, D. C., Reed, M. L., Fanning, K. M., Bostic, R., Dodick, D. W., Schwedt, T. J., Munjal, S., Singh, P., & Lipton, R. B. (2020). Comorbid and co-occurring conditions in migraine and associated risk of increasing headache pain intensity and headache frequency: results of the migraine in America symptoms and treatment (MAST) study. *The journal of headache and pain*, 21(1), 23. <https://doi.org/10.1186/s10194-020-1084-y>
9. Hamel E. (2007). Serotonin and migraine: biology and clinical implications. *Cephalalgia : an international journal of headache*, 27(11), 1293–1300. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2982.2007.01476.x>

10. Barth, C., Villringer, A., & Sacher, J. (2015). Sex hormones affect neurotransmitters and shape the adult female brain during hormonal transition periods. *Frontiers in neuroscience*, 9, 37. <https://doi.org/10.3389/fnins.2015.00037>
11. Minen, M. T., Begasse De Dhaem, O., Kroon Van Diest, A., Powers, S., Schwedt, T. J., Lipton, R., & Silbersweig, D. (2016). Migraine and its psychiatric comorbidities. *Journal of neurology, neurosurgery, and psychiatry*, 87(7), 741–749. <https://doi.org/10.1136/jnnp-2015-312233>
12. Dresler, T., Caratozzolo, S., Guldolf, K., Huhn, J. I., Loiacono, C., Niiberg-Pikksööt, T., Puma, M., Sforza, G., Tobia, A., Ornello, R., Serafini, G., & European Headache Federation School of Advanced Studies (EHF-SAS) (2019). Understanding the nature of psychiatric comorbidity in migraine: a systematic review focused on interactions and treatment implications. *The journal of headache and pain*, 20(1), 51. <https://doi.org/10.1186/s10194-019-0988-x>

РОЛЬ ЕНДОТЕЛІАЛЬНОЇ ДИСФУНКЦІЇ У РОЗВИТКУ КАРДІО- ТА ЦЕРЕБРО-ВАСКУЛЯРНИХ УСКЛАДНЕНЬ У ХВОРИХ НА НЕАЛКОГОЛЬНУ ЖИРОВУ ХВОРОБУ ПЕЧІНКИ З НАДЛИШКОВОЮ МАСОЮ ТІЛА ТА ОЖИРІННЯМ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Півторак Катерина Володимирівна

ORCID ID: 0000-0001-9187-7964

*д-р.мед.наук, доцент, кафедра клінічної фармації та клінічної фармакології
Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова, Україна*

Вознюк Лариса Анатоліїна

*канд. мед. наук, доцент, кафедра клінічної фармації та клінічної фармакології
Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова, Україна*

Дорошкевич Інна Олександрівна

*канд. мед. наук, доцент, кафедра клінічної фармації та клінічної фармакології
Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова, Україна*

Жамба Алла Олегівна

*канд. мед. наук, доцент, кафедра клінічної фармації та клінічної фармакології
Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова, Україна*

Семененко Святослав Ігорович

*канд. мед. наук, доцент, кафедра клінічної фармації та клінічної фармакології
Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова, Україна*

Пацієнти з НАЖХП мають високий ризик як ішемічної хвороби серця, так і інсульту, але механізми ще не повністю вивчені. Вирішальну роль у розвитку васкулярних ускладнень при патології печінки має ендотеліальна дисфункція [1,2,3]. Свій вклад вносить і метаболічний статус [4,5] Ми виявили, що у пацієнтів з НАЖХП із надмірною масою тіла та ожирінням підвищення рівня лептину, зниження рівня адипонектину в сироватці крові мали зв'язок з підвищенням індексу маси тіла, інсулінорезистентністю[6]. При надмірній масі тіла проліферація та гіпертрофія адипоцитів супроводжується інфільтрацією макрофагами з подальшим розвитком запальних реакцій, внаслідок чого змінюється метаболічна активність жирової тканини [7,8]. Саме тому низка вчених вважають патологічне ожиріння хронічним системним запальним процесом. Ці патогенетичні порушення сприяють також розвитку саркопенії у пацієнтів з НАЖХП, що утворює порочне коло у системі печінка - м'язи і сприяє збільшенню кардіо-васкулярного ризику [9,10]. Ліпотоксичність і запалення є патогенетичними складовими згідно «теорії 3 поштовхів» [11].

Мета: визначити взаємозв'язок між системним запаленням, ендотеліальною дисфункцією та інсулінорезистентністю як причинами судинних ускладнень у хворих НАЖХП

Матеріали і методи. У дослідженні взяли участь 176 пацієнтів з НАЖХП з нормальною, надмірною масою тіла та ожирінням. Контрольної групи було 64 пацієнта. Стратифікацію серцево-судинного ризику проводили за традиційною версією шкали SCORE для країн з високим ризиком. Когнітивний дефіцит визначали за допомогою анкетування. Визначали вміст медіаторів запалення (ФНП- α , ІЛ-1, ІЛ-6, високочутливого С-реактивного протеїну, фібриногену), ендотеліну (ЕТ-1), активність Фактор Вільєбранда (vWF), товщину комплексу інтима-медіа, наявність атеросклеротичної бляшки та стенозу сонних артерій, індекс НОМА-ІР для всіх обстежених пацієнтів. Проведено антропометричне обстеження, рутинні біохімічні аналізи, що включали рівні аспартатамінотрансферази (АСТ), аланінамінотрансферази (АЛТ), гамма-глутамілтрансферази (ГГТ), загальний білірубін та його фракції, ступінь фіброзу печінки за допомогою еластографії (FibroScan), ЕКГ та ехокардіографію.

Результати: Пацієнти з НАЖХП з ожирінням показали зниження ендотелійзалежної вазодилатації, що вказує на наявність ендотеліальної дисфункції. Концентрація прозапальних цитокінів, таких як TNF- α та ІЛ-6, у пацієнтів з НАЖХП була в 3–7 разів вищою, ніж аналогічні параметри пацієнтів з подібним ступенем ожиріння, але без наявної НАЖХП. Концентрація ЕТ-1 у плазмі крові пацієнтів з НАЖХП має сильний прямий кореляційний зв'язок зі ступенем серцево-судинного ризику та когнітивним дефіцитом у обстежених пацієнтів. Встановлено, що медіатори запалення (ФНП- α , ІЛ-1, ІЛ-6) та маркери (високочутливий С-реактивний білок, фібриноген) мають сильний кореляційний зв'язок зі ступенем ожиріння, концентрацією ЕТ-1, vWF та маркерами інсулінорезистентності, а також є предикторами серцево-судинного ризику.

Висновки: ендотеліальна дисфункція у пацієнтів з НАЖХП сприяє ремоделюванню міокарда та когнітивному дефіциту. Порушення ендотелійзалежної вазодилатації, підвищення вмісту медіаторів запалення високо корелює зі ступенем церебрального та серцево-судинного ризику.

Список використаних джерел:

1. Achari, A.E., & Jain, S.K. (2017) Adiponectin, a Therapeutic Target for Obesity, Diabetes, and Endothelial Dysfunction. *Int J of Mol Sci.* 18(6). doi: 10.3390/ijms18061321.
2. Khukhlina, O. S., Antoniv, A. A., Mandryk, O. Y., Smandych, V. S., & Matushchak, M. R. (2019). The role of endothelial dysfunction in the progression mechanisms of non-alcoholic steatohepatitis in patients with obesity and chronic kidney disease. *Wiad Lek*, 72(4), 523-526. Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/31055525>.
3. Trovato, F.M., Martines, G.F., Catalano, D., Musumeci, G., Pirri, C., & Trovato, G.M. (2016) Echocardiography and NAFLD (non-alcoholic fatty liver disease). *Int J Cardiol.*; 221: 275-9. doi: 10.1016/j.ijcard.2016.06.180.
4. Pivtorak, K.V., Mazur, I.A., & Voloshin, M.A. (2017) Correction of metabolic disorders caused by non-alcoholic fatty liver disease. *Deutscher wissenschaftsherold German Science Herald.* 4: 74-77. DOI:10.19221/2017424.
5. Ruiz, C.G. & Checa, J.C.F. (2018) Mitochondrial Oxidative Stress and Antioxidants Balance in Fatty Liver Disease. *Hepatol Commun.* 2(12): 1425-1439. doi: 10.1002/hep4.1271.
6. Pivtorak, K. V., Shevchuk, N. A., Pivtorak, N. A., & Fedzhaga, I. V. (2019). Correction of adipocyte secretion disorders in patients with non-alcoholic fatty liver disease with overweight and obesity. *Wiadomosci Lekarskie (Warsaw, Poland: 1960)*, 72(8), 1477-1480. Available from: http://wl.medlist.org/2019_08_11/.
7. Perdomo, C. M., Frühbeck, G., & Escalada, J. (2019). Impact of nutritional changes on nonalcoholic fatty liver disease. *Nutrients*, 11(3), 677. doi: 10.3390/nu11030677.

8. Pivtorak, K., Yakovleva, O., Pivtorak, N., Fedzhaga, I., & Doroshkevich, I. (2021). Metabolic features of adipose tissue and clinical significance of adipokins in patients with non-alcoholic fatty liver disease (review). *Georgian Medical News*, 7-8 (316-317), 135-141.
9. Півторак, К.В., Яковлева, О.О., Феджага, І.В., Півторак, Н.А., & Коновалова, Н.В. (2022). Саркопенія та неалкогольна жирова хвороба печінки. Наукові основи сучасного дослідження (Хельсінкі, Фінляндія) 01 – 04 березня, 2022. 109-113.
10. Pivtorak, K., Yakovleva, O., Fedzhaga, I., Pivtorak, N., & Klekot, O. (2022). Sarcopenic obesity in non-alcoholic fatty liver disease. III International scientific and theoretical conference «Theory and practice of modern science» (Krakow, Republic of Poland 1 April 2022), 2, 85-77.
11. Степанов, Ю.М., & Філіппова, О.Ю. (2020). Еволюція уявлень про неалкогольну жирову хворобу печінки: від ризику до катастрофи. *Запорозький медичинський журнал*; 22(2):267-274.

СЕКЦІЯ XXVII. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ

ВПЛИВ СПЕЦІАЛЬНИХ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ НА ТЕХНІКО-ТАКТИЧНУ ПІДГОТОВЛЕНІСТЬ БОРЦІВ

Тропін Юрій Миколайович

ORCID ID: 0000-0002-6691-2470

канд.фіз.вих., доцент кафедри одноборств

Харківська державна академія фізичної культури, Україна

Спортивна боротьба – це один із найскладніших видів спорту по відношенню до техніко-тактичної підготовленості. Ряд фахівців [6, 7] вважають, що фізична, психологічна і теоретична підготовленість борців проявляється в їх техніко-тактичних діях, від рівня вдосконалення яких, залежить, як остаточний результат сутички, так і успіх виступу спортсменів на змаганнях.

Сучасна тенденція інтенсифікації навчально-тренувального процесу у спортивній боротьбі, крім загального збільшення конкуренції у спорті, пов'язана із прагненням міжнародної федерації спортивної боротьби (UWW) підвищити видовищність змагань. З цією метою скорочено тривалість сутичок та тривалість змагань взагалі, а практику суддівства зорієнтовано на стимуляцію активності борців разом зі збільшенням кількості техніко-тактичних дій [1, 8].

Техніко-тактична підготовленість борців визначається його успіхом у змагальній сутички. Науково-методичне забезпечення техніко-тактичної підготовки кваліфікованих борців вимагає насамперед вибору найбільш ефективних техніко-тактичних дій та подальшого їх вдосконалення. Це зумовлено тим, що структура і склад результативних техніко-тактичних дій швидко змінюється у спортивній практиці. Тому для підготовки борців важливо своєчасно інформувати тренерів і спортсменів про перспективні напрямки розвитку спортивної боротьби. Для цього треба використовувати аналіз змагальної діяльності висококваліфікованих борців [7, 8].

На сучасному етапі техніко-тактичний арсенал спортивної (вільної та греко-римської) боротьби дуже багатий і різноманітний. Але на змаганнях одні техніко-тактичні дії виконуються частіше, інші ні, одні прийоми ефективні інші не приносять позитивний результат.

На основі аналізу науково-методичної інформації встановлено, що роль спеціальної фізичної підготовки у спортивній боротьбі не тільки не знижується, а й значно підвищується. При цьому доведено, що регламент сучасної змагальної сутички борців значно інтенсифікує її та акцент у методиці розвитку спеціальних фізичних якостей змістився до спеціальної витривалості, координаційних і швидкодію-силових здібностей [2, 5].

Техніка й тактика в процесі ведення сутички обумовлені міцністю рухових навичок, а також пов'язані зі здатністю будувати та координувати рухи та з вищим проявом цієї здатності – спритністю. Чим вище рівень цих якостей, тим успішніше

опановує борець дедалі більш скоєної технікою, дедалі ефективнішим застосуванням її [4].

Серед фізичних якостей спритність займає особливе місце у зв'язку з її різноманітними взаємозв'язками з іншими руховими здібностями.

При вдосконаленні координаційних здібностей борців використовуються вправи різного ступеня складності – від відносно простих, які стимулюють діяльність аналізаторів і нервово-м'язового апарату та готують організм до більш складних рухів; до складніших вправ, які вимагають від спортсменів повної мобілізації їх функціональних можливостей [6].

Рівень розвитку швидкісно-силових якостей борця має значення при виконанні різноманітних техніко-тактичних дій (спуртів, захоплень, кидків, контрприйомів) [2].

У спортивній боротьбі досягнення високих результатів багато в чому залежить від рівня розвитку максимальної та вибухової сили. Звідси є необхідність комплексного розвитку силових здібностей борця. У разі одночасного зростання швидкості та сили відбувається збільшення швидкості виконання прийому незалежно від того, які зовнішні опори долаються. Але так як збільшити максимальну швидкість практично не вдається, то найбільш раціональним шляхом підвищення швидкості виконання прийомів є збільшення максимальної сили. При цьому тренувальні засоби з амплітуди, спрямованості зусиль та їх величини повинні бути максимально наближені до основних техніко-тактичних дій борця.

При розвитку вибухової сили спеціальними засобами у боротьбі є моделювання спуртів з кидками партнера або манекена. 2-4 спурти поєднують у серію, відпочинок між серіями до 3-5 хвилин, тобто майже до початкового рівня працездатності. Початок наступної серії контролюється за пульсом: при досягненні ЧСС 120-130 уд./хв. робота відновлюється.

Спеціальна витривалість борця забезпечує високу активність ведення сутички та ефективність основних техніко-тактичних дій протягом всього поєдинку, а також сприяє швидкому відновленню під час короткочасного відпочинку між періодами (30 с) та між сутичками (чим ближче до фінальних зустрічей, тим коротші інтервали відпочинку).

Більшість видів спеціальної витривалості значною мірою обумовлені рівнем розвитку анаеробних можливостей організму, для чого використовують будь-які вправи, що включають функціонування великої групи м'язів і дозволяють виконувати роботу з граничною інтенсивністю [3].

При розвитку спеціальної витривалості борця основними є вправи, максимально наближені до змагальних за формою, структурою та особливостями на функціональні системи організму. Інтенсивність роботи планують так, щоб вона була близька до змагальної та навіть перевищувала її. Стійкість рухових навичок – необхідна умова для досягнення високого результату в умовах дії факторів, що збивають, з яких найбільш потужним є втома, що прогресує в процесі змагальної діяльності. Тому здатність до збереження структури рухових навичок протягом усієї спортивної сутички слід удосконалювати багаторазовим виконанням тренувальної роботи на фоні втоми [1].

Основні засоби виховання спеціальної витривалості: вправи з манекеном (кількість кидків за 10 с, 20 с, 1 хв, 3 хв, 6 хв з різною інтенсивністю, кидки манекена на час тощо) та з партнером, сутички (зі зміною партнера, виконанням спуртів), насичені техніко-тактичними діями.

Удосконалюючи витривалість, треба постійно пам'ятати про волюву підготовку. Від того, наскільки сильною є воля борця, багато в чому залежить подолання суб'єктивних відчуттів втоми.

Список використаних джерел:

1. Голоха В.Л., & Панов П.П. (2020). Методи оцінки спеціальної витривалості у борців вільного стилю. *Проблеми і перспективи розвитку спортивних ігор і єдиноборств у вищих навчальних закладах*, (1), 10-14. Вилучено з: <http://journals.urau.ua/pprsievnz/article/view/193197>.
2. Коломієць А.С., Міщенко О.В., & Лазоренко С.А. (2017). Удосконалення фізичних якостей борців вільного стилю кадетського віку. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. (147(2)), 183-187. Вилучено з: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPN_2017_147\(2\)_45](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPN_2017_147(2)_45).
3. Костюкевич В.М. (2014). Теорія і методика спортивної підготовки (на прикладі командних ігрових видів спорту). *Навчальний посібник*. Вилучено з: <http://lib.pnu.edu.ua/read.php?id=7662>.
4. Лях М.В., & Хоменко С.В. (2016). Боротьба самбо як засіб розвитку фізичних якостей та координаційних здібностей студентів. *Вісник Запорізького національного університету. Фізичне виховання та спорт*, (1), 56-63. Вилучено з: <http://repo.snau.edu.ua/bitstream.pdf>.
5. Прозар М., Стасюк І., Петров А., & Чобітько М. (2019). Зміна показників фізичної підготовки юних борців вільного стилю на етапі попередньої базової підготовки. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*, (14), 41-45. Вилучено з: <http://visnyk-sport.kpnu.edu.ua/article/view/183364>.
6. Тропин Ю.Н., & Бойченко Н.В. (2014). Анализ специальной физической подготовленности высококвалифицированных борцов греко-римского стиля. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*, (1), 72-77. Вилучено з: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/28720>.
7. Tünnemann H. (2016). Scoring Analysis of the 2015 World Wrestling Championships. *International Journal of Wrestling Science*, (6), 39-52. Вилучено з: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/21615667.2016.1197028>.
8. Tropin Y., Latyshev M., Saienko V., Holovach I., Rybak L., & Tolchieva H. (2021). Improvement of the Technical and Tactical Preparation of Wrestlers with the Consideration of an Individual Combat Style. *Sport Mont*, (19(2)), 23-28. Вилучено з: <http://www.sportmont.ucg.ac.me/?sekcija=article&artid=1824>.

СЕКЦІЯ XXVIII. ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

КИЇВСЬКА ФОРТЕЦЯ ЯК ОБ'ЄКТ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Новікова-Вигран О.С.

генеральний директор

Національний історико-архітектурний музей «Київська фортеця», Україна

Гріффен Л.О.

старший науковий співробітник

Національний історико-архітектурний музей «Київська фортеця», Україна

1. Використання об'єктів культурної спадщини є одним з найпотужніших інструментів включення громадян до певного соціуму, виховання в них почуття органічної причетності до свого народу та його історії, відповідальності за його долю. Все це відбувається за рахунок сприйняття матеріальних об'єктів культурної спадщини, що ніби занурює сучасника в минуле, пов'язуючи його з сьогоденням. А знайомство з історичною інформацією, що її містить кожен об'єкт культурної спадщини, підвищує загальний культурний рівень, зокрема, рівень знань щодо важливих віх власної історії.

2. Та щоб у свідомості тих, хто сприймає об'єкти культурної спадщини, відбулись вказані процеси, цей об'єкт повинен володіти певними властивостями. Перш за все це стосується його автентичності. Тільки автентичний предмет як такий, що був хай німим, але справжнім свідком минулих подій, може викликати у глядача емоційну реакцію, без якої ефект буде слабким і нетривким. Бо лише саме така реакція призводить до встановлення своєрідного зв'язку нашого сучасника з минулим, дає йому можливість відчувати себе справжнім нащадком людей того часу. А для цього також бажано, щоб даний предмет був пов'язаний з найбільш важливими подіями того часу. Ну і звісно, умови, в яких відбувається вказаний контакт, повинні йому всіляко сприяти як з естетичної точки зору, так і бути просто зручним.

3. Усі вказані моменти значною мірою притаманні такому об'єкту культурної спадщини нашої держави, як Київська фортеця. Почнемо з її розташування. Фортеця побудована майже у центрі м. Києва на високому правому березі Дніпра. Саме у цьому місці раніше, починаючи з VI ст. н. е., зводились попередні оборонні споруди, що уже робить його саме по собі місцем визначним. Коли у 1706 році почалося будівництво Київсько-Печерської фортеці, ще зберігались залишки попередніх фортець – Старокиївської та Подільської, що разом склали величезну фортецю площею близько 700 га з периметром до 11 км.

4. Спорудження Київської фортеці разом з її попередницями, як і її подальший розвиток тісно пов'язані з тими історичними подіями, що відбувались як у світі, так і на київських теренах. Початок будівництва був пов'язаний з можливим вторгненням на територію України шведського короля Карла XII, а її посилення – з початком війни з Францією. В створенні Київської фортеці брали участь визначні діячі світового та місцевого фортифікаційного мистецтва. В результаті Київська фортеця перетворилась на одну з найбільших фортець Європи. Далі її часткове вдосконалення було пов'язане з появою нарізної артилерії. Та фортеця так і не була задіяна в

військових операціях і поступово втрачала своє оборонне значення. Однак її споруди й далі активно використовувались за іншими призначеннями.

5. В основному колишні оборонні споруди з певними переробками використовувались як складські приміщення. Фортеця навіть дістала офіційний статус фортеці-складу, що залишався у неї до кінця Першої світової війни. Але ще до завершення будівництва Київської фортеці деякі щойно збудовані каземати оборонних споруд почали використовуватись для розміщення ув'язнених. Це пов'язано з тим, що тюремний замок, збудований на цій території за типовим проектом, не міг вмістити великої кількості арештантів, які з'явилися після польського повстання 1830-1831 рр. Згодом Київською інженерною командою було проведено перепланування Косого капоніра Госпітального укріплення на в'язницю. В ній водночас могло перебувати понад 200 в'язнів, першими з яких стали учасники Січневого польського повстання 1863 р. В капонірі утримувалися й політичні в'язні.

6. В подальшому використання, а також охорона оборонних споруд Київської фортеці здійснювались як об'єктів культурної спадщини. Цьому сприяло те, що її окремі споруди нерозривно пов'язані з історією визвольного і революційного рухів. Тут утримувалися організатори та учасники гайдамацького руху, полонені, кріпаки-втікачі, а пізніше ув'язнювали декабристів. У зв'язку з цим в Косому капонірі спочатку було відкрито музей «Косий капонір», який в 1930 р. було передано Музею Революції. Останній пізніше було об'єднано з Центральним історичним музеєм, і Косий капонір як музей припинив своє існування. Однак на вимогу киян в 1967 р. в Києві було відновлено музей «Косий капонір» як філіал Державного історичного музею УРСР (з 1971 р. – революційний та архітектурний музей «Косий капонір»).

7. 18 грудня 1991 р. музей «Косий капонір» було перейменовано на Історико-архітектурну пам'ятку-музей «Київська фортеця». З 1997 р. почалися роботи по реконструкції та музеєфікації Госпітального укріплення. А за два роки до цього було проведено масштабні реставраційні роботи на території Госпітального укріплення. На сьогодні в Госпітальному укріпленні Київської фортеці є три діючі експозиції та експозиція просто неба з фортечними валами, ровами та ескарповою стіною. У 2007 р. Історико-архітектурній пам'ятці-музею «Київська фортеця» було надано статус Національного музею. І сьогодні заклад функціонує саме у цій якості.

8. На основі відреставрованих фортечних споруд з таким багатим та різноманітним історичним минулим, що входять до складу музею як пам'ятки історії та культури, а також численних експонатів в музеї ведеться широка експозиційна та екскурсійна діяльність, в тому числі просвітницька, педагогічна та ін. Фортифікаційні споруди Київської фортеці є об'єктом постійних туристичних відвідувань. На їх же базі проводиться широка пошукова та дослідницька робота, організуються фахові семінари, науково-практичні конференції та інші аналогічні заходи. Територія музею активно використовується для проведення масових культурно-історичних заходів. Музеєм також реалізуються численні міжнародні зв'язки, особливо з Республікою Польща.

9. Подальше розширення використання Київської фортеці як об'єкта культурної спадщини пов'язане з більш повним використанням наявних фортифікаційних споруд. Не дивлячись на успішну діяльність, яку нині здійснює музей, в ній задіяні не усі потенційні можливості оборонних споруд Київської фортеці як об'єктів культурної спадщини. Для більш повного використання туристичного потенціалу Київської фортеці необхідно провести ряд уже опрацьованих заходів по музеєфікації ще значної частини споруд. Особливо це стосується Лисогірського форту – цілісної автентичної системи з природними об'єктами та об'єктами історико-культурної спадщини у вигляді не лише пам'яток фортифікаційного мистецтва, а й культурного шару з розмаїттям археологічних матеріалів. Тим більше, що це є найбільш ефективним способом покращання стану охорони та раціонального використання історико-культурної спадщини з метою ефективного включення її до сучасного культурного контексту.

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ УГОРЩИНИ З КАТОЛИЦЬКОЮ ЦЕРКВОЮ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Палінчак Микола Михайлович

доктор політичних наук,
професор кафедри міжнародної політики,
факультет міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

Ронай Леррі Мерабійович

аспірант кафедри Античності, Середньовіччя та історії України домодерної доби,
факультет історії та міжнародних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

Відповідно до канонів католицького богослов'я, воля Христа полягає в тому, що церква повинна бути єдиною, святою, апостольською¹. Отже, історія будь-якої національної католицької церкви повинна розглядатися як невід'ємна складова єдиної апостольської католицької церкви. Це повною мірою стосується й Угорської католицької церкви. Разом з тим, остання зберігала свою специфіку та ідентичність протягом усього свого історичного поступу – як у Габсбурзькій імперії, так і в Австро-Угорській монархії. Факт її певної відособленості засвідчує діяльність Угорської конференції католицьких єпископів і князя-примаса – особи з відповідним архієпископським титулом. З боку Апостольського Святого Престолу нунцій – його посол у Відні – мав широкі повноваження й щодо угорської церкви. Принаймні, станом на 1918 р. Угорщина не мала безпосередніх дипломатичних відносин зі Святим Престолом; якщо якісь контакти й відбувалися то через Міністерство закордонних справ Угорщини і віденського нунція.

Традиційно Святий Престол намагався укласти з державами спеціальні договори в рамках міжнародного права – конкордати.

Щодо суб'єктів конкордату, з боку Святого Престолу таким суб'єктом може бути тільки папа римський як глава вселенської церкви. Таким чином, конкордат не може укладатися з державою в особі будь-яких її інституцій колективно єпископською кафедрою певної країни, її примасом чи окремо взятим єпископом. Важливо підкреслити, що чинність такого договору визначається за міжнародним правом, і обидві сторони конкордату виступають його суб'єктами. З боку держави конкордат може укласти офіційна особа, уповноважена на укладання міжнародних угод згідно з конституцією (законодавством) цієї держави.

Предметом конкордатів може виступати широке коло найрізноманітніших питань, які виникають між державою і католицькою церквою. Частина цих питань підпадає під категорію так званих "змішаних" – це питання, що однаково зачіпають інтереси обох сторін – і церкви, і держави. У багатьох конкордатах, укладених на початку ХХ ст., до цієї категорії належали питання шлюбного права, зокрема цивільного укладання шлюбів, питання релігійної освіти, деякі майнові і фінансові питання, що стосувалися насамперед діяльності релігійних організацій. У конкордатах може бути зафіксований узгоджений із державними інституціями порядок заміщення церковних посад, на які особи призначаються Святим Престолом.

¹ Русецький, М. (о. Кшиштоф Кауха). (2007). Християнство. В кн.: Релігія в сучасному світі: матеріали до курсу релігієзнавства. Ред. Г. Зімоня. Львів: Свічадо. с. 386.

З іншого боку, предметом конкордатів принципово не можуть бути усталені догмати віри й так звані "внутрішні" питання церкви, наприклад, щодо організації і проведення церковних богослужінь. Окрема категорія конкордатів має назву *modus vivendi*. Це угоди, які не претендують на системне впорядкування державно-церковних взаємин, натомість покликані врегулювати окремі спірні питання таких відносин.

З формальної точки зору конкордати здебільшого мають вигляд звичайних міжнародних договорів, які з обох сторін парафіюють уповноважені на це особи, після чого ратифікують компетентні державні інституції та Святий Престол. З боку останнього конкордат набуває статусу церковного закону після його обговорення на єпископській консисторії (зборах кардиналів), проголошення у формі булли і публікації в офіційному бюлетені Святого Престолу "Acta Apostolicae Sedis" ("Акти Апостольського Престолу"). З боку конкретної держави, з якою укладається конкордат, останній набуває статусу звичайного світського закону після його оприлюднення у відповідному офіційному виданні. Отже, у випадку Угорщини конкордат повинен був урегулювати спірні питання, що виникали між Угорською державою та угорською католицькою церквою, попри те що офіційним підписантом виступив би Святий Престол.

Аналіз попередніх відносин Угорщини з католицькою церквою дає можливість зробити припущення щодо складностей в укладанні конкордату між Угорщиною та Святим Престолом. Одразу слід взяти до уваги, що з боку останнього протягом 1920-х рр. було укладено 20 нових конкордатів з європейськими країнами, зокрема угорськими сусідами. До прикладу, 1922 р. було підписано конкордат із Латвією, 1925 р. – з Польщею, 1926 р. – з Литвою, 10 травня 1927 р. – з Румунією, 27 вересня того ж року – *modus vivendi* з Чехословаччиною. Отже, Святий Престол зі свого боку сумлінно прагнув відрегулювати становище вірників католицької церкви, котрі проживали в цих державах. Але в Угорщині була поширена думка про те, що значна частина цих договорів, особливо з правонаступниками колишньої монархії (Румунія, Чехословаччина), болісно порушували інтереси угорців, котрі там проживали. Пізніше, у 1930-х рр., були укладені конкордати з Австрією (1933 р.) та Югославією (1935 р., без ратифікації національним парламентом), які, на думку угорських чиновників, меншою мірою зачіпали інтереси угорців².

Аналізуючи позицію угорської влади щодо цих конкордатів, слід, крім іншого, брати до уваги, що загалом за політикою Святого Престолу були приховані вельми складні механізми втілення інтересів католицької церкви в різних державах. У 20-30-х рр. ХХ ст., за папства Пія XI, в управлінні католицькою церквою посилилися ознаки папського централізму, які проявлялися, зокрема, у витісненні з церковного життя різноманітних політичних впливів. Природно, що укладені в цей історичний період конкордати повинні були слугувати могутніми інструментами закріплення такої централістської політики. З іншого боку, на теренах Європи саме в цей час відбувався масштабний перерозподіл влади і політичних впливів. Насамперед цей перерозподіл був зумовлений падінням традиційних монархій, відновленням незалежності цілої низки країн, виникненням нових національних держав, на території частини з яких проживали чимало католиків. Ця принципово нова геополітична ситуація в Європі підштовхувала Святий Престол до перегляду механізмів захисту інтересів католиків у різних країнах.

Отже, самі передумови підписання конкордату між Угорщиною і Святим Престолом були об'єктивно хиткими й невизначеними через окреслені вище

² Bánk J. Kánoni jog. I-II. kötet. Kötet I. Budapest: Szent István Társulat, 1960.

обставини. Між тим, посол Угорщини при Святому Престолі протягом 1920-х рр. неодноразово отримував сигнали від куріальних посадовців про принципову можливість урегулювання становища католиків в Угорщині шляхом укладання конкордату, хоча офіційних пропозицій щодо цього й не було. Як це не парадоксально, але це зовсім не вказує на "прохолодні" стосунки безпосередньо між двома суб'єктами міжнародного права. Аналіз узагальнених звітів угорських послів при Святому Престолі, заяв угорських урядових і церковних діячів дає підстави стверджувати про загалом щирі і дружні відносини між угорським урядом і католицькою церквою в ті часи. Попри певні спірні питання та окремі конфлікти у сфері державно-церковних відносин в Угорщині католицька церква посідала там виняткове положення й мала значну підтримку з боку держави. На такому фоні реальних контактів укладання офіційного договору зі Святим Престолом втрачало свою актуальність.

Першим апостольським нунцієм у Будапешті був Л. Ськоппа (1920-1925 рр.). У травні 1925 р. до Будапешта було направлено нового нунція – Ч. Орсеніго.

Аналіз доступних джерел дозволяє констатувати, що уряд Угорщини, угорська католицька церква і Святий Престол успішно співпрацювали в період 1938-1941 рр. Схвально оцінюючи пропозиції Будапешта, Святий Престол відновив, – там, де це було можливим, – межі церковно-адміністративних областей (дієцезій), до того розділені державними кордонами відповідно до підписаного 4 червня 1920 р. у Версалі Тріанонського договору, і заново впорядкував їх, зважаючи на нові державні кордони Угорщини³.

Список використаних джерел:

1. Русецький, М. (о. Кшиштоф Кауха). (2007). *Християнство*. В кн.: Релігія в сучасному світі: матеріали до курсу релігієзнавства. Ред. Г. Зімоня. Львів: Свічадо.
2. Bánk J. *Kánoni jog*. I-II. kötet. Kötet I. Budapest: Szent István Társulat, 1960.
3. Gergely J. (1999). *A katolikus egyház története Magyarországon: 1919-1945*. Budapest: Pannonica, 400 old.

³ Gergely J. (1999). *A katolikus egyház története Magyarországon: 1919-1945*. Budapest: Pannonica, old. 29.

СЕКЦІЯ ХХІХ. АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО

ГНУЧКА ОБ'ЄМНО-ПРОСТОРОВА ОРГАНІЗАЦІЯ МЕДИЧНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ ПОЛІТРАВМИ

Красножон Тетяна Юріївна

ORCID ID: 0000-0003-1365-1948

аспірант кафедри теорії, історії архітектури та синтезу мистецтв
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, Україна

Науковий керівник: Чернявський Володимир Георгійович

ORCID ID: 0000-0001-5901-4480

доктор архітектури, професор,
завідувач кафедри теорії, історії архітектури та синтезу мистецтв
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, Україна

Архітектура сучасного центру медичної реабілітації, що уособлює поєднання діагностичних, реабілітаційних та лікувально-профілактичних заходів, вимагає запровадження гнучкої об'ємно-просторової організації для багатофункціонального середовища з урахуванням жорсткого функціонального зонування та адаптації внутрішнього простору до специфіки профілю медично-реабілітаційної установи [1]. Формування внутрішнього середовища медично-реабілітаційного центру політравми, котре являє собою поліфункціональну систему взаємозв'язків з великим рівнем навантаженості та місткості, базується на тотожному для політравми патогенезі, що враховує множинні ушкодження, поліорганну недостатність, поєднані та комбіновані травми [2].

Відомо, що структура кожного з функціонально-технологічних (медико-організаційних) процесів перебуває у тісному взаємозв'язку з простором, в об'ємі котрого вона реалізується з одночасним передбаченням мультизадачності загальноархітектурних параметрів та наявних факторів предметного наповнення. Таким чином, потреба до зміни у функціональних процесах, що можуть протікати систематично (щоденно, посезонно) або іррегулярно, спонукає до відповідних перетворень у просторі – поділу, розмежовування, трансформації форми, розвитку, скорочення, зміни параметрів тощо [3].

Трансформацію простору, що відбувається як зі зміною фізичних і геометричних характеристик так і без їх змін, можливо узагальнити до двох основних напрямків, а саме: трансформативний – відповідає створенню умов для багатоцільової експлуатації приміщень, будівель та комплексів; адаптивний – приведення будівель і споруд у відповідність до мінливості умов. За характером зміни процеси поділяють на циклічні – відбувається регрес організованого простору та ациклічні – повернення не передбачається. До останнього відносяться наступні процеси: модифікаційний (зміна планувального рішення приміщень й окремих вузлів у зв'язку з переходом на нові форми організації функціонально-технологічного процесу) та адаптаційний (зміна профілю, спеціалізації, потужності у зв'язку з потребою пристосування будівлі до нових умов).

Архітектурно-планувальна організація медично-реабілітаційних центрів визначається, насамперед, їх функцією та протікаючими в них функціонально-технологічними (медико-організаційними) процесами, зміна котрих, зважаючи на галузь медичної реабілітації, перебуває у постійній трансформації під впливом існуючих нозологічних факторів, що породжує необхідність адаптації окремих блоків або установи в цілому.

До основних факторів, що впливають на гнучкість об'ємно-просторової структури медично-реабілітаційних центрів належать: архітектурно-планувальна організація, конструктивні рішення, елементи гнучкості системи, медичне устаткування та інженерно-технічні мережі.

Аналіз закордонного досвіду проектування закладів охорони здоров'я, до яких безпосередньо відносяться медично-реабілітаційні центри політравми, засвідчує доцільність передбачення гнучкої об'ємно-просторової організації всіх або окремих частин структурних підрозділів установи, що за необхідністю дозволяє перепроєктувати будівлю з урахуванням «еластичності» в архітектурно-планувальних рішеннях [4]. Адже зі стрімким розвитком медичної галузі, інноваційними розробками технічного оснащення, появою нових лікувальних та реабілітаційних методик, впровадженням автоматизації, штучного інтелекту та роботизації у функціонально-технологічний (медико-організаційний) процес, що призводять до докорінної зміни алгоритму у роботі медично-реабілітаційного центру в цілому, виникає потреба у постійному оновленні без зміни місткості закладу.

Аналіз різноманітних форм гнучкої архітектурно-планувальної організації закладів охорони здоров'я та вимог по адаптації, які необхідно враховувати при розробці проектів будівель з гнучкою планувальною структурою за А. Гайдученя [5], дозволяє виділити наступні рівні гнучкої об'ємно-просторової організації середовища медично-реабілітаційних центрів у відповідності до трьох рівнів адаптації, згідно вимогам та умовам, що зазнають змін:

1. на рівні приміщень – універсальне (багатофункціональне) використання приміщень та простору функціональних зон, що включає часткову модернізацію центру, у тому числі зміну планування окремих приміщень, їх функціонального призначення, заміну застарілого устаткування, меблів, технічних пристроїв, інженерних мереж;

2. на рівні окремого блоку – внутрішнє перепланування та трансформація вибіркового функціонального блоків, збільшення площі окремих приміщень або їх груп за рахунок суміжних та передбачених резервів (навісів, галерей, внутрішніх дворів тощо), зміну взаємного розташування приміщень, сходів, ліфтів, інженерних пристроїв, модернізацію інженерних мереж;

3. на рівні медично-реабілітаційного центру в цілому – перспективне розширення функціональних блоків або утвореного комплексу із зміною їх структури, збільшенням площі і будівельного об'єму (за рахунок добудови, надбудови, введення нових будівельних об'ємів у трьох площинах виміру з урахуванням резервної території), повна модернізація інженерно-технічних мереж та пристроїв.

Таким чином, при формуванні внутрішнього середовища медично-реабілітаційних центрів політравми впровадження гнучких, легко перетворюваних структур, застосування відповідних архітектурно-конструктивних систем та інженерно-технічних рішень, використання наборів уніфікованих взаємозамінних елементів, що дозволяють змінювати або нарощувати структуру об'єкту за принципом конструктора та додавання об'єктам здатності трансформувати об'ємно-

просторову структуру з метою виконання різноманітних функцій забезпечує можливість створення гнучкої об'ємно-просторової організації простору [6].

Висновки. Наведені рівні гнучкої об'ємно-просторової організації медично-реабілітаційних центрів політравми, у відповідності до трьох рівнів адаптації, котрі необхідно враховувати при розробці проектів будівель з гнучкою планувальною структурою, дозволяють знизити кошторисну вартість на реконструкцію, викликану швидким моральним старінням установ даного типу, що досить істотно, враховуючи фінансування закладів охорони здоров'я. Використання гнучкого планування полегшує та спрощує процеси адаптації, знижує витрати засобів, матеріалів, праці та часу на модернізацію і приведення у відповідність до нових вимог. Зонування простору, в основі якого лежить принцип гнучкості і трансформативності уніфікованих структурних елементів, не лише має утилітарне та функціональне значення, але і визначає композиційно-образну основу побудови приміщень.

Список використаних джерел:

1. Ежов В.И., Ежов С.В. и Ежов Д.В. (2006) Архитектура общественных зданий и комплексов. Киев: Вистка.
2. Хижняк А.А., Дубівська С.С. та Веклич І.А. ред., (2014) Політравма: методичні вказівки зі спеціальності "Медицина невідкладних станів" для підготовки лікарів-інтернів, слухачів передатестаційних циклів. Харків: ХНМУ.
3. Гайдученя А.А., Комарова М.М., Абызов В.А., Семенов В.Г., Сальченко И.В. [Под ред. Толмачевой О.И.]. (1983) Методические рекомендации по разработке торговых предприятий с гибкой планировкой. Киев: КиевЗНИИЭП.
4. Гоцеридзе Г.Г., Сафонов А.Г. (1970) Современные больницы за рубежом. Опыт проектирования и строительства больниц в капиталистических странах. Москва: Издательство литературы по строительству.
5. Гайдученя А.А. (1983) Динамическая архитектура: Основные направления развития, принципы, методы. Киев: Будівельник
6. Грашин А.А. (2008) Дизайн детской развивающей предметной среды: учеб. пособ. для студентов дизайн. и архитектур. специальностей. Москва: Архитектура-С.

СЕКЦІЯ XXX. КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

КОНТЕНТ-АНАЛІЗ САЙТУ ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМЕНІ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ

Дем'янюк Олександр Йосипович

ORCID ID: 0000-0002-0034-5768

доктор історичних наук, професор,
заступник директора з науково-педагогічної діяльності
Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти, Україна

Конон Надія Гнатівна

ORCID ID: 0000-0002-4508-1382

старший викладач
Луцький інститут розвитку людини Університету «Україна», Україна

«Проблемою проблем розвитку бібліотечної галузі є її адаптація до умов цифрової культури. Процес переходу на електронні технології і носії інформації йде прискореними темпами і недалекий той час, коли цифрова культура стане панівною. Вона визначатиме характер суспільних і міжлюдських відносин, інформаційних обмінів. Звичайно, це викликає необхідність суттєвих змін у діяльності бібліотек як історично сформованих центрів накопичення, збереження і поширення знань, інформації, культурних надбань», – відмічає академік, экс-директор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) О. С. Онищенко [4].

Волинська державна обласна універсальна наукова бібліотека імені Олени Пчілки (Волинська ДОУНБ імені Олени Пчілки) – найбільша публічна книгозбірня Волинської області; депозитарій краєзнавчих видань; інформаційний та науково-методичний центр для бібліотек регіону. За відділом автоматизації і комп'ютерних бібліотечних технологій закріплена відповідальність обслуговування користувачів в автоматизованих інформаційно-пошукових системах Волинської ДОУНБ імені Олени Пчілки, він впроваджує автоматизацію бібліотечних процесів, забезпечує технічне обслуговування комп'ютерної мережі.

Структура включає: інтернет-центр – створений за сприяння Посольства США в Україні, який надає доступ користувачам бібліотеки до ресурсів мережі Інтернет, консультації щодо пошуку інформації; тренінг-центр – організований у рамках програми «Глобальні бібліотеки Бібліоміст-Україна». Тут здійснюється навчання для бібліотекарів з питань впровадження нових бібліотечних послуг з використанням доступу до Інтернету, проводяться тренінги для користувачів з основ комп'ютерної грамотності та роботи в мережі Інтернет, забезпечується вільний доступ до Інтернету у визначені дні.

Окрім того кожен відділ Волинської ДОУНБ імені Олени Пчілки створив і веде свій власний блог. Відділ документів іноземними мовами має: блог інформаційного центру: <http://woalutsk5.blogspot.com/> та блог відділу:

<http://inozemnyj.blogspot.com/>; відділ автоматизації і комп'ютерних бібліотечних технологій – блог: <http://tcentrlutsk.blogspot.com/>.

Відповідно до постанов Кабінету Міністрів України від 12.12.2011 р. №1271 та від 12.07.2017 р. № 493 бібліотека надає додаткові платні послуги:

- оформлення електронних реєстраційних документів користувачів бібліотеки та їхніх дублікатів;
- ксерокопіювання документів із фондів бібліотеки;
- набір і роздруковування тексту на комп'ютері;
- запис інформації на цифрові носії;
- індивідуальна робота користувача в програмах Word, Exel;
- користування персональним комп'ютером;
- підготовка фактографічних і тематичних довідок для фізичних та юридичних осіб;
- формування бібліографічних списків для курсових, дипломних та наукових робіт;
- систематизація документів за таблицями УДК, на замовлення;
- політурні та реставраційні роботи;
- проведення державної експертизи культурних цінностей;
- надання можливостей проведення соціокультурних заходів, конференцій, семінарів різними групами користувачів тощо.

Порядок отримання дозволу користування комп'ютером: записатися до бібліотеки; відмітитись у зошиті обліку користувачів комп'ютером; з дозволу працівника бібліотеки зайняти вільний комп'ютер. У період, коли є багато бажаючих отримати доступ до комп'ютерів програми «Бібліоміст», термін користування послугою скорочується до однієї години на користувача [2].

За порушення правил користування Інтернетом, адміністрація залишає за собою право заборонити відвідувачу користуватися Інтернетом. Пункт вільного доступу до мережі Інтернет є додатковою безкоштовною послугою бібліотеки через який можна отримувати цілий ряд послуг. Це: безкоштовне використання комп'ютерів та програмного забезпечення програми «Бібліоміст»: набір тексту, відвідування різних сайтів, Skype-спілкування, скачування різних типів інформації та інше.

Інтернет-центр надає: вільний доступ до широкого спектру світових інформаційних ресурсів через мережу Інтернет; можливість оволодіти навичками роботи в мережі Інтернет; обрати вищий навчальний заклад, зорієнтуватися в професіях та зробити свій правильний вибір; підвищити професійний рівень; змогу користуватися електронною поштою, Skype-конференціями; пошук та друк необхідної інформації; знайти друзів за інтересами, поспілкуватися у соціальних мережах; з користю провести дозвілля.

На головній вебсторінці Волинської ДОУНБ імені Олени Пчілки представлені рівні вкладок сторінок або це ще називають вкладеність сайту: головна; електронний каталог (ЕК); віртуальна довідка; видання; про нас; запис онлайн; знаменні дати 2022 року; медичний календар 2022 року; публічна інформація [1].

Головна сторінка бібліотеки висвітлює нові надходження літератури у фонди, організацію тематики масових заходів, постійнодіючі книжкові виставки: «Олена Пчілка: барви особистості та феномен духу», так як бібліотеці з 27 лютого 1991 року присвоєне ім'я Олени Пчілки, подія, яка визначила шлях подальшого розвитку бібліотеки як просвітницького центру; «Леся Українка і родина Косачів – світочі української нації», чільне місце в якій посідають документи краєзнавчого характеру. Вона складається з трьох розділів, «Торкаючись читаю» (віртуальна виставка книг

шрифтом Брайля). З 2016 р. фонди Волинської ДОУНБ імені Олени Пчілки стали поповнюватися особливими книгами – надрукованими шрифтом Брайля. «Волинь, ти перша наша квітка в священному українському вінку (віртуальна виставка); «Леся Українка і родина Косачів в українському і світовому часопросторі», яка присвячена Лесі Українці – видатній українській поетесі, драматургові, громадській діячці; «Грані видавничої діяльності: книги волинських видавництв».

Електронний каталог рекомендує бази даних: ретроспективний каталог; краєзнавство; історична Волинь; каталог періодичних видань; література іноземними мовами; зведений каталог назв періодичних видань; мистецтво; автореферати дисертацій.

У розділі «Видання» представлені електронні видання: «Календар знаменних і пам'ятних дат Волині» з 2007 року до 2022 року; бібліографічні посібники; електронні посібники: Антонюк А. П. «Анастасія Філатенко – літописець культури Волині», Олешко П. С., Кот Н. М., Силіук А. М. «Освіта та виховання в родині Косачів. Феномен Лесі Українки»: матеріали VI Всеукр. Косачівських пед. читань, приурочених 150-річчю від дня народження Лесі Українки, 25 червня 2021 року, Пирого С. А. «Самоорганізація квантових систем»: монографія у 5-ти томах та інші; методико-бібліографічні матеріали; наукові збірники; сценарії літературно-мистецьких заходів; література про Волинську область подає поточний бібліографічний показник, який відображає книги, брошури, статті із збірників та періодичних видань, що всебічно висвітлюють життя області і групуються згідно схеми класифікації краєзнавчої літератури. В межах розділів спочатку подаються документи, потім книги, статті в алфавітному порядку, бібліографічний опис доповнюють довідкові анотації; Європейська інтеграція; соціальна політика; аграрний сектор України; сімейна медицина, зокрема рекомендується щоквартально література з питань сімейної медицини; «У зоні особливої уваги: коронавірус» – це поточний поточний бібліографічний список; на допомогу практикуючому педіатру; на допомогу практикуючому хірургу; організація охорони здоров'я; об'єднані територіальні громади: аспекти розвитку [1].

Різномпланова діяльність науково-методичного відділу бібліотеки, яка спрямовується на допомогу розвитку і збереженню бібліотечних ресурсів, професійному зростанню кадрів бібліотек регіону. Користувачі бібліотеки одержать у відділі літературу з бібліотекознавства, методико-бібліографічні матеріали. Відділ має свій блог: <http://metod-metodust.blogspot.com/>, який розкриває питання: головна сторінка; Волинське обласне відділення УБА; про нас; творча майстерня методистів; методисти рекомендують; законодавчі новації; віртуальні виставки; інновації бібліотек Волині [3].

Список використаних джерел:

1. Волинська державна обласна універсальна наукова бібліотека імені Олени Пчілки. Вилучено з: <http://ounb.lutsk.ua/departments.html>.
2. Волинська державна обласна універсальна наукова бібліотека імені Олени Пчілки. Вилучено з: <https://www.facebook.com/ounb.volyn/>.
3. Волинська державна обласна універсальна наукова бібліотека імені Олени Пчілки. Науково-методичний відділ. URL: <http://metod-metodust.blogspot.com/>.
4. Онищенко, О. С. (2015) Проблеми адаптації бібліотек до умов цифрової культури. *Бібліотека. Наука. Комунікація: тези доповіді на Міжнародній конференції* (Київ, 6 жовт. 2015 р.). Київ: НБУВ, 2015. Вилучено з: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1505:problemi-adaptatsiji-bibliotek.

КОНЦЕПЦІЯ «ВНУТРІШНЬОГО КРИТИКА» У ФОРМУВАННІ СУДЖЕННЯ ЩОДО ЖИВОПИСНОГО ТВОРУ

Ткачук Ілона Львівна

ORCID ID: 0000-0001-9364-0290

канд. мистецтвознавства, ст. викладач кафедри академічного живопису
Львівська національна академія мистецтв, Україна

Запитом сучасного мистецтва актуалізуються дослідження проблематики сприйняття живопису, а саме: інтерактивність мистецького твору та роль спостерігача. Нині рецептивна естетика бере на себе місію концептуалізації суб'єктивних вподобань щодо живопису і створює теоретичну основу на базі цих уявлень. Ключові питання, які стоять перед рецептивною естетикою — проблематика специфіки механізмів взаємодії реципієнта й мистецького твору. Коли мова йде про цей інтегративний взаємозв'язок, то тут необхідно зацентувати на внеску у цю взаємодію і художніх творів, і глядачів. Як ми досвідчуємо значення/значущість твору мистецтва? Як сам процес інтерпретації можна зрозуміти й артикулювати?

Суттєво, що універсального методу чи підходу до аналізу живопису немає — натомість дослідники відзначають обмеженість нашої здатності артикулювати образи сучасного світу, котрі є принципово медійними, надшвидкісними й такими, що немов вислизують [1, 39]. Візуальна реальність, яка є продуктом культурного конструювання, надається «прочитанню» чи інтерпретації так само, як і будь-який вербальний текст. Йдеться про те, як «мовність» охоплює невербальні феномени буття, творчості та комунікації [2]. Текстом тут означається будь-яка структура, створювана цариною мови як первинної репрезентації світу. Ми схильні вважати, що з виникненням перших «текстів» живопису людина вже в них є відображеною. Тоді вираз «людина у дзеркалі тексту» є синонімічний «культурі» як способу людського буття. Та кого чи що саме бачить людина, яка дивиться у дзеркало тексту? Якщо «кого» – то, наприклад, «себе» чи «іншого»? Чи своє «я», чи власне бачення свого «я»? Вже ці два варіанти утворюють комбінаторні групи, формуючи при цьому єдину складну фігуру. Коли Жак Дерріда постулював ідею абсолютної первинності письма [3], тож, певною мірою, й первинності тексту, він по суті утвердив переконаність у тому, що в тексті людина першочергово знаходить і пізнає себе.

Художній твір відрізняється від інших об'єктів за двома ознаками. По-перше, через свою подвійну природу: він звертається до світу і до себе. Два аспекти можуть бути артикульовані, але не розділені. Твір живопису є втіленням цих двох способів звернення. По-друге — тому, що живопис передбачає глядача, який рефлексує щодо цієї дуальності. Німецький історик мистецтва Вольфганг Кемп виклав історію та методологію процесу, що був названий «естетика рецепції» [4]. Кемп вводить категорію «імпліцитного глядача», передбачуваного художником для сприйняття живопису, котрий намагається організувати йому водночас особливий досвід перегляду. Акцентується на питаннях адресації — способах, у які структури чи елементи живопису взаємодіють один з одним і реципієнтом. Проте, на думку певних науковців, концепція «імпліцитного глядача» у Кемпа недостатньо розкриває комплексний підхід щодо розуміння адресації живопису глядачу. Дослідниця візуального мистецтва Яннеке Весселінг замінила це поняття на більш абстрактне

«внутрішній критик» [5]. Ця концепція резюмує критичне судження, критичну (само)рефлексію й самоусвідомлення того, що матеріалізується у творах мистецтва. Абстрактний та узагальнювальний характер поняття внутрішнього критика, вочевидь, суперечить постулату про конкретну дію особливих творів мистецтва. Але насправді так лише видається, оскільки художній твір (сам собою) — рефлексивність: вона не може бути розділена за змістом та формою, — це і є її смисл.

Концепція внутрішнього критика дозволяє зрозуміти моделі, як саме твір звертається до глядача. Є різні способи, за допомогою яких таке критичне судження може бути реалізоване. Цей глядач стає аналогом мистецького твору та завершує його у дії. Кожен живопис закликає до позиціонованого і ситуативного сприйняття. Водночас у кожної людини є почуття внутрішньої гармонії, причому гармонії і форми, і кольору. Тому коли певні зіставлення видаються гармонійними, це суттєво впливає на загальний процес сприйняття й судження щодо живопису.

Список використаних джерел:

1. Аронсон О. Коммуникативный образ (Кино. Литература. Философия). Москва : Новое литературное обозрение, 2007. 384 с.
2. Гадамер Г.Г. Язык и понимание. Актуальность прекрасного / пер. В.С. Малахова. Москва : Искусство, 1991. С. 43—59.
3. Деррида Ж. О граматологии / пер. Н. Автономовой. Москва : Ad Marginem, 2000. 512 с.
4. Kemp W. The Work of Art and its Beholder: The Methodology of the Aesthetics of Reception. *The Subjects of Art History: Historieal Subjects in Contemporary Perspectiue* / ed. M. A. Cheetham, M. A. Holly, K. Moxey. Cambridge : Cambridge University Press, 1998. P. 180—196.
5. Wesseling J.C. The Perfect Spectator. The Experience of the Art Work and Reception Aesthetics. Amsterdam : Valiz/vis-à-vis. 2017. 256 p.

ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОСТІ ОЗДОБЛЮВАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ У ФОРМУВАННІ ДИЗАЙНУ НАВЧАЛЬНОГО ПРОСТОРУ ШКОЛИ

Пойманова Ксенія Олександрівна

ORCID ID: 0000-0002-3380-8853

аспірант кафедри «Дизайн»

Харківська державна академія дизайну і мистецтв, Україна

Науковий керівник: Васіна Олена Валентинівна

кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри «Дизайн»

Харківська державна академія дизайну і мистецтв, Україна

За останні роки проблему екологічної культури було визначено провідними країнами світу як одну з основних, підтверджуючи її необхідними стандартами, головними критеріями яких є:

- *ефективність*: метод взаємодії з організаціями в пошуку правильних інструментів для поліпшення екологічних показників, що вказують на фактори зниження негативного впливу на навколишнє середовище (комісія EMAS);
- *надійність*: важливим фактором стає перевірка третьою стороною зовнішнього та незалежного характеру даного процесу;
- *прозорість*: надання загальнодоступної інформації про екологічні показники організації. Отримуючи екологічну декларацію, організації досягають більшої прозорості як зовні, так і всередині її за рахунок активної участі співробітників.

Враховуючи означені вище критерії та вимоги стандартизації, дослідники М. Панкіна та С. Захарова пропонують декілька основоположних принципів, які, з точки зору формування дизайну об'єктів, забезпечують екологічність конструкцій та оздоблювальних матеріалів [5]. В свою чергу, автори статті «Екологічний дизайн: генеза стратегії», В. Голобородько, О. Бойчук, В. Свірко, А. Рубцов А., вказують на те, що пріоритетними напрямками вирішення проблеми взаємодії людини і природи методами екодизайну стали ідеї органічного доручення створених людиною технологічних продуктів до середовища та екологічного підходу в проектній культурі [2].

Слід зазначити, що забезпечення оптимальних умов взаємодії людського та природного ресурсів надає змогу формувати дизайн інтер'єрів навчального простору школи у відповідності до критеріїв екологічності. Враховуючи інклюзивний підхід до вирішення дизайну навчального простору, спеціалісти намагаються вирішувати питання акустичних властивостей матеріалів, наявності текстур та їх кольоро-тональних характеристик, що відповідають особливостям учнів з вадами здоров'я, а саме – *гіперчутливих* учнів та *дітей-аутистів*. Отже, серед багатьох оздоблювальних матеріалів, якісні екологічні показники яких зафіксовані в міжнародних документах стандартизації, слід визначити найкращі: *полімерні матеріали* (Krion®, антибактеріальні пластики, наноінженерні матеріали на основі срібла); *керамічні плити* Iris Ceramica Group Active 2.0 (фотокаталітична порцелянова кераміка Active Photo Clean Air & Antibacterial Ceramic™, керамічне покриття для підлоги – терраццо, антибактеріальна керамічна плитка із застосуванням технології Microban); *вінілові матеріали* (акустичні матеріали Sarlon, Eternal, вінілові литки Flex, покриття для підлоги Marmoleum); *флокировані покриття* (гібридна плитка Flotex); *лінолеум* (Tarkett).

Аналіз візуального матеріалу дизайну приміщень загальноосвітніх шкіл показав, що серед багатьох з них важливими принципами, що враховують екологічний підхід є наступні:

- *принцип нормативності простору з урахуванням позитивних та негативних якостей*: враховує граничний стан людини, пов'язаний з адаптаційними можливостями. Дизайн за даним принципом передбачає також відображення критеріїв гармонійного формування предметно-просторового середовища, а саме: цінність стану здоров'я, безпека людини, комфортне перебування у внутрішньому просторі школи;
- *принцип ресурсності*: передбачає врахування екологічних норм, що визначені за стандартами міжнародних організацій; економію та розумну достатність якості екологічних характеристик;
- *принцип енергоінформаційного балансу*: дозволяє створити баланс психологічної та фізичної рівноваги учнів, гармонії між людиною та навколишнім середовищем.

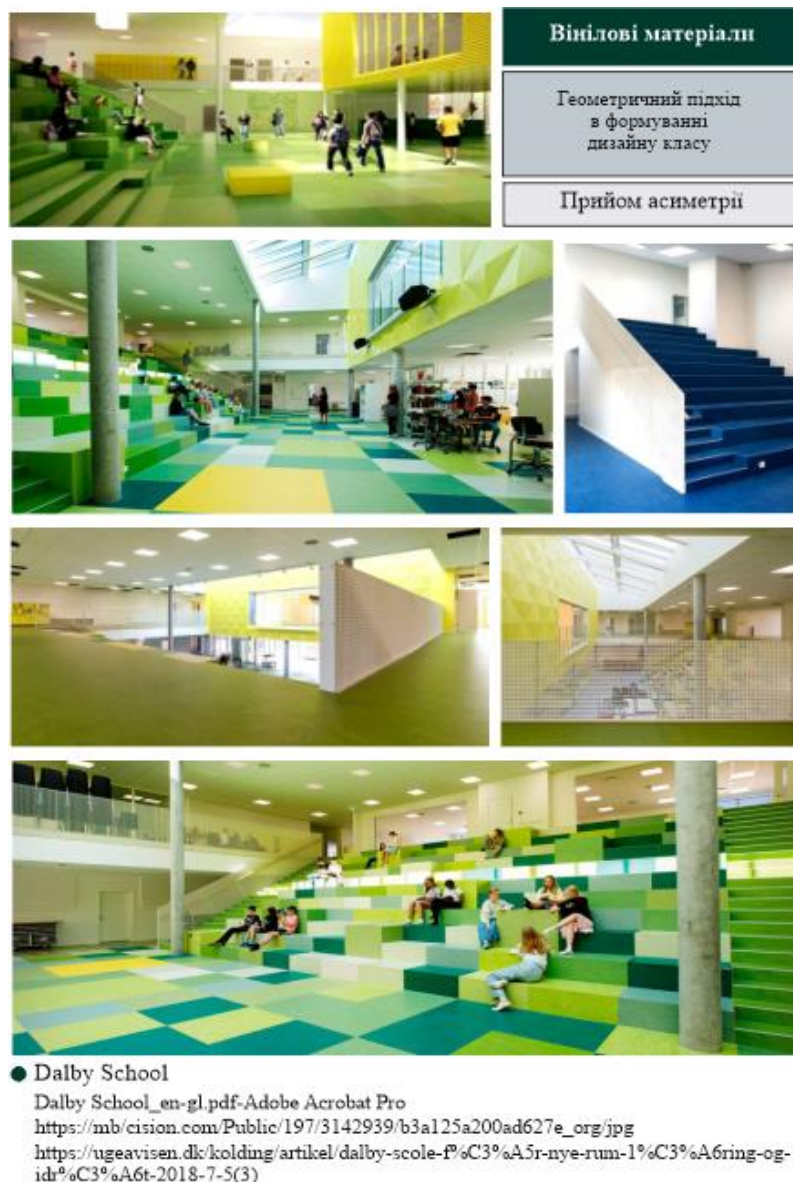

Рис.1. Використання біорозкладаного покриття для підлоги серії Marmoleum в дизайні навчального простору школи

Архітектурна практика країн дальнього зарубіжжя по створенню дизайну шкіл нагально показала, що використання оздоблювальних матеріалів, які мають високоякісні екологічні характеристики, не тільки сприяє покращенню психоемоційного клімату учнів та педагогічного персоналу, а й допомагає вирішенню актуальних проблем з наслідками, пов'язаними з бактеріальними інфекціями. Наприклад, *біорозкладане покриття для підлоги серії Marmoleum* має важливі екологічні характеристики, про що свідчить основне наповнення матеріалу, а саме: 1) покриття повністю створено з сировини, яка практично цілий рік вирощується і має властивість відновлення в природному середовищі, навіть після 30 років його використання; 2) контрольоване спалювання матеріалу забезпечує вихід термальної енергії та створює можливість її використання. Не менш важливі й естетичні якості Marmoleum, який налічує широкий спектр тональних градацій, зокрема жовто-блакитних та жовто-зелених кольорових гам. Наочним прикладом є вирішення дизайну школи в Данії – Dalby Skole in Kolding (рис.1.). Головною ідеєю проекту було виявлення теми покращення здоров'я учнів, для чого й були використані кольори в зелено-синіх тонах, як символи миру та природної гармонії.

Висновки. Впровадження інновацій в технологічні процеси при створенні сучасних оздоблювальних матеріалів, співпраця із провідними інститутами та спеціалістами (теоретиками та практиками) для досягнення високої якості екологічних матеріалів – є показником покращення соціальних результатів проектних розробок у вирішенні дизайну навчального простору на основі інклюзивного підходу. Про визнання цих важливих на сьогоднішній день подій свідчать міжнародні нагороди з престижних творчих конкурсів та патентування інноваційних розробок технології оздоблювальних матеріалів.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко В.В., Кривуц С.В. (2018). Питання екології в системі міського середовища. / Міжнародний науковий симпозіум «Сталий розвиток – стан та перспективи» SDEV'2018, Львов. С. 72-73.
2. Голобородко В.М. (2015). Екологічний дизайн: генеза стратегії / Голобородко В.М., Бойчук О. В., Свірко В. О., Рубцов А. Л. *Вісник ХДАДМ*. Х.: ХДАДМ, №7. С. 15-19.
3. Катріченко К.О. (2021). Гармонізація інклюзивного середовища загальноосвітньої школи на основі концепції «Biophilic design». *Вісник ХДАДМ*.: Харків, С. 21-29.
4. Кривуц С.В., Бондаренко В.В. (2017). Экологический подход в дизайне инновационных строительных и отделочных материалов. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. Х.: ХДАДМ, №1. С. 23-26.
5. Панкина М.В., Захарова С.В. (2012). Экологический дизайн как интегрирующее содержание профессиональной подготовки дизайнеров и специалистов в области экологического образования. *Фундаментальные исследования*. № 6-2. С. 373-377.

СЕКЦІЯ XXXI. ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

РОЗРОБКА ВЕЛОСИПЕДНОГО ТУРИСТИЧНОГО МАРШРУТУ ЗА ДОПОМОГОЮ ГІС

Чех Христина Василівна

здобувач вищої освіти спеціальності «Туризм»

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна

Науковий керівник: Гринюк Вікторія Ігорівна

ORCID ID: 0000-0003-4816-8614

канд. техн. наук, асистент кафедри туризму

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна

Вступ. Туризм є невід'ємною частиною майже третини населення планети та в багатьох країнах виступає основним джерелом доходів. В Україні також активно розвивається туристична галузь, проте поширення пандемії COVID-19 внесло значні корективи в туристичну індустрію, що стосуються всіх соціо-еколого-економічних зв'язків. Основним завданням туристичної сфери в Україні став розвиток внутрішнього туризму. Для цього потрібно розробляти нові туристичні маршрути та популяризувати їх для населення України та залучення іноземних туристів.

Враховуючи розвиток сучасних інформаційних та комп'ютерних технологій розробляти туристичні маршрути зручніше за допомогою геоінформаційних систем (ГІС), що дозволяють здійснювати введення, зберігання, обробку, аналіз і відображення просторово-координованих даних.

Мета роботи: задати тенденцію створення веломаршрутів в невеличких містах з використанням ГІС Google Maps.

Об'єкт дослідження: туристичні ресурси України для веломаршрутів.

Предмет дослідження: використання геоінформаційних систем у велотуризмі.

Матеріали та методи. Велосипедний туризм – це популярний вид активного відпочинку, що має безліч різновидів: від невеликих прогулянок і екскурсій до складних велосипедних подорожей. Одним із перспективних регіонів в Україні для розвитку та функціонування велосипедного туризму є Західний, який включає Львівську, Івано-Франківську, Закарпатську та Чернівецьку області [1].

Для вирішення завдань з управління бізнесу та моніторингу у сфері туризму використовують геоінформаційні системи (ГІС). Вони надають принципово нові можливості та відображення просторової туристичної інформації при збереженні й збагаченні старих картографічних прийомів в порівнянні з традиційними можливостями туристської картографії. Продукти, які створюються завдяки використанню ГІС-технологій і застосовуються в туристичній сфері, це: різноманітні паперові, електронні та цифрові карти, інтерактивні карти, 3D моделі, віртуальні тури, бази даних, геопортали. Прикладами глобальних геопорталів є: Google Maps, Google Earth, OSM, GEOSS [2].

Для країни, що володіє унікальним туристично-рекреаційним потенціалом та має важливе історико-культурне значення, важливим є розробка турів, екскурсійних

маршрутів з використанням геоінформаційних систем для створення сучасних інтерактивних картографічних інтернет-ресурсів в туристичній галузі [3].

Методи дослідження – просторовий аналіз, синтез, узагальнення результатів дослідження.

У підсумку розроблено новий перспективний туристичний веломаршрут «Моршин – Болехів – Гошів – Станківці» з використанням ГІС Google Maps. Маршрут включає в себе 10 туристичних об'єктів для ознайомлення з культурно-історичними та природними об'єктами даної місцевості. Протяжність маршруту 31 км, навіть для новачків така відстань є легкою, враховуючи, що біля кожного з 10 об'єктів буде зупинка. Вид маршруту – лінійний. Веломаршрут «Моршин-Болехів-Гошів-Станківці» відноситься до першої категорії складності (рис. 1).

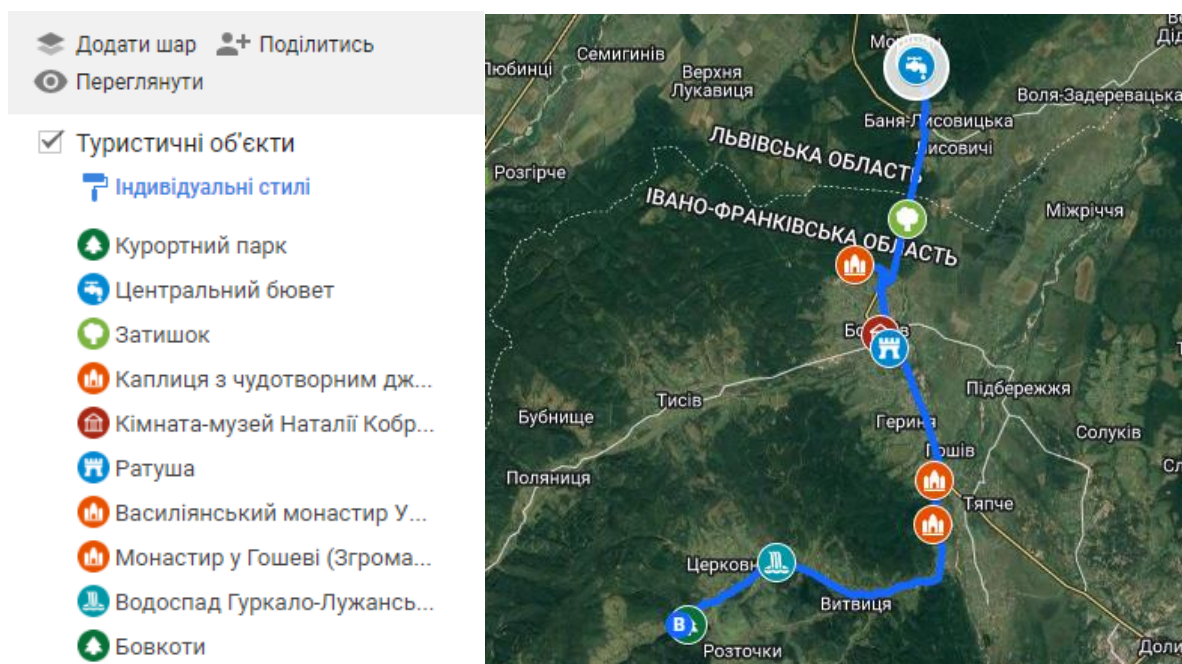

Рис. 1. Веломаршрут «Моршин – Болехів – Гошів – Станківці»

Моршин – це бальнеологічний курорт України, куди туристи щорічно з'їжджаються з усіх куточків України та з сусідніх держав. Відпочиваючі курорту «Моршин» приїжджають з метою лікування, оздоровлення та рекреації, тому їм буде цікавий активний відпочинок в поєднанні із зміцненням здоров'я.

Велосипедний маршрут розпочинається в парку пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення або його ще називають Курортний парк. Його площа 12 га, де зростають 80 видів дерев та рослин, в тому числі екзотичні, рідкісні та старовинні. На території парку споруджено Мармуровий палац - це лікувальний санаторій, на території якого знаходиться контактний зоопарк, де відвідувачів чекають різноманітні тварини та птахи, декоративне озеро з рибами. Наступний об'єкт також на території парку – центральний бювет, де учасники маршруту зможуть набрати моршинську джерельну воду в дорогу.

Наступна зупинка – зона відпочинку «Затишок» в місті Болехові, що облаштована альтанками та мангалами. Варто зазначити, що дорога з Моршина до Болехова з різкими перепадами висот, тому ця зупинка слугуватиме хорошим місцем для відпочинку туристів.

Наступний об'єкт маршруту – каплиця з чудотворним джерелом в «Бучниках», що знаходиться в місті Болехів. В даній каплиці проводять богослужіння греко-

католики. Кожного дня можна зустріти людей, які прийшли в це місце помолитися та набрати води із джерела.

Наступна зупинка – кімната-музей відомої української письменниці Наталії Кобринської, що знаходиться в будівлі колишньої синагоги. Музейна колекція складається із пам'ятних предметів, що пов'язані із життям та творчістю письменниці. У ній представлені: листи, нариси, літературні твори, меблі тих часів, рушники ручної роботи. За 550 м знаходиться Ратуша в м. Болахів - адміністративна споруда, яка споруджена 1863 року, хоча закладена ще в XVIII ст.

Наступні два об'єкти знаходяться в селі Гошів. Василіанський монастир УГКЦ на Ясній Горі (Гошівський монастир), вважається однією із найвеличніших релігійних та історико-архітектурних святинь Західної України. Його щорічно відвідує кілька мільйонів прочан з різних країн Європи. Визначна роль належить чудотворній іконі Пресвятої Богородиці. Учасники маршруту матимуть змогу набрати цілющу воду з колодязя, що знаходиться на території монастиря. В Гошеві також знаходиться греко-католицький жіночий монастир Різдва Пресвятої Богородиці сестер Пресвятої Родини, який є 8 об'єктом запланованого маршруту. В селі Станківці знаходяться два останні об'єкти маршруту: водоспад Гуркало-Лужанський та ландшафтний заказник місцевого значення «Бовкоти».

Альтернативний варіант для учасників велосипедного маршруту залишитися ночувати в селі Станківці, та продовжити маршрут наступного дня в сторону Слобода-Болехівська, Козаківка, Бубнище, де знаходиться відомий туристичний об'єкт Скелі Довбуша, і повернутися в початкову точку маршруту Моршин. На основі велосипедного туристичного маршруту «Моршин – Болехів-Гошів-Станківці» рекомендується впровадження велосипедної інфраструктури, враховуючи те, що більша половина маршруту проходить вздовж завантаженої автодороги. Найбільш якісним елементом є велодоріжки, що передбачені спеціально для велосипедистів та надають впевненості велосипедним новачкам. Також доцільним буде встановлення пунктів прокату велосипедів та технічного обслуговування в місті Моршин для активного розвитку велотуризму.

Висновки. Велосипедний туризм визнаний одним із видів туризму, що найбільш безпечний для природного навколишнього середовища. Основна перевага – формування здорових та корисних звичок для туристів в поєднанні організації подорожей з культурно-пізнавальною, спортивною, емоційною та освітньою метою. Розроблено новий туристичний веломаршрут «Моршин-Болехів-Гошів-Станківці» з використанням геоінформаційної системи Google Maps, що надає можливість створювати карти з географічною прив'язкою, розраховувати протяжність маршруту та вносити додаткову інформацію про туристичні об'єкти (фото, опис об'єкта). Використання велотранспорту, прокладення велодоріжок, розроблення нових веломаршрутів сприятиме урізноманітненню дозвілля туристів, зниженню антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище та слугуватиме додатковим джерелом грошових надходжень.

Список використаних джерел:

1. Мельниченко О.А., Шведун В.О. Особливості розвитку індустрії туризму в Україні: монографія. Харків: Вид-во НУЦЗУ, 2017. 153 с.
2. Лепетюк В.Б. (2020) Продукти ГІС-технологій для підвищення туристичної привабливості дестинації (на прикладі Чернігівської області). *Геодезія, картографія і аерофотознімання*, Вип. 92, 55-67.
3. Мельник А.В. (2009) Впровадження та вдосконалення геоінформаційних технологій у туристичній діяльності. *Науковий вісник УжНУ, Серія «Економіка»*, Випуск 28, 43-44.

ФАКТОРНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В СМТ САТАНІВ

Паньків Наталія Мирославівна

канд. географ. наук, доцент, доцент кафедри туризму
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Клімчук Людмила Сергіївна

магістр кафедри туризму
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Виклики сьогодення обумовлюють потребу в формуванні реальних можливостей використання лікувально-оздоровчих ресурсів різних територій України. Наслідки пандемії коронавірусу та війни в нашій державі змушують нас думати про лікування та реабілітацію українського населення в найближчому майбутньому. Різноманіття природних туристично-рекреаційних ресурсів в Україні дозволяє це зробити. Унікальність кліматичних, бальнеологічних ресурсів, флористично-фауністичних угруповань є основною передумовою виникнення та функціонування курортних місцевостей нашої держави, в тому числі Хмельницької області.

Так, Сатанів - селище міського типу в Городоцькому районі Хмельницької області, що увійшло в Сатанівську селищну об'єднану територіальну громаду, утворену 8 серпня 2015 року в рамках адміністративно-територіальної реформи 2015 року. До складу громади увійшли населені пункти: смт. Сатанів та села Іванківці, Кринцілів, Кам'янка, Спасівка, Юринці, Зверхівці, Олександрівка, Покровка, Сатанівка та Клинове з адміністративним центром у смт. Сатанів [12].

Аналіз природно-географічного розташування, транспортної інфраструктури та ресурсних можливостей використання території обумовив виокремлення наступних факторів або чинників сучасного та майбутнього туристично-рекреаційного використання території дослідження:

1. Транспортна доступність території та зручність розташування.

Власне бальнеологічний курорт Сатанів розташований в 2 км. від смт. Сатанів, на межі Хмельницької та Тернопільської областей. Найближча до Сатанова залізнична станція –Закупне. Відстань до Закупного становить 20 км. та станції Хмельницький - 75 км. Існує хороше автомобільне сполучення, зокрема автобусом з Хмельницького(77 км.), Городка (Хмельницька обл) (27 км.), Камянець-Подільського (74 км.) тощо. Окрім того, в Камянець-Подільському та Хмельницькому розташовані найближчі аеропорти – 74 та 75 км відповідно [11].

2. Розміщення курорту Сатанів в межах Національного природного парку Подільські Товтри та межування з Національним природним парком Медобори обумовило різноманіття флористично-фауністичних формацій та орографічних ландшафтно-естетичних особливостей території. Як результат - унікальний мікроклімат та природно-географічне різноманіття території загалом, що сприяє її туристично-рекреаційному використанню. До прикладу, Національний природний парк Подільські Товтри - унікальний природний парк, який входить до списку семи природних див України та є єдиним у світі гірським кряжем, що утворився не в результаті тектонічних процесів, а в результаті життєдіяльності живих організмів.

Парк репрезентує один з трьох центрів ендемізму в Україні (два інші – півострів Крим та Карпати): тут сконцентровано найбільша серед природоохоронних територій країни кількість ендеміків і реліктів. У межах парку росте майже 1700 видів рослин, у складі фауни на території парку та суміжних районів лівобережжя Дністра є всі характерні представники цієї зони. Наявність в межах території парку старих лісових масивів, відкритих крутосхилів та карстових печер сприяє поширенню тут хижих птахів та кажанів. До Червоної книги України занесено 60 видів рослин та 85 тварин [13]. Задля можливостей спостереження за дикою природою туристами побудований оглядовий міст над територією заповідної зони «Подільських Товтр», в результаті чого кількість туристів за 2021 рік збільшилася до 1 млн. осіб [13].

3.Значні та унікальні бальнеологічні ресурси обумовили безпосереднє виникнення та розвиток курорту Сатанів. Сукупність багатокомпонентних органічних та хімічних речовин, газового складу та мікрофлори визначають їх оригінальність та надзвичайно високу бальнеологічну активність під час лікування різноманітних хворіб та виведення з організму радіонуклідів. Все це обумовлено унікальними тектонічними умовами і геологічною структурою Хмельницької області. Схили Українського кристалічного щита, Подільського плато, розломи Товтрового кряжу рифтогенного походження природно сформували унікальний мінералогічний і тектонічний потенціал Подільської височини [15]. Це й визначило появу великої кількості родовищ різноманітних мінеральних вод, схожих за своїми лікувальними властивостями до «Нафтусі», «Миргородської», Кавказьких мінеральних вод, а також позитивний бальнеологічний потенціал геомагнітних аномалій, який спостерігається в межах Товтр і активно діє як лікувальний фактор на курортах Макова, Сатанова та інших лікувально-оздоровчих центрах регіону. В даному випадку, можна говорити про практично невичерпні запаси лікувальних вод, особливу цінність складає запас мінеральних вод з унікальними терапевтичними ефектами, різноманітними розсолами з підвищеною концентрацією бром, йоду тощо. Серед лікувальних мінеральних вод Хмельницької області найдослідженішою є група слабомінералізованих вод з підвищеним вмістом органічної речовини типу "Нафтуса". Ці води розвідані в 6 родовищах. До промислового освоєння підготовлено 5 родовищ — Збручанське, Маківське, Зайчиківське, Волочиське та Мукшинське. В адміністративному відношенні Збручанське родовище розташоване в 3,0 км на захід від смт Сатанів, в долині річки Збруч. За визначенням фахівців Сатанівська мінеральна вода– *гідрокарбонатно-магнієво-натрієва слабомінералізована (0,4- 0,9 г/л), слаболужна* за хімічним складом є близькою до Трускавецької "Нафтусі". Проте у неї є певні відмінності і переваги: за 6 аналогічними сполуками має значно більший їхній вміст. Містить також кисень і фосфор, які відсутні у трускавецькій воді. Специфічною особливістю лише Сатанівської мінеральної води став підвищений вміст органічних речовин (13,8 – 36,0 мг/л). Окрім того, у ній знайшли ще низку цінних мікроелементів: йод, бром, мідь, марганець, фтор, метабромна кислота, двовалентне залізо. Така насиченість корисними сполуками дала підстави експертам виділити мінеральні води Збручанського родовища в окремий підтип – Збручанська "Нафтуса". Збручанське родовище мінеральних вод у 6 разів перевищує Трускавецьке і в 2,5 рази Трускавецьке та Східницьке разом узяті. "Збручанська" мінеральна вода використовується при захворюваннях сечостатевої системи, хворіб шлунково-кишкового тракту, серцево-судинної системи, покращує виділення і виведення жовчі, шлункову і панкреатичну секреції, застосовується в комплексних програмах кардіореабілітації, знижує рівень глюкози в крові при цукровому діабеті II типу, покращує кровообіг кісткового мозку, що сприяє виведенню радіонуклідів, має

сечогінну, протизапальну та протимікробну дію, покращує обмін речовин в організмі [16].

У курортній зоні, проте в меншій кількості є хлоридно-натрієво-бромні води з великим вмістом солей (38 г на 1 л). Це “Солона вода” – ропа. З метою збереження її запасів вона законсервована. До інших природних джерел регіону слід віднести природне джерело під назвою “Панацея”, що покращує загальний стан організму та джерело під назвою “Залізна вода”, що в присілку Горбанівка (частинка села Спасівка) із значною кількістю залізо. За висновком фахівців Інституту геологічних наук НАН України, загальні запаси мінеральних вод Хмельницької області в межах долини Збруча сягають 190 тисяч кубометрів води на добу, і це — один з найвищих показників в Європі. Проте лише у другій половині 80-х років, після довготривалих геолого-гідрологічних та бальнеологічних досліджень вчена рада Українського інституту курортології остаточно підсумувала результати. На думку вчених, місцева мінеральна вода не має рівних за ефективністю при лікуванні низки захворювань та володіє яскраво вираженою жовчогінною, сечогінною, протизапальною та дезінфікуючою функцією [17].

4. Наявність туристичної інфраструктури території (готелі, туристичні комплекси, кемпінги, мотелі, пансіонати відпочинку, підприємства харчування, транспорту, заклади культури, спорту тощо) є невід’ємною передумовою належного використання ресурсних можливостей та розвитку туризму загалом. Станом на 2021 рік, згідно офіційної статистики, в межах Хмельницької області нараховувалося 8 санаторіїв, 5 садиб, 3 готелі, 6 ресторанів та 1 бювет Збручанської мінеральної води [11].

Найбільшими санаторно-курортними комплексами курорту «Сатанів» на сьогодні є: санаторно-лікувальний комплекс «Перлина Поділля» -194 місць, ТОВ ОСК «Сонячний Прованс» -80 (планують запустити в експлуатацію новий спальний корпус), ДП «Санаторій Збруч »-105, оздоровчий комплекс «Поділля» -60, ТОВ «АКВА ВІТА Жива-Вода» -36, реабілітаційний центр УМВД України «Південний Буг» -30, туристичний кемпінг «Олімп» -19 . Також є наявності є 4 бази відпочинку , які можуть працювати в готельному режимі , місткістю - 10-15 осіб.

Враховуючи потужний туристично-ресурсний потенціал досліджуваної території очевидним є необхідність створення додаткової туристичної та соціально-економічної інфраструктури загалом.

Висновки. Зважаючи на вищесказане курорт Сатанів має всі необхідні передумови для повноцінного та конкурентоспроможного функціонування на ринку туристично-лікувальних та оздоровчих послуг. Проте, для покращення їх надання у регіоні необхідно відстежувати світові тенденції та застосовувати новітні механізми функціонування даної галузі, враховуючи досвід іноземних держав, які досягли значних успіхів в організації схожої діяльності завдяки ефективним принципам управління та раціонального ресурсного використання як природних, так і матеріальних ресурсів, тим самим обумовивши загальносвітове визнання.

Список використаних джерел:

1. Департамент екології та природних ресурсів. «Стан навколишнього природного середовища Хмельницької області у 2016 році». -2017 рік. [Електронний ресурс]: <https://mepr.gov.ua/files/docs/Reg.report/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C%20%D0%A5%D0%BC%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0%202016%20%D1%80%D1%96%D0%BA.pdf>

2. Роман Бронецький «Сучасний стан освоєності бальнеологічного потенціалу Поділля» // Наукові записки Тернопільського національного пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Сер. Географія. – 2010. – Вип. 2 (28). – С. 260-264. [Електронний ресурс]: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/21662/1/Bronetsky1.pdf>
3. Наукові праці Лісівничої академії наук України «Екологія, ценотична гетерогенність формації бука лісового в Україні та збереження пралісових екосистем» 2018 рік-Львів . [Електронний ресурс]: <http://fasu.nltu.edu.ua/index.php/nplanu/article/view/255>
4. 4.Ковальчук С.І., Кучинська О.П., Чайка Н.А. «Національний природний парк “Подільські Товтри” - осередок охорони природних цінностей Поділля» . [Електронний ресурс]: https://www.researchgate.net/profile/Andrey-Kovalchuk-2/publication/318379167_Menedzment_ekosistem_prirodno-zapovidnih_teritorij_Management_of_ecosystems_in_protected_areas_In_Ukrainian/links/59665085458515e9af990d4d/Menedzment-ekosistem-prirodno-zapovidnih-teritorij-Management-of-ecosystems-in-protected-areas-In-Ukrainian.pdf#page=156
5. Шоробура І., Долинська О., «Туризм Хмельниччини» [Електронний ресурс] : https://goik.univer.kharkov.ua/wp-content/files/issue_25/25_16.pdf За матеріалами ТСН.ua «Подільські Товтри» .[Електронний ресурс]: https://tsn.ua/osoblyva_ukraina/podilski-tovtri-nepovtorni-pagorbi-analogiv-yakim-u-sviti-nemaye-310385.html
6. «Подільські Товтри» [Електронний ресурс]-Режим доступу: <https://7chudes.in.ua/nominaciyi/podilski-tovtry/>
7. Департамент агропромислового розвитку . Праліси. [Електронний ресурс]:- <https://www.apr.adm-km.gov.ua/news/view/299-Bukov%D1%96-pral%D1%96si-%D1%96davn%D1%96-bukov%D1%96-l%D1%96si-Karpat-ta-%D1%96nshih-reg%D1%96on%D1%96v-Yevropi>
8. Тернопільське ОУЛМГ . Природний заповідник "Медобори". [Електронний ресурс]: <https://ternopillis.gov.ua/derzhlisgospi/prirodni-zapovidnik-medobori.html>
9. 10.Бальнеологічні ресурси. [Електронний ресурс]: https://pidruchniki.com/10670412/turizm/prirodni_rekreatsiyi_resursi
10. Інформація про Сатанів[Електронний ресурс]: <http://www.sataniv.info/>
11. Інформація про Сатанів .[Електронний ресурс]-Режим доступу: <https://satanivskagromada.gov.ua/structure/>
12. За матеріалами ТСН.ua «Подільські Товтри» .[Електронний ресурс]:
13. https://tsn.ua/osoblyva_ukraina/podilski-tovtri-nepovtorni-pagorbi-analogiv-yakim-u-sviti-nemaye-310385.html
14. «Подільські Товтри» .[Електронний ресурс]-Режим доступу: <https://7chudes.in.ua/nominaciyi/podilski-tovtry/>
15. І.Ковтуник «Бальнеологічні курорти Хмельницької області як база для економічного розвитку регіону». Електронне фахове видання «Ефективна економіка» 2018-№10
16. Цимбаліста А.О. "Перлини рідного краю".[Електронний ресурс]-Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/turistsko-kraeznavca-ekspedicia-perlini-ridnogo-krau-341631.html>
17. Ковальчук С.І. «Сатанів і його чудо-вода» .[Електронний ресурс]-Режим доступу: <https://www.npptovtry.org.ua/cataniv-i-jogo-chudo-voda/>

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

МАТЕРІАЛИ ІІІ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«ТЕХНОЛОГІЇ, ІНСТРУМЕНТИ ТА СТРАТЕГІЇ
РЕАЛІЗАЦІЇ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»**

15 квітня 2022 року ♦ Львів, Україна

ТОМ 2

Українською, французькою та англійською мовами

*Всі матеріали пройшли оглядове рецензування
Організаційний комітет не завжди поділяє позицію авторів
За точність викладеного матеріалу відповідальність несуть автори*

Підписано до друку 15.04.2022. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Cambria. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 8,25. Замовлення № **323**. Тираж: 50 примірників.
Віддруковано з готового оригінал-макету.

Контактна інформація організаційного комітету:

Міжнародний центр наукових досліджень
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 40, офіс 103
Телефони: +38 098 1948380; +38 098 1956755
E-mail: mcnd@ukrlogos.in.ua

Видавець: Громадська організація «Європейська наукова платформа».
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 18, офіс 81. E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 7172 від 21.10.2020.